Status Eccl. de Aduentu S. Iacobi in Hispanias.

AVLI HALI
POETAE TOLETANI
CARMEN HEROICVM.

AVLI HALI
POËTÆ BVRDIGALENSIS, CIVISQVE TOLETANI.

De Adventu in Hispanias S. IACOBI ZEBEDAEI filij, cognomento MAIORIS, APOSTOLI, & Vnicæ Hispaniarum Tutelæ,

CARMEN HEROICVM

Ex M. S. Gothico Codice erutum, correctum, & notis brevibus illustratum.

A L. IOANNE TAMAYO SALAZAR
Presbytero I. C. Ilipensi, ex Bæturia Turdulorum, & Secretario Illustr. ac Reverendissimi Domini Episcopi Placentini, & Fidei in Hisp. Regn. Supremi Mystarchi,

Cuius auspicijs nunc primum prodit, cuius obsequijs præit, & sub cuius protectione humili destinatione quiescit.

MATRITI
Ex Officina Didaci Diaz de la Carrera Typographi.
ANNO M. DC. XLVIII.

B. Paul. Ad Hebr. c. 13. Verſ. VII.

Vbi S. Theodoretus *de* B. IACOBO ZEBEDAEO *locutum fuiſſe, hiſce verbis, Apoſtolum, fatetur.*

MEMENTOTE Præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt VERBVM DEI: quorum intuentes exitum converſationis, imitemini FIDEM.

ILLVSTRISSIMO,
Ac Reverendissimo Domino, ac Domino suo, D. Didaco de Arce Reinoso, Episcopo Placentino, & in Hispaniarum Regnis Supremo Catholicæ Fidei Censori,

AVLVM HALVM

Poëtam Burdigelensem, & Civem Toletanum, suo ævo celebrem, sæculis insequentibus ignotum, ætate nostra, solo nomine, agnitum,

SACRAT.

Ipsius de Adventu S. IACOBI Maioris Apostoli in Hispanias, prædicatione, & Basilicæ de Pilari erectione,

CARMINIS HEROICI

Post DC. penè Annorum curricula, rubigine madidum, ærugine mixtum, & blattis mœstum

DEDICAT PENSVM,

Iam axsitia diligentiæ lautum, penicillo intelligentiæ politum, & correctionis lima lævigatum,

CONSECRAT.

Obsequij iure, gratitudinis onere, religionis munere, Et submissionis honore

OFFERT.

Vt sub tanti Præsulis acumine, Patroni tegmine, & Tutelaris nomine.
Secundam conspexisse Sæculi lucem non perhorrescat

AVLVS HALVS,

Primam eruditionis viam, haud contremiscat,

SVVS

L. IOANNES TAMAYO SALAZAR

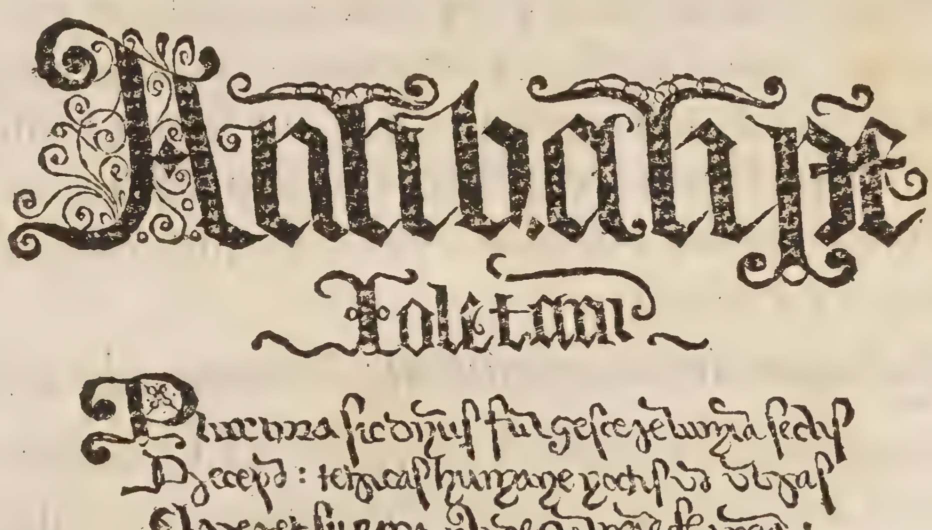
Obsequentissimus famulus, Domesticusquè;

QVI OMNIA,
CVI CVNCTA

S. D. C. O.

AD LECTOREM.

SI Hiſtoriam calles, iam de AVLI HALI nomine ambiges nō; illius, & opera carmine cōcinnata, apud Iulianum Noſtrum S. Iuſtæ Toletanæ Archipresbyterum, ſolo ecphraſis involucro, cōperies. En de ADVENTV S. IACOBI Hiſpaniæ Noſtræ Luminis, Apoſtoli, & Tutelaris vnici, ex illius Poëmatibus, vnū; quod ex vetuſtiſsimo M. S. Codice, literis Gothicis exaratum excripſi, vt redivivum, publicam iterúm adſpiceret lucem, & illo Noſtra hæc Eccleſiaſtica frueretur eruditio. Vt illud non ſuppoſitium iudices, en Tituli, & trium carminum apographum, ab originali, quāta potuit ſimilitudine, extractum:

Si antiquorum characterū notas agnoveris, iſtis perpenſis, magnam, meum codicem canitiem contraxiſ-

ſe fateberis. Pervetuſtum HALI cōtextum Gothicum, Illuſtriſs. Dominusmeus, Epiſcopus-Generalis Inquiſitor, DD. D. Laurentius Ramirez de Prado, D. Ioannes de Solorzano Pereyra, ambo Hiſpaniarū delitiæ, & à Regio Conſilio, ambo, D. Antonius Calderon, S. E. Tol. Canonicus, M. Ægidius Gonçalez Davila, D. Ioſeph Pellicer de Tovar, Regij Chronographi, & alij plurimi, omnes eruditione præſtantes, & bene de antiquitate meriti omnes, conſpexere, & diſcuſsis characteribus probavere. Nec Gallū Poëtam fuiſſe HALVM expaveſcas, quia cúm ipſe Civitatem fuerit Toletanam adeptus, ab omni enuntiatione liberum iudicabit quælibet ſcrupuloſa confeſſio. Donec ſuū, in meo Martyrologio Hiſpano, locū teneret, diú deliteſcere propoſueram, ſed amicis parens, eruditis annuens, & communis iuris cauſam contuens, hiſce Notis cinctum, tua, vt ſapiat cenſura, é Noſtra, Poëma hoc, dilabitur Bibliotheca. Pro annoſo reverentiam meretur; pro meo miſerationem. Vtraque Virtus eſt:

Quis non virtutem fovet, nec Numen adorat?

Ergo vtramqué complectens, & HALO honorem, & MIHI gratiam, vt ſpero, libentiſsimé cumulabis. Faxit Deus. Tu interim. VALE.

REMISSIO, ET PERMISSIO
Eminentissimi, ac Rever^mi. D. D. Cardinalis Archiepiscopi Toletani, Hispaniarum Primatis.

EMINENTISSIMI, ac Reverendissimi Domini, ac Domini Balthasaris Cardinalis Sandoval, Archiepiscopi Toletani, & Hispaniarũ Primatis, &c. decreto, hocce AVLI HALI *Poëtæ Burdigalensis, & Civis Toletani*, Poëmation de *Adventu in Hispanias* S. IACOBI ZEBEDAEI, notis à *D. Ioanne Tamayo Salazar*, illustratum, typis posse mandari, patet, si *Martini Abbatis Lafarina*, Panormitani Doctoris Theologi, & D. *Iosephi Pellicerij* Regij Chronographi, censura, & iudicio constiterit, illud in nullo officere Ecclesiæ Catholicæ placitis, aut bonis moribus adversari, vt ex apographo remissionis, & permissionis, ab Eminẽtissimo, subsignato apparet, sub datis Toleti XII. Martij, Anno Domini M. DC. XLVIII.

Ioannes Isidorus Pacciecus
Secretarius.

CL.V. MARTINI ABBAT. LAFARINA de Madrigali S. Theol. Doctoris, Cæs. Pont. I. C. Philippo IV. Hispan. Regi à Domesticis Sacris, & Consilijs & Fidei Quæsitoribus Siculis à Consultationibus,

IVDICIVM.

Ad Eminentissimum ac Reuerendissimum Dom. D. Balthasarem Moscosium & Sandoualium, S. R. E. Cardinalem, Toletanorum Præsulem, & Hispaniæ Primatem.

Reverenter Eminentiae Vestræ Reverendissimæ iussis obtẽperans, Avli Hali, Poètæ Toletani de Adventu D. Iacobi, Carmẽ Heroicum, à Ioanne Tamayo Salazar Notis illustratum, cum à Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ Dogmatibus, OEcumenicorum Conciliorum Canonibus, Sanctorumquè Patrum Vocibus non abhorreat: nilquè in eo morum Canoni, qui Christianum decet Virum, non examussim respondeat, à me perlectum, ac recognitum; ita editioni est approbatum, vt sapientissimum tuum, eumquè postremum ambiat calculum. Poëma sanè, vt ea erant tempora, non aspernandum: prosodiam si excipias, qua supina eius ætatis socordia claudicat. Ante Quingentos enim, vt præsefert, annos fuit decantatum: quo prædicto, veniam eorum, quæ forsan Romani, vel huius temporis censores efflagitare possent, leniter omnino meretur. His adde materiam eiusmodi, Historicis potius, quam Poëtis consentaneam, inventiones à vero dissitas, quibus Poësis excolitur, non amare, ne illam

Figmenta Vatum nubilent,
Qui corda falsis, atquè vanis imbuunt.

Fabu-

Fabularum enim ornamenta Ethnicis familiaria, Christianus explodit Vates; etenim

Negant Camœnis, nec patent Apollini
Dicata Christo pectora.

Opus deinde HALI, post Iuliani Petri Chronici editionem avidius expetitum, à nemine inventum, nunc tàm magno TAMAII tandem, beneficio producitur. Quod verò D. IACOBI in has regiones Adventus confirmationi pondus sit allaturum, Docti omnes, Tuque ipse in primis pro Eminentissimo tuo iudicio, ac pari doctrina exactius perpendes. Vnde si magnas pro tali munere iam dudum HALO habuit Gallo HISPANIA, quantum erit, quod IOANNIS TAMAII solerti, & pientissimo studio, ac singulari eruditioni inposterum habebit HISPANIA! nec minus etiam GALLIA, qui luci auctorem, & lucem auctori dedit. Quin Historiæ testem, ac ducem, gloriæ suæ comitem, & perennis famæ commilitonem, maximo sibi ipsi, ac patriæ ornamento comparavit. Faxit Deus, vt ab huius Libri lectione adversariorum ora conticescāt, quod quidem, vt maximè, opto, vtinam liceat sperare, quin potius timendum, ne emunctæ naris Criticis vapulet, quod haud paucis succensentibus, in huiusmodi Auctoribus Antiquis, noviter productis, hisce temporibus evenisse videmus. Mantuæ-Carpetan. Nonis April. M.DC.XLVIII.

Ita Censeo

Martinus Abbas Lafarina
Doctor Theolog. Panormitanus.

DOM. IOSEPHI PELLICER DE TOVAR Pelliceriæ Domus, ac de Ossau in Iaccetanis Dynastæ, Philippique Magni Regis Hispaniarum, Primarij Historiographi

CENSVRA.

CVm Eminentissimi Cardinalis Sandoval, Archiepiscopi Toletani, & Primatis iussione, Aureum AVLI HALI, itidem Toletani Poëtæ, de *Aduētu* BEATI IACOBI Opusculum perlegissem (cuius pervetustum Exemplar, Gothicis caracteribus exaratum, necnon recensui) iuxtàque Annotationes à D. IOANNE TAMAYO SALAZAR in illius facem, imò lucem laboratas; nihil adversus Catholicam Religionem, Bonósque Mores adnotaui. Plura sed inveni, quæ pro Religione, probisque Moribus, Pietate, Eruditione, Exemplo, Doctrinâque pugnant. Pius Vates, Pijssimum desiderabat Expositorem. Nam dulce loquendi pondus, dulcissimam interpretationem meruit. Eòque ferebatur Claudiani stylus, in exponendo (aut laudãdo potius) Manlio, cui in verbis tribuebat potestatem vtramquè, pertrahendi dulcedine, &

per-

pervincendi copia. Quèm si purpureus Eminentissimi Baronij Calamus perlustrasset, sententiã de APOSTOLI apud Nostros prædicatione, quã dixit adversam, pro verissima habuisset. Dignus Liber, qui Præli gratia in manibus Hispanorum veniat, dùm de Hispaniarum Apostolo, Cultore, & Patrono agit. Cui auctoritatis, & laudis nomen, tâm illustrati, quâm illustratoris, vbique Gentium, haud dubiè conciliabit, quãtum satis erit. Ita Censeo, sicque Voveo. Ex Nostro Mantuæ-Carpetano Musæo, Die Martij XX. Anno salutis M. DC. XLVIII.

Dom. Iosephus Pellicer de Tovar
Regius Primar. Historiograph.

DON. IOSEPHI ANTONII GONZALEZ de Salas, Equitis Calatrabensi Cruce Purpurati,

CENSIO.

POëmation hocce AVLI HALI, Civis Toletani, non invenustum, Quod DE ADVENTV S. IACOBI APOSTOLI IN HISPAN. inscribitur, Supremi Senatus Regij iussu oculis lustraui. Illud sanè Pietatem sat multam sapere, offendi, & vnà Antiquitatem. Quapropter me, qui Decus illius Adventus Patrię potissimum decerno, existimóque, Gaudio, & Pietate perfudit. Fateor equidem, parùm me esse persuaderi proclivem; non tamen adeò *mihi cornea fibra est*, vt patiar nimirum, adhuc me difficilem præbere, vbi tot Monimenta conspirãt, quę everti iam nequeant; & satis prorsus sint refractariolo cuilibet coërcendo. Concinnius tamen est, quòd Morositas isthæc Domestica Externorum præeat malignitati. Hæc de Poëta Burdigalensi esto summa Censionis meæ. De Editore verò, qui Eum è latebris erutum, edolatum, emunctum, Notisque conspicuum profert in lucem, quæ iure prædicanda, paucis contineri non possunt: non pauca tamen complectar, si Virum dicam apprimè doctum, ad Eruditionem Ecclesiasticam vere natũ, instructum multifariàm,

ac perpolitum, in paucis suspicere me, & magni habere: Tantúmque abesse, vt Opus hoc Dogmatibus Fidei Catholicæ, Sanctorum Patrum Scitis, Probísque Moribus quoquomodo adversetur, officiatve; quin potius ad Pium animi Adfectum, Religionémque, nervosa quadam, nec infacunda oratione, Lectorem allicere videri. Mantuæ in Carpetanis, Pridie Kal. April. ANN. DOMINI M.DC.XLVIII.

D. Iosephus Antonius Gonçalez de Salas.

Sum-

Summa Privilegij Regij.

PHILIPPI IV. Hiſpaniarũ, & Indiarũ Regis Catholici privilegio cautũ eſt, ne quis AVLI HALI Poëtæ Burdigalenſis, Civiſq; Toletani Poëmation de Advẽtu S. IACOBI à Lic. Ioanne Tamayo Salazar Notis illuſtratum, præter ipſius voluntatem, vllo modo intra Decennium imprimat, aut alibi impreſſum in Hiſpaniarum Regna, ſeu ditiones importet Regias, venalia-vè habeat. Qui ſecus faxit, confiſcatione Librorum, & alijs Pœnis in Privilegio contentis mulctabitur, vt latiùs patet in literis datis Matriti die 3. Maij Anno Dñi M.DC.XLVIII. Coram Ioanne Otalora Guevara Secretario Regio.

ERRATA.

Pag 2. Rege- Regis. Ead. pag. ſlauet--fauet Pag. 6. partitus--partibus. Pag. 7. ſcribendam--ſcribenda. Pag. 10. KEGNA--REGNA. Pag. 23. patratata--patrata. Pag. 25. Etocros--Locros. Pag. 28. culta--cultus. Pag. 29. quo--quot. Ead. pag. triplicitur tripliciter. Pag. 36. Otyppo--Oryppo. Pag. 42. poſteo- poſtea. Pag. 56. vtſi--etſi. Pag. 78. prolibato--prælibato. Pag. 83. novus--novum. Pagin. eadem verus--verum Pag. 92. epigraphe, epigrapphes.

Hic liber inſcriptus, Poëma AVLI HALI, demptis his mendis, ſuo exemplari fideliter reſpondet. Dat. Matrit. die 23. Menſ. Maij, Ann. 1648.

Lic. D. Carolus Murcia de la Llana.

TASSA.

ESTà taſſado eſte libro de AVLO HALO, Poëta de Burdeos, por los Señores del Conſejo de ſu Mageſtad a quatro maravedis cada pliego, como cõſta de la taſſa original, ſu fecha en Madrid a 3. de Iunio de 1648. ante Don Franciſco Vela de Arrieta Eſcrivano de Camara.

AVLIHALI
POETAE TOLETANI CARMEN HEROICVM.

IN ADVENTV SANCTISSIMI Patris Noſtri IACOBI Hiſpaniarum Apoſtoli, & Patroni Maximi.

AD SANCTISSIMVM

Bernardum Toletanum Antiſtitem, & Hiſpaniarum Primatem, Dominum, & Patronum ſuum.

PLurima ſic Dominus fulgeſcere lumina ſeclis
Præcepit, tetricas humanæ noctis, vt vmbras
Clareret ſuprema poli de culmine flamma:
Ergo licèt natus Deo, hìc de lumine Chriſtus
Lux ſit ſumma Deus; Sanctos quoq; iure lucernæ
Eccleſiæ rutilare dedit, quibus igne magiſtro
Senſibus inſtet amor, ſermonibus æſtuet ardor,

Multifidos verùm lychnos, quisparsit in orbē,
Vt cunctum nova lux fidei, face fusa sub axem,
Omnia sidereis virtutibus arva repleret.

AVLVM HALVM Poëtam sui sæculi celebrem fuisse, indicat Iulianus Petri Archipresbyter Toletanus, qui in Chron. Ann. 1132. n. 633. hoc de eo elogium adnectit; *Viuebat hoc tempore iā ætate decrepitus* Aulus Halo *Poeta Burdigalensis, donatus Ciuitate Toleti, ab Imperatore Alphonso VI. quem dicunt venisse ex Gallia cum D. Regina Constantia, filia Regis Gallorum Henrici, sororis Rege Philippi, cui munificus Imperator dederat villulam Arabicè dictam* Menalhabiam, *ab alijs vocatam* Villam-Halonis *Poëtæ. Semper hic Poëta celebris fuit. Scripsit enim elegantissimo carmine* Adventum S. IACOBI Zebedæi filij ad Hispanias, fundationemque ab eodem factam B. MARIÆ Cæsaraugustanæ de Pilari, *idque vno libro, versibus heroicis: Vitam S. Elpidij, Iuliani, Saturnini, Honorati, M. Marcelli Eugenij, Olimpij, Gregorij, Asturij, Melantij, alterius Olimpij, Ildephonsi, Iuliani, Celsi, Mōtani, Visitani, Blasij, servi Dei, & aliorum ad Paschalem vsque Toletanum Pontificem, elegantissimis versibus: Coronationem Ildephonsi Raymūdi filij, Epitaphia multa, quæ dedicauit D. Bernardo Archiepiscopo Toletano; & iam grandævus cecinit in præsentia multorum Pontificum, Abbatum, & Palatinorum, eleganter Panegyricum carmen, Sidonium Appollinarem imitatus, in laudem eiusdem Imperatoris. Obijt hoc anno Kal. Februar. iacetque in Sacello Ecclesiæ Maioris, quod est Sanctæ Margaritæ, cui Ego tale composui Cenotaphium:*

Dulce Poëtarum lumen, Gallæque & Iberæ
  Gentis honos, numeris nobilitatus Halo:
Patria Burdigala est vati, Constantia Princeps
  Attulit hunc secum, Gallica regna sinens.
Ingenio felix, florens ætate Poëta,
  Eius honestati Mussa Latina flavet.
Cui nil turpe placet, cui displicuere prophana
  Omnia, Toleti Pontificesque canit.
Atque Iacobe tuos adventus ad iuga nostra,
  Pilaris templum carmine concelebrat:

Hic

Hic fit Toleti Ciuis, moriturque senecta
Extrema, cunctis civibus in pretio est.
Vita decens, mores placidi, sine felle venustas,
Vir pius hoc tumulo, conditur Aulus Halo.

En quæ de Aulo Nostro Poëta invenire potuimus; apud Scriptores verò Gallos, altum silentium. Nec abs re; nam iste in Hispania educatus, Toletique nutritus, & ipsa ciuitate donatus, suis copiã haud dedisse credendum est; quia illam, patriam assumimus, vbi potiora iura possidemus.

Avli) nomen commune apud Romanos fuit, vt indicant prope innumera à Grutero collecta in suis inscriptionibus monumẽta. Quin, & apud Gallos, seculo Auli nostri frequẽs mentio est apud Guillelm. Catell. in Antiquit. Occit. *lib*. 5. agẽs de Episcop. Viueriens. *fol*. 1022.

Halvs,] non *Halo* cognomen Poëtæ, vt perperam apud Iulianum Nostrum, in elogio, & carmine; nam, vt ex titulo huius operis, & ex finalibus carminis clausulis, liquet; *Halus*, non *Halo* demonstratur. En carmen

Accipe Sancte Pater mea hæc obsequia; Halus
En tuus.

Ergo cognominis notitia, apud Gallos, vix vestigia reliquit, quæ cõmentum opplerent nostrum.

Poetae Toletani,) non quia origine Toletanus, sed quia ciuitate Toletana donatus a Rege Alphonso, vt Toletani Ciuis munere fueretur. Toletanus dici, & appellari maluit, vbi honores acceperat, quàm Burdigalensis, vnde originem traxerat. Et non absque exẽplo in diuinis, & humanis literis, quarum molem adiungere, longum esset. CHRISTVS Dominus, vt quid Nazareus vocatus est? Non alio, quam ex habitatione, & prædicatione. *Patria est* (inquit Curt. *lib*. 6.) *Vbicumque Vir fortis sedem elegerit*. Quæ electio, seu habitatio *tantæ potentiæ est, quòd in ea transfertur naturalitas, quæ natiuitas introduxerat*, vt refert Gregor. Lop. *in l*. 1. *tit*. 2. *part*. 2. *lit*. D. Ausonius Gallus, qui, vt Noster Burdigalensis fuit, Romam agnoscit patriam, Burdigalamque patriam, fatetur. Si causam quæritas, illum ausculta.

Vtque caput mundi Roma inclita, si capite isto
Burdigala ancipiti confirmat vertice sedem:
Hæc patria est: Patrias sed Roma supervenit omnes.

Diligo, Burdigalam, Romam colo: Ciuis in illa,
Consul in ambabus, cuna hic, ibi sella curulis.

Quæ omnes hic intelligunt carmina, propter ciuilitatem adeptam in vrbe Romana, vbi ad Consulatus apicem pervenit. Singularis locus Ciceron. *lib. 2. de legib.* pro huius rei corroboratione: *Ego mehercle, & illis, & omnibus, duas esse censeo patrias, vnam naturæ, alteram ciuitatis, alteram loci patriam, alteram iuris.* Ergo ciuitate donatus Aulus, meritò iuris permissione Toletanus Poëta vocitatur, cum & ciuis Toletanus, permittente indulgentia Principis, appelletur.

CARMEN HEROICVM IN ADVENTV S. IACOBI.) En opus, quod a Iuliano Nostro, in elogio refertur. *Scripsit enim elegantissimo carmine Adventum S. IACOBI Zebedæi, filij ad Hispanias.* Et licet illis temporibus elegantissimum visum sit, vt illa ferebant secula, non est cur criticis, & neotericis versificatoribus, nunc demetri regulis, nauseam pariat; quin potius pijs oculis, pium amplectantur opus, seclusa prosodiæ indagatione. Spiritum enim non literam exquiramus, ista occidit, ille viuificat. Vtvt sit Carmen hoc qualecumque in manus nostras pervenit in vetusto codice, literis penè Goticis exaratum, cum alio carminum libello, in quo varia Sanctorũ Hispanorum sepulchralia, elegiæ, hymni, & istius generis alia, quæ in meo Hispanico Martyrologio suis locis apponimus, continentur. Illum ergo Codicem, inter librorum molem cuiusdam Grammatici Magistri, vulgo *el Ciego de Toledo*, quam venalem exposuerat Librarius nomine *Andrada* in ipsa vrbe, inveniens, cũ alijs MM. SS. vetustioribus, accepi, & cõtinuo labore perlegi, excripsi, & eruditorum bono, excudendum proposui, hisce notulis illustratum. De assumptu operis scripsere innumeri, quos in vnum congerit Alphabeticè D. D. Antonius Calderon, Canonicus Magistralis S. E. Tolet. Sanctimonialium Regalis Cœnobij vulgò *de la Encarnacion*, apud Matritenses, Archicappellanus, & S. D. Infantis Hispaniarum Magister, Vir eruditione insignis, antiquitatis perspicax, prudentia clarus, & auctoritate conspicus, in suo de Excellentijs S. IACOBI ZEBEDÆI opere, quod cito typis tradere parat.

AD SS. BERNARDVM.) Hic primò fuit Abbas in Cœnobio Regali SS. Facundi, & Primitivi fratrum, Martyrum Hispanorũ, apud CEAM antiquam vrbem, ex Ordine Benedictino. Post ab Alphonso VI. recepta vrbe Toletana, primus ipsius Ecclesiæ Archiepiscopus inauguratus, de cuius virtutum cumulis, plura apud Scriptores Nos-

tros,& Gallos;inter quos Sanctitatis titulo cōdecoratus,in Martyrologio illius Provinciæ,locum absque dubitatione promeruit, vt refert Andr. Suassay Vicarius General. Parisiens.*to.2.fol.*1102.& in Albo SS. Benedictinorum,apud VVion. *lib. 3. die II. April.* & Hug. Menard.*eod.die.fol.*28. Et in Generali Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, Philipp. Ferrar.*fol.*134. Nos in Nostro Martyrol. Hispan.*tom.2.die III. April.* quò varia de eius Sanctitate congessimus. In hocce meo M.S. Codice adest carmē sepulchrale, huic Sanctissimo Antistiti, eisdem characteribus, fortè ab ipso Poëta Nostro conscriptum, cùm Bernardo supervixerit, & epitaphia plurima scripsisset, vt inquit Iulianus. En Carmen:

AD TVMVLVM BERNARDI ARCHIEpiscopi Toletani, & Hispaniarum Primatis.

Quis tumulo hoc tegitur? Præsul venerabilis almus,
Inclitus ingenio; moribus ingenuus.
Nomine Bernardus; Gallus origine, & Abbas
In Facundino celebre Cœnobio.
Vrbis Toletanæ Primus en ordine Præsul:
Occidui Primas Orbis, & Vrbis erat.
Templa Deo, Templis Monachos, Monachis dedit Aras
Nequitiæ lapsum, Iustitiæque locum.
Noluit esse suis Dominus, studuit Pater esse;
Semper in adversis murus & arma suis.
Moritur: heu quantos mors secuit omnibus artus!
Heu quantum nobis fata tulere decus!

*Obijt Sanctissimus Pontifex III. Nonas Aprilis
Era M.C.LXVI. sepelitur in AEde Tolet.*

ANTISTITEM TOLETANVM.) Hoc est Archiepiscopum Toletanum, quia ipse fuit primus hoc titulo insignitus, Nam antea solo Episcopi nomine contenti Præsules omnes Toletani, etiam si Metropolitica dignitate fruerentur, aliud sublimius quærere, nefas erat. Et si aliquando, Presbyteri, Papæ, & Pontifices appellati sint, vniuersi Ecclesiæ Prælati, vt sunt vulgaria testimonia.

HISPANIARVM PRIMATEM.) Titulus eſt Patriarchalis, pro quo contentio fuit inter Archiepiſcopos Braccarenſem, Tarraconenſem, Cæſarauguſtanum, & Compoſtellanum, de qua videndus Loayſa, *ad Concil. Tolet. fol.* 280. *& ſequent.* pro Braccarenſi ſcripſit *D. Roder. de Acuña*, pro Toletano *D. Didacus Caſtejon & Fonſeca*, ille Archiepiſcopus Braccarenſis, iſte Epiſcopus Turiaſonenſis. Sed ad carmina veniamus.

PLVRIMA SIC DOMINVS.) Introductio operis, per comparationem lucis; nam quemadmodum Deus fecit lucem, vt noctis, & horroris obſcuritatem præſcinderet, ſic Vnigenitum Filium ſuum D. N. in caligantis mundi humanam dimiſit noctem, vt omnia doctrinæ claritate diffuſæ abſcondita penetraret, & caligine expulſa, ad lucis reduceret claritatem, per ſe, & per Apoſtolos, qui Evangelij Magiſtri, in omnẽ terrã exeuntibus ſono eorum, & in fines orbis terræ verbis eorũ, vniuerſum Evangelica complerent doctrina orbem.

Vltima ſic Noſter compulſus ſorte IACOBVS
Illicò totius Hiſpaniæque cacumina luſtrat,
Cùm Duodeno ſectante choro, cui ore Magiſter
Tunc ſacra meliori firmauit robore corda.
Huius in Hiſpanias adventum edicere Præſul
Nunc Toletane iubes: fidei promiſſa reſolvo.

VLTIMA SIC NOSTER.) Procedit in alluſione comparationis. Ideò IACOBVS, vt Apoſtolica lux luſtrat Hiſpaniæ cacumina, more Solis naſcentis, qui montium ſupremos illuminat primò vertices. Ovid. *lib.* 1. Metam.

Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras.

In qua etiam alluſione, duodeno circundatur choro, quemadmodum Solem, duodena Aſtrorum cohors inſequitur, per cuius ſedes circuẽs ille anni ambitum, & terræ influxum conficit. Virg. *lib.* 1. Georg. *verſ.* 231.

Idcirco certis dimenſum partitus orbem
Per duodena regit Mundi Sol aureus aſtra.

HVIVS IN HISPANIAS ADVENTVM.) S. IACOBI Adventum in Hiſpaniā canit hoc Poëmate per interpellationem S. Præſulis Bernardi, cui vt obtemperet, promiſſam fidem, opere ſoluit.

Cuius cuncta licet nequam, tamen inclyta malim
Commemorans operum, veſtigia tangere verſu:
Queis pateant interna ſacræ fundamina legis.
Tu, rogo, Summe iuva donorum Spiritus auctor,
Te ſine, nam dignè ſari mea gratia neſcit:
Flāmivomiſq; ſoles dare iā nova famina linguis,
Munera da linguæ, ſcribenti dona IACOBI.

CVIVS CVNCTA.) Omnia a Iacobo patrata edicere Poëta, haud valēs, vtique inſigniora proferre ſatagit carmine opera, vt ex illis originem noſtræ ſalutis per Evangelium breuiter manifeſtet. Quo fere omnes Oratores, & Poëtas eſt luculenter imitatus, qui in exordio operis, quæ ſint heroicè, breui ſcribendam periodo cōmemorant. Quod ab Eruditis *Propoſitio diſtributiua* dicitur, & cùm *Diſtributioni* tria ſint neceſſaria, ſcilicèt *Breuitas, Abſolutio, & Paucitas*, totum tribus carminibus complexus eſt breuitate, abſolutione, & paucitate.

TV, ROGO.) Subſequitur deprecatio, quà Almum Spiritum, à Patre, & Filio procedentem, Deum Verum, in ſuum auxilium alloquitur, vt tanquam Auctor, & Diſtributor donorum, iuvamen ad dignè verſificandum illi pie tribuat canenti; cùm nulla ſit facundia abſque Sancti Spiritus gratia. Quod vt facilius conſequatur, duplicem Paraclito interpellationem proponit. I. deſumpta ex Aduentu ipſius Sancti Spiritus in Apoſtolos, *Act. c.* 2. & vt canit Eccleſia

Ignis vibrante lumine
Linguæ figuram detulit.

Secunda ex meritis Apoſtoli, cuius adventum in Hiſpanias, depingere parat. Quia quod ipſe Poëta per ſe non meretur, ſaltem Herois ſuffragijs conſequatur. Quod Eccleſia ſedulo docet: *Quod noſtris meritis non*

valemus, eius (Sancti) patrocinio assequamur. Frequens apud Poëtas cautela.

Post Christus completa necis mandata Parentis,
Funere finito, proprio tunc corpore sumpto,
Post triduum viuus (populo mirante) resurgit:
Qui demum post quatuor eius à tempore decem
Soles, conspicuus superas volitavit ad arces;
Denique iam Spiritus almi prolapsa loquela;
Vltima Sextilis die, iamiam tempora clamant
Vt nostri mandata Patris concredita solvant.

POST CHRISTVS.) Narrationis exordium, quod ab origine ad finem operis conducit. Qui cùm discessum Iacobi esset enarraturus, & illud, vsque ad Spiritus Sancti adventum, exequi nō poterat, *Act. c. 1.* ideò Christi mortem, Resurrectionem, Ascensionem, & Sancti Spiritus Adventum præmittit, quæ etiam præcedere necessum erat, vt Evangelij testes esse possint Apostoli in vniversum Orbem. *Et convescens* (inquit Lucas) *præcepit eis ab Hierosolymis ne discederent, sed expectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum; quia Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto, nō post multos hos dies,* & infrà: *Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritus Sancti in vos, & eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Si ergo ad vltimum terræ Iacobus Evangelium erat perlaturus, præcisè Spiritus adventum Paracliti spectare debuit, vt vltimum à Christo Domino commendatū mysterium.

VLTIMA SEXTILIS DIE.) Hoc est die XXX. Iunij. Quæ adsignata creditur à Petro Apostolorum Principe, ad sortiendas Orbis partes, vt vnusquisque Apostolorum, illas lustrans Evangelicæ veritatis regulā seminaret. *Vltima die Iunij* (inquit Dexter in Chron. Ann. 34.) *Sancti Dei Apostoli, quadraginta, & octo diebus plus, minus vè,*

post Adventus Spiritus sancti conueniunt. Quo loco videndus P. Biu. *Com. 7. num. 2. fol. 38.*

Tunc electa cohors Marci conquarita domo
Convenit in vnum: sic conciliatuq; cætu
Divina adspirante manu, quot condita mundi
Cuilibet obtingit Patrum, educere regna
Carcere de tanti vasto confussa Tyranni.

Tvnc electa cohors.) Ad indiuidua descendit, locumque Concilij adsignat, in cuius indigetatione puntuali variæ, vt sunt capita, sunt sententiæ, Flav. Dext. *Ann.* 34. sic: *Conueniunt in cænaculo Sion, quæ domus erat Mariæ, matris Ioannis, cognomento MARCI, & habito Concilio, sortione divina, Provincias mundi, prædicationis causa, inter se partiuntur.* Tantum ergo Scriptorem in sequitur Poëta noster; si aliud fuerit, doctioribus relinquet.

Divina adspirante manv.) Id est Dei potentia disponente. *Manus* enim in sacris literis potentiam representat, Psalm 94. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos: quoniã non repellet Dominus plebem suam*, quia in manu eius *sunt omnes fines terræ*, Isid. or. nost. *lib. 7. de Orig. c.* 2. sic de Dei filio: *Manus Dei est, quod omnia per ipsum facta sunt. Hinc & Dextera propter effectum operis, totius creaturæ, quæ per ipsum formata est*, De quo plura apud Scripturarios.

Qvot condita mvndi.) Inter se partiti sunt mundi climata Apostoli, vt ferrent nomen Domini per Orbis vniuersa. Sed quæ sors cuique obtigerit, præter Freculphum, *Hist. tom. 2. lib. 2. c.* 4. per pulchrè in *Hymno Muzarabi per vetusto S. Eccles. Tolet.* præscribitur.

Petrus it Romam, frater eius Achaiam,
Indiam Thomas, Levi Macedoniam,
Iacobus Iebus, & Ægyptum Zelotes,
Bartholomæus Lycaon, Iudas Edessam,
Mathias Iudàm, & Philippus Galliam.

Magni deinde filij tonitrui
Adepti fulgent prece matris inclitæ
Vtrique vitæ culminis insignia:
Regens Ioannes dextra solus Asiam,
Et læua Frater positus, Hispaniam.

De hac sortione varij varia dixere, deque Provincijs vnicuique Apostolorum obtingentibus. Quorum tergiversationes apud P. Franc. Bivar. *ad Dextr. Ann. 34. Coment. 7. n. 2.* reperies.

Hispaniæ tunc regna (Deo inspirāte) IACOBO
Contingunt. Populos (tūc insinuante MARIA)
Protinus activo Pater hos quærebat amore.
Primò Iudæus cognouit dogmata CHRISTI
Ipsius ex ore: vltimo se iam traddidit vndis,
Quo felice demum tractu penetrauit Iberum.

HISPANIAE TVNC REGNA.) Quod sorte, diuinaque dispositione Hispaniam obtigerit IACOBO nostro Provinciam; non est cur iam ambigatur, postquam devictis oblatrantium cachinis, & suffocatis obgannientium latratibus, Ecclesia vniuersalis affirmativā est amplexus in Nouo Breuiario Romæ edito veraciter opinionem; de quo scripsit libellum *D. Thom. de Monroy*, Canonicus Abulensis, in quo, quæ circa huiusmodi victoriam acta Romæ fuere, compendiose, procedit. Auctores, qui hanc veritatem fatentur, congerit, vt diximus, *D. D. Antonius Calderon.*

PRIMÒ IVDAEVS.) Non quód ipse primus in Iudæa prædicauerit, sed quod ante eius in Hispanias adventum, Iudæi Iacobi prædicationem audierāt ex *Abd. Babylon. Sophron. Doroth.* probat Michael Mart. de Villar. *fol.* 51. sic: *Iacobus, frater Ioannis ad Euangelizandum in Hispania delegatus, accepto symbolo, primùm quidem iuxta Domini præceptum, Iudæis Verbum Domini annuntiauit in Iudæa.*

Moreque Apostolico, duodenno cingitur almo

Con-

Concomitum choro, quos planè mysticè sacrat
Ecclesiæ officijs. Nam Basilio, Pio iunctim,
Maximo, Chrysogono, Athanasio detulit altum
Ordinis officium: Theodorus Cæciliusque
Iscius, & Thesiphons, Calocero iuncto, minores
Lectorum gradus primi recepere rogati:
Tantum Torquato Exorcistæ fulmina credit:
Euphrasio, Indaletio, nunc simul, atq; Secundo
Ecclesiæ commendat amans, tunc prospere claues.
His iunctis, Christi populus, comitante caterua,
Plurimus elabitur secum, quos nomine sumpto
Discipulorum, Prælatos fecit Iberos.

Moreqve Apostolico.) In hisce propositis carminibus, ad pedem, vt aiunt literæ, transcripsit *Halus* Noster *Flavium Dextrum*, cuius Chronicon vidisse, hæc ipsissima verba manifestant. *Multos etiam Discipulos* (audi ex Dextro, *Ann.* 37. consonantiam) *præcipuos autem numero duodecim, more Apostolico in Hispaniam secum portat; scilicet Episcopos: Basilium, Pium, Athanasium, Maximum, Chrysogonum, Presbyteros: Theodorum, Cæcilium, Thesiphontem, Iscium, Calocerum, Lectores: Torquatum, Exorcistam: Et Secundum, Indaletium, Euphrasium, Ostiarios.* De numero Discipulorum Iacobi, & an omnes secum ex Hierosolymis duxerit, variè disceptatur, videndus P. Biv. *ad Dextr. And.* 37. *comm.* 2. *n.* 1. *fol.* 70. qui copiose rem tractat, & Discipulorũ nomina, Episcopatus, & actiones insinuat.

Ergo soluto velo, portu in Carthaginis altæ,
Contiguis populis Christum prædicit IAGVS;
Post Liberitanæ priscæ vrbis littora lustrat,

Quo antiquũ è tumulo ſolvit, precãte, Prophetã,
Quem primum Paſtorẽ accepit Braccara diues:
Igitur incepto meſsis tunc ſemine, Sanctus
Omnis Apoſtolico regionis more IACOBVS
Vrbes inluſtrat ferè; quo, poſt, munere Chriſti
Eccleſias ſignat, quibus vnice Epiſcopus almus
Ponitur, eligitur, qui legis dubia pandat.
Præficit Elpidium Toleti, Barcino novit
Etherium; fruitur Carthaginis inſula Divo
Baſilio; poſt Eugenio Valentia ſedes;
Tarraco ſic Agatho; Capitonem Luca Galeca;
Neſtorem Pallentia cupit; ſed Aſturica Græca
Præſulis Ephremi; Brigenſis Iullia poſcit
Arcadij, læto vultu, cum nomine, normam.

ERGO SOLVTO VELO.) De Portu, quo ſolvit Apoſtolus noſter, cruenta inter littorales Hiſpaniæ populos, licet pia, cõtentio eſt. Pro Carthaginis Spartariæ emporio ſtat noſter *Halus*, pro ſua opinione ſtat Sandoval, *Hiſt. Tudenſ. fol.* 15. quem nos ſubſequuti fuimus in *Hiſt. S. Epitatij cap. 2. n. 6. fol. 73.* pro Valentia, *Seolanus*, pro Tarracone, *Pons Icart*, pro Braccara, *Acuña*, pro Bætica, illius Scriptores. In huiuſmodi controuerſia, vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet.

POST LIBERITANAE.) Pro Illiberitanæ vrbis, hodie *Granada*. Cuius hiſtoriam ſcripſit *Bermudez* vniuerſaliter, eandemque typis mãdauit, primò in 4. poſt in folio. Aliam meditatur de eius Divis *R. P. F. Petrus á S. Cæcilio*, ex ordine Recolectorum S. Mariæ de Mercede, cuius pietas erudita, abſque dubiò finem debitum aſſequetur.

QVO ANTIQVVM E TVMVLO.) Agit de *S. Petro Ratenſi*, quem Sanctus IACOBVS ſuſcitauit, de cuius prodigioſo miraculo agunt P. Biuar ad *Dextrum in Chron. Ann. 37. n. 2 fol. 56. & 57.* Fragment. *S.*

Athanaſij Cæſarug. à *Sandoual, Acuña,* & *Biuar* relatum, quorum remiſsiones apud me *in Hiſt. S. Epitat. d. c. 2. n. 5. fol. 70.*

Quod fuerit Epiſcopus I. Braccarenſis *S. Petrus Ratenſis*, poſt Dextrum, Athanaſium, Concilium Braccarenſe, & alia antiqua monumenta, videndi Vaſſeus, Marinæus, Morales, Marieta Truxillo, Zianca, Sanctorus, Villegas, & alij à Biuario relati, & poſt eos *P. Anton. Vaſconcell. in Deſcript. Luſit. fol. 436. n. 9. D. Roderic. de Acuña Hiſt. Bracc. tom. 1. c. 7. fol. 27. & in Hiſt. Portuenſ. 1. p. c. 2. fol. 19. Eman. Campos de Tranſlat. Reliq. Olyſipon. fol. 99. & fol. 379. in quo hoc Octaſtichon.*

O quam ſunt ſimiles Petrus pater Orbis, & Vrbis
Alter, & occiduo, qui micat orbe, Petrus.
Iura Italis primus ſtatuit cœleſtia Petrus,
Primus, & Hiſpanis dat ſacra iura Petrus.
Paſtor vterque ſuo fidei documenta reliquit
Rara gregi, hic primus, primus & ille fuit.
Roma Petro felix, felix quoque Braccara Petro,
Braccara nam Petro eſt, Roma ſecunda, ſuo.

Georg. Cardoſ. in Officijs SS. Luſitan. hymn. 2. fol. 5. F. Ludouic. de Souſa Hiſt. S. Dominici Prouint. Luſit. lib. 6. c. 1. Gaſp. Stat. in Antiquit. Luſit. c. 57. & ſequent. F. Bernard. Brit. in Monarch. Luſit. tom. 2. lib. 5. c. 3. & 4. Ferè omnes Martyrolog. Scriptores, & ego in meo Hiſpano tom. 2. die XXVI. Aprilis, vbi plura. Et vniuerſalis Eccleſiarum Luſitaniæ traditio in officijs.

Vrbis inlvstrat.) Communis aſſenſus noſtrorum eſt, *B. Iacobum* noſtrum perluſtraſſe ferè omnes Hiſpaniæ vrbes, præſertim quas, titulo honorificentiæ, dignitatis, & commercij inſignitas invenit, vt Municipia, & Coloniæ, quibus frequens populus, & doctiorum confeſsio eſt *Dext. Ann. 37. n. 1.* ſic: *Nam, & IACOBVS Sanctus Apoſtolus, Zebedæi filius, peragratis vrbibus Hiſpaniæ, multiſque erectis Eccleſijs, & Epiſcopis creatis, &c.* En penè omnia *Hali* verba. Eadem *Calixt. II. de Mirac. S. Iacob. c. 12.*

Praeficit Elpidivm Toleti.) Omnium iſtorũ Præſulum nomina, licèt in Menologijs, & Martyrologijs repetita cognovimus, at nec Hiſpanos ſuſpicabamur, nec vrbium ſedes explorauit obtutus, donec lux lucida Lucij Dextri illucens totam obſcuritatis nebulam diſſolvit *in Chron Ann. 37. n. 3. apud Biu. fol. 69. apud Car. fol. 15. col.*

2.his verbis: Alios etiam S.IACOBVS creauit Episcopos, alterum Basilium, qui primus fuit Carthaginis Spartariæ Præsul; Eugenius Valentiæ; Agathodorus Tarraconensis; Elpidius Toletanus; Ætherius Barcinonensis; Capito Lucensis; Ephrem Asturicensis; Nestor Palentinus. En Hali nostri concordia. Iterum Dexter eorum meminit, cum de agone ab ipsis consummato apud Cherronesum, hodie Peniscola, prope Valentiam, agit. Ann.60. De quibus scripsere, aut tumultuariè, aut separatim, post Dextrum, Iulian. in Chron. n. 22. & 25. Sampyr. Astur. in Chron. Er. 917. fol. 60. P. Quintanadueñ. Hist. SS. Hispal. fol. 53. Spinos. Hist. Hispal. lib. 2. c. 4 fol, 38. Ægyd. Góç. Dauil. Theatr. Eccles. Astur. lib. 1. c. 4. & in Hispal. tom. 2. D. Petr. Aingo Ezpel. in Fund. Eccles. Asturic. §. 3. n. 19. D. Maur. Castell. Hist. Compostell. lib. 1. c. 22. fol. 81. Morill. Hist. Cæsaraug. lib 1. c. 8. Ludov. Lop. ead. Hist. tom. 2. c. 4. fol. 381. Gasp. Scolan. Hist. Valent. lib. 2. c. 1. n. 13. fol. 221. tom. 1. P. Diago ead. Hist. tom. 1. lib. 4. c. 7. fol. 143. col. 4. P. Ojca de Advent. S. Iacobi c. 8. Barnab. Moren. Hist. Emerit. lib. 2. c. 1. fol. 63. D. Franc. Cascal. Hist. Carthag. discurs. 20. c. 3. fol, 424. D. Franc. de Sandov. Hist. S. Antonini, §. 7. fol. 64. Ioann. Paul. Mattyr Rizo Hist. Conchens. c. 5. fol. 24 D. Thom. Tamayo in Verit. Dext. Novit. 7. fol. Illustr. Episcop. Turiason. in Primat. Tolet. 1. p. c. 6. fol. 30. D. Roderic. de Acuña Hist Portuens. 1. p. c. 2. fol. 37. & 38 & in Hist. Bracar. 1. p. c. 19. num. 5. fol. 98. Ego in Martyrol. Hisp. tom. 2. die IV. Martij. De Translatione corporis S. Elpidij Toletani, agit Luitprandus Advers. 293. quod postea ad Metensium Ecclesiam translatum fuit a Theodorico ipsius vrbis Episcopo, vt ipse enarrat Diaconus, cuius assertioné probaui in dict. Martyrologio Hispan. ex Gallicano Sauss. tom. 2. fol. 997 & ex Sigebert. Gēblacens. in Chron. Ann. 959.

His sic compositis rebus complurima Divus
Idola confregit (Christi veritate probata).
Publicè, miratur Gentilis corpore duro,
Cordeque duriori, nec ponderat animo verbum.
Quos non ore Pater perduxit, claue soluta,
Mēbrorū ad gressū? Quibus hic nō reddidi vltro

Aut

Aut vitam, aut vocem? Quibus offuſcato ſonoro
Auditus numero, non iam reſerauit & aurem?
Omnia Gentilium cervix præpoſterat, omne
Idola quod negat (paſsim reſecato virore
Crucis) perſugit; nulluſque ad limina tangit
Eccleſiæ; nullus ſacrati vndamina poſcit
Liquoris vitæ; tetro ſub tegmine mortis
Quilibet immergi potius, ac tingere caput
Efflagitat, lymphis, fide data, Spiritus almi.
Muneris at tanti, quòd compleat onera, voce,
Prodigijs, verbis, fide, vel conamine Chriſtum
Prædicat, exaltat, repetit, tunc vocibus iſtis.

HIS SIC COMPOSITIS.) In ſuperioribus Poëta noſter, per anticipationem proceſsit. Nam primò prædicationem, poſt converſionẽ, & vltimò Epiſcoporum electionem præſtingere debuerat, vt veræ nar rationis terminos amplecteretur. Sed cùm Poëtis ſemper quælibet audendi fuerit tributa poteſtas, quid mirum, ſi confuſis doctrinæ regulis ad licentiæ conatus accedat? Hiſce ergo carminibus miracula (quæ in prædicatione acceſſerant Evangelij) patratata à IACOBO noſtro commemorat. Quin etiam quantam duritiem in Gentilium cordibus inveniſſet Apoſtolus, vt vix fuerint, qui ad fidem converterentur Catholicam, Decem, aut Gentiles, aut Iudæi in Hiſpania, ſecundum *Hali* noſtri opinionem.

De prodigijs in prędicatione S. Iacobi apud Hiſpanos factis, præſumptio ſtat pro expreſſo Dei verbo, *Marc. c. 16.* quin imò reſurrectio *S. Petri Braccarenſis* Epiſcopi omnium ſuprema ſuperat miraculorum acumina, & Dext. *d. Ann.* 37. illa ſpeciali adſignatione confirmat, inquiens: *Iacobus quoque multa miracula patrat.*

OMNIA GENTILIVM CERVIX PRAEPOSTERAT.) Ferox Hiſpanorum animus haud deliniri, voce, & prodigijs patiebatur. Sic ve-

tus

tus opinio, quæ fortaſsis tempore *Hali* noſtri divagabatur, ipſamque obliterauit temporis qualitas, cuius eſt *antiqua confundere, & nova producere*: Dext. d. Ann. 37. in hunc modum alloquitur: *Virtute verò ſermonis feroces Hiſpanorum animos ad ſuaue Chriſti iugum* (IACOBVS) *adducit*. De quo videndi penè omnes, qui de eius ſcripſere Adventu.

Denique formam prædicationis Apoſtolicæ inſinuat hiſce verbis, deſumptis ex *S. Athanaſij* ſymbolo; non quia formaliter tempore *Iacobi* fuiſſet conditum, ſed quia ſubſtantialiter (credendum eſt) repertum.

Vult quicumque bonis ſecurum viuere cœlis
Lucis opes, niueaſque domos, campoſque ſerenos
Sortiri, & menſis æternum veſcier almis;
Ardua vota nimis, quæ non niſi viribus altis
Fas implere; Fidem decet omni mente beantem
Catholicã, veri teneat ſuper omnia CHRISTI.
Quæ niſi fixa manens venas intraverit omnes
Pectoris, vna placens ſuperis hæſura catervis,
Cernere fas numquam dabitur ſuprema beati
Regna loci, vitæ nec ſumere dona quietæ.
Hæc tamen alma fides: Oculos huc vertite gẽtes,
Quas lætale malum, fumoſis nata ſub vmbris
Fætida ridiculi merſat doctrina veneni;
Fecis aquatum ſanis amorem excludite venis;
Effugite antiquæ penitus fruſtrata catenæ
Pondera; iam grauidas implerunt ſigna figuras;
Iam peperit Parens; nebulas egreſſa priores
Lux noua, iamque nobis impleta ſcrinia chartis;

Gig-

Gignit, & hic Natū, pariter veneremur & illū:
Nā Deus ille potēs, princeps de principe, vivēs
De magno, magnus, qui consors, compar, & vnus
Cum Genitore Deus, per quem sunt cætera, solus:
Spirat vterq; bonum, communi nomine, Sanctū,
Quem pariter dulcem, proni, veneremur amorē:
Nam Deus ipse potens, simul est, & summus; & hi tres
Vnica personis veneranda essentia ternis:
Est non vna quidem, triplex persona, nec ipsa est
Tridistincta manens, tamen vna essentia, non què
Vnum personis esse hoc partitur in ipsis,
Quæque tamen totum persona est, esse beatum.
Sic vt proprietas personis vera sit, in què
Vnitas esse, modo sint æquaque culmina dempto;
Vna potestatis sit lux; vnumque decoris
Sit Numen; socialis apex: Persona Parentis
Est alia; & Nati est alia; Spiritus almi
Est alia, & sic non plurescunt Numina; namque
Et Patris, & Nati, & Sancti Spiritus vna est,
Quam non personæ discindunt gloria ternæ.

Vvlt qvicvmqve.] Incipit Poëta Symbolum Athanasij numeris describere, in ea tantum parte, quæ ad Divinitatem spectat. In quorum carminum contextura, mirificè Dei essentiam in vnitate, & per

ſonarum diſtinctionem in Trinitate connectit. Aliqua ſuxit ex Aurel. Prudent. Noſtro *in Apotheoſ. adverſ. Sabell. Hæret.*

Hæc eſt noſtra ſalus; hinc viuimus, hincque animamur,
Hoc ſequimur, numquam detracto nomine Nati
Appellare Patrem, Patris, & ſine nomine numquam
Natum noſſe Deum, numquam niſi Sanctus, & vnus
Spiritus interſit; Natumque, Patremque vocare:
Sic tamen hæc conſtare tria, vt ne ſepare ductu
Tres faciam, tribus his ſubſiſtat, ſed Deus vnus.

Et à *Sedulio* item Epiſcopo *Oretano* noſtro, vt inquit Dext. *in Chron. Ann.*428. quod & agnoſcit F. Ioann. Colgan. *in Act. SS. Hibern. die* 12. *Februar. c.*4. *fol.*322. & Nos eod. die, *in Martyr. Hiſp. tom.* 1. Qui Sedul. *lib.* 1. *tit. de Vnitat. S. Trinit.* inquit:

Semper & vna manens Deitatis forma perennis,
Quod ſimplex triplicet, quidque eſt triplicabile, ſimplet,
Hæc eſt vera fides.

His, & alijs fideique demum prolatis, IAGVS
Septenos potuit ergo convertere Iberos:
Quo ſic tanto mœſtus penè labore IACOBVS,
Animo convoluens iam tot fruſtranea verba,
Quæ varij recepere flatus, quæ barbarè calcat
Gens fera; cœlos intuetur, quò plenus amore
Gregis, ſequentes cordis intonat hiatus,

SEPTENOS POTVIT.) Tot prodigijs ab Apoſtolo noſtro patratis, tot veritatis rationibus à IACOBO prolatis, Hiſpanorum durities (inquit *Aulus*) ſeptem tantum pediſequas amandauit. De quorum feritate

ritate

ritate demiratus, & de tam parvæ messis fœnore mæstus Apostolus, agnoscens laboris pensum, inane; charitatis in proximum ardore, tumultuarijs suspirijs exclamans, Deum, & Virginem interpellat. *Septenos.* Hoc est septem ad fidẽ adtraxisse Discipulos; in quo illorum opinionem amplectitur, qui tantum septem convertisse Christicolas fatentur. Cum apud alios *novem*, apud alios *tredecim*, & apud alios plurimi compulsentur. De quo videndi Alderet. *in Antiq. Hisp. lib. 2. cap. 12.* Puente *in Monarch. lib. 2. c. 35. §. 4. in fine fol. 365.* Bivar. *ad Ann. 37 Dextri Comment. 2 fol. 70. & seqq.* & ferè omnes qui de *S. Iacobo* scripsere. Omnia hęc Carmina complectitur Ferreol. Locr. *in Maria Aug. lib. 2. c. 2.* sic: *Cùm namque B. IACOBO Apostolo Sanctissima Mater legationem ad Iberos signasset, quò gentem istam Idololatriæ cœno, crasse indormientem, ad Christianæ fidei splendorem, qua posset industria provocaret, & audiens ille, desudatis multis laboribus, novem modo animas, nec plures lucro adiecisset, adeòque multa cum socijs, quos paucos secum habebat, ad Iberi fluminis ripas, quæreretur: ecce subito ex Palestina ad Hispanos Angelico famulitio Virgo transfertur, & IACOBVM angore constrictum cernens, affatur, doloremque ponere iubet.*

Alme Pater sceptro resides, qui celsus in alto,
Astra, polosq; potens, qui terras, æthera, lymphas,
Cunctaq; per solum fecisti sæcula Natum;
Quem tibi semper habens, de regni sede decori
Misisti in terram, quòd captæ horrẽtia turbæ
Vincla terat, maculam tersurus sanguine diram.
Scis bene, nonq; latet, patiẽs hic Agnus, & insons
Vulnera quot, quales portavit ipse labores;
Pallia quæ nudo; capiti quæ serta verendo;
Quæ cruce mella bibat, cultris trãsfixus acerbis;
Ille obijt: Ecce tui subierunt tecta Coloni,
Tecta aliena; Parens minantes respice Milvos,

Hæsurosq́; Canes, & nostra in vulnera sæuos
Conspirasse Lupos; tua hæc propago peribit
Ni Pater attendas: agnos quæ in sola tegendos
Spes erat, tetro nunc in caligine marcet:
Licet adhuc vivit nunc, non si sola manebit
Vivet; eia venæ iam iam vacuantur obustæ.
Auctor opis faueas, nec nostra hæc famina perdas.
Deficit ecce Pater messis, non deficit inde
Agricola, hic ergo fidei miseresce labantis.
Da Dominam castris Reginam in bella fidelem;
Sit quæ nos placida dispersos contegat vmbra,
Sit quæ nutrix nobis, sit tanta in clade leuatrix;
Sat generi, patribusque datum, cœlisq́; replēdis
Occubuisse Deum. Lachrymis tunc dulcibus, illā
Affatur Divus, iam ipsi sensibus hærens.

ALME PATER.) Oratio B. IACOBI Nostri ad Patrem Æternū, in qua vt omnium rerum Auctorem, eius in Hispanias Adventum proponit, quem etiam, licet illum non lateat, interpellat, & causas Christi Domini recensens mortis, eiusque agones ab exordio vitæ, vsque ad vltimum halitum proferens, vt melem foueat inceptam efflagitat; Quin Matris Virginis intercessionem exposcens, illam denique mentis obsequio, & cordis intensione conloquitur.

ALME PATER.) Tu qui regni in supremo cœlo collocas tui sedem, hoc significat *altum sceptrum*, ex Boetio, & alijs *lib*. 4.

Hic Regum sceptrum Dominus tenet,
Orbisque habenas temperat.

PATIENS HIC AGNVS.) Hæc ferè mutuauit ex Arat. *lib*. I. *in*

descriptione Orationis S. Petri, c. 5. quando tria hominum millia ad fidem convertit, sic:

——————Vitam ne perderet Orbis
Maluit ipse mori: sed quod de Virgine fœta
Nascitur, illud obijt. Ligno suspenditur insons;
Et ligni vacuatur onus: sic vulnus, iniqui
Fit medicina, Dei.

QVEM TIBI SEMPER HABENS.) Simili modo S. Thomas vtitur, de Verbo Æterno agens *in Hymno Corporis Christi.* Quem amplectitur Ecclesia in *Laudib.* eius diei, sic:

Verbum supernum prodiens,
Nec Patris linquens dexteram,
Ad opus suum exiens,
Venit ad vitæ vesperam.

ECCE TVI COLONI.) Id est Apostoli tui, quos ad evangelizandum per totum misisti orbem, illum perlustrant, vt Coloni; ne ergo inter *Milvorum Canum, & Luporum* ferociam, illos, messemque derelinquas. *Milvus, Canis, & Lupus,* ideò à Poëta nostro specificè nominantur, quia mysticè in sacris literis, hæc animalia Dęmonis significationem præseferunt. De *Milvo,* qui immundus reputatur, *Lev. cap.* 11. *vers.* 14. *Deut. c.* 12. plura interpretantur Scriptores sacri, præcipuè, nam quemadmodum auis ista est rapacissima (*vt ex Arist. ex Clement. Alex.* probat VVolfgang. Franzius *de sacr. Animal. Hist.* 2. *p. c.* 12.) & præcipuè gallinarum pullis, quotiescumque a materna alarum protectione aberrant, insidiatur; ita Dæmon verè inter alias creaturas, ob eius superbiam, & malitiam, iuvenibus, vt pullis, insidiatur, si contingat, ab alis Dei eos separari. Hunc *Milvum* pertimescens Regius Psaltes, effugere cupiebat, dicens: *sub vmbra alarum tuarum protege me.* Quam imprecationem *P. Ludovic. Crucius Olyssippon.* vertit metricè sic:

Alarum pennis timidum me absconde tuarum
Dum detonat ira Tyranni.

Audi pulchra, *Augustini in Psalm.* 90. verba: Inter scapulas suas ob-

umbrabit tibi: *Id est, ante pectus suū te ponet, vt alis suis te protegat: si modo agnoscas infirmitatē tuam, vt quasi pullus infirmus fugias sub alis matris, ne à Miluo rapiaris. Milui sunt aëreæ potestates, diabolus, & Angeli eius, rapere volunt infirmitatem nostram, fugiamus sub alas matris sapientiæ, quia & ipsa sapientia infirmata est propter nos, quia Verbum, caro, factum est.*

De *Cane*, qui etiam animal impurum est, *Deut. cap.* 23. etiam Dæmoni comparatur, Psalm. 21. *Erue à framea Deus animam meam, & de manu Canis unicam meam.* Olysippon. *lib.* 1. *c.* 22.

Hinc me turba Canum rabidis assultibus vrget.

Item *Psalm.* 58. de quo videndus Claud. Le Petit *de Dæmonib. c.* 10. *sect.* 6 VVolfgang Franz. 1. *p. c.* 21.

De *Lupo*, non est qui ambigat quantas cum Diabolo similitudines ferat hoc animal immundum, horridum, & ferox: quam plurimas referunt Le Petit *d. c.* 10. *sect.* 4. *fol.* 190. Franz. 1. *p. c.* 20. *fol.* 147. Sed notandum est, quanta horum rapacium animalium meminerit proprietate *Halus*, cùm quodlibet illorum teneris potius insidietur prædis. At cùm nova messis IACOBI adhuc erat in cunabulis, meritò liberari ab his expostulat prædatoribus, tamquam recentibus gregibus, infestis.

TVA HAEC PROPAGO PERIBIT.) Dei auxilium requiritur, vt ad summa virtutum cacumina conscendamus. Ideò dicit; Si tu, Domine, nostros non auges profectus, tua hæc propago peribit. Nam sine te, quid proderit humana profectio? De quo eleganter Dauid Psal. 83. *Beatus vir cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem.*

AGNOS QVAE IN SOLA TEGENDOS SPES ERAT.) Spes (quæ versabatur in protegendis Discipulis, & noviter conversis, te fovente) corruit, quia sine auxilio tuo marcet. Ideò prosequitur: *Licèt adhuc viuit nunc, nō si sola manebit, viuet.* Quasi dicat, Non sine spe progredimur tui fauoris, sed isto deficiente, & spe sola manente, ad quid spes? Timor adsit, ne perdatur quod spectatur. Spes sit, sed cum timore, ne fauor cœlestis dilabatur. Pulchrè August. *serm.* 15. ad Fratr. in Erem. *O spes! tu omnia portare facis dulciter, & suauiter. Eia ergo fratres, hanc amate, hanc tenete, non tamen sine timore, quia qui sperat, & non timet, negligens est; qui autem timet, & nō sperat depressus est, & descendit in profundum quasi lapis.*

DA DOMINAM.) Virginem MARIAM expostulat adiutricem,

qua, totam suam expleuisse missionem credit. Ideò istam purissimam invocat Dominam in huiusmodi conflictu, aut quia ipsa fuit causa sui Advẽtus, aut propter nostram instructionem, vt toties quoties in angore positi, fatigemur, illius clementissimæ Matris opẽ imploremus. *Quia* (inquit Bernard. *serm.* 1. de Purif.) *diuinæ pietatis abyssum, cui vult, & quando, ac quomodo vult, creditur aperire, vt quivis enormis peccator non pereat, cui Sancta Sanctorum patrocinij suffragia præstat.*

SAT GENERI.) Vt Parentis peccatum redimeretur, & sedes cõplerentur cęlorum, quælibet Christi sanguinis gutta sufficiebat, licet eius in nos inextinctus Amor, ad vsque vltimæ emissionem prodigè perrexerit. Pium ad hoc P. Emanuelis Pimenta ausculta epiphonema.

Purpura derisu, cruciant nova serta dolore:
Ambo grauant pęnas, plus fera serta, tuas.
Purpura vana tegit: melior superinduit imis
Eruta de venis, per nova serta, tuis.
Quà rubus ingreditur, manat cruor vndique rivis,
Quà cruor it, duris est via facta rubis.
Tot saliunt fontes, quot acumina tempora rumpunt:
Vita, salus, pretium, lux, decor vnde fluit.
Heu! minus in venis sacri reor esse cruoris,
Quam quod lęta sinu terra beata bibit.
Prodigus es nimium; generoso parce cruori,
Sanguine tingenda est crux, iuga, saxa, viæ.
Pôst lateris vulnus, latebras rimatus, & vndas;
Exhaustus, dices, Est cruor? vnda fluat.

Quod prior *S. Cyprian. de Pacient.* dixerat: *Considera Christum amore voluisse id fieri, vt nihil de amore se remisisse ostenderet, imò si opus foret, paratum iterum pati, ac vt quidquid in corde resederat sanguinis effunderet, nihil sibi reservans, licet qualibet guttulæ particula sufficeret.* S. Thom. Aquin. *Hymno de Eucharist.* apud Belingh. in *Mont. Caluar. fol.* 476.

Eia Parens Domini, quæ & Virgo, & Nupta superni,

Qua

Quæ Regina chori, quæ lætis præsides arvis,
Quæ occiduas migrare ripas me compulis, eia
Diues opima, tuos ſequutus ordine nutus
Hiſpanias luſtro. Quorum pede Calpes ad alta
Locobrutini primus faſtigia colli
Flectitur; hoc amplo eſt præſa Hiſpania gyro.

EIA PARENS DOMINI.) MARIAM Sanctiſsimam affatur, & vt eius benevolentiam captet, dulciſsimis exorditur epithetis. Primum ex Eccleſia: *Salue Sancta Parens*. Secundum, *Virgo, & Nupta* ex *Anaſtaſ. Bibliot. in collect. in vit. S. Martini* Papæ: *Sanctiſsima, immaculata, benedicta, glorioſiſsima, & excellentiſsima omnium creaturarum, gratia pleniſsima, gaudium faciens, & tribuens Domina Noſtra, propriè natura, & veritate ſola Dei Genitrix, Virgo, & Nupta MARIA.* Tertium, *Regina chori*, hoc eſt, *Angelorum Regina*, ex Eccleſia, ex *SS. Ephrem, Ildephonſo, Amed. Lauſ. hom. 8. Greg. VII. lib. 8. ep. 22.* Quartũ, *Præſidens campis*, Hoc epithetũ, ex mea ſententia, ijdẽ eſt, quod *Virgo Virginum*, quaſi dicat, *Princeps Virginum*. Anſam præbuit B. Bernard. *Hom. 2. de Advent. Dom.* vbi quæritans, quare Virgo *Campus floridus*, vocitetur; & non *hortus*, concludit: *Quia campus ſine omni humana cultura floret: non ſeminatur, non foditur ſarculo, non impinguatur fimo. Sic omnino, ſic Virginis alvus floruit, ſic inviolata, integra, caſta MARIÆ viſcera, tamquam paſqua æterni viroris florem protulerũt; cuius pulchritudo non videat corruptionem, cuius gloria in perpetuum non marceſcat.* Ergo ſi MARIA comparatur campo, vt intacto, virgini, & incorrupto, quia & ipſa intacta, virgo, & incorrupta eſt; idem erit dicere, cùm de Virgine loquimur, *Princeps Camporum*, ac dicere: *Princeps Virginum*. Vel alio modo *Lætis præſides arvis*, tamquam *Aurora conſurgẽs*, quæ teneras reficit herbas, & agrorum incompita leuat, vt inquit *Manil. lib. 2.* ſed melius de Virgine loqnens Baptiſt. Mantuan. *lib. 1. Parthen.* ſic:

Dumque viam carpit pedibus calcata pudicis
Geſtijt in immenſum tellus, & dulcia longo
Tempore ſervavit præſo veſtigia dorſo.

Tota venustatem regio mirata, decusque
Ætheriæ frontis, fussumque per ora pudorem;
Arrisit, procul, omnis ager; nemus omne virentes
Exorto iam vere comas curvavit, & ibat
In flores tunc omne solum; fragrantia rura
Purpureas passim violas, & candida passim
Lilia fundebant; viridis è fontibus vndæ
Voluebant dulces, cursu crepitante, susurros.

Qvae Occidvas.) Denique concludit, Tu quæ in Hispanias descendereme iussisti, en quotquo, tper Hispaniam, vrbes perlustraui. Tunc Geographicè Poëta Hispaniæ aliquot prosequitur terminos.

Qvarvm pede Calpes ad alta.) Incipit descriptionem Hispaniæ, ab vltimis Occeani oris, Plinianis tabulis innixus, in quibus, prolata complectuntur carmina, sic *lib. 3. c. 1.* in medio. *Quorum primus à Calpe Hispaniæ extimo (vt dictum est) monte, Locros, & Brutiū vsque promontorium immenso ambitu flectitur.* Calpes, dicitur vna ex columnis Herculis, ad fretum Gaditanum, hoc est, *Estrecho de Gibraltar*; cui in Africa respondet *Abyla*, de quibus plura apud omnes.

Locobrvtini.) Coniunctio duarum vocum propter carmen; Nam duo fuere promontoria, alterum *Etocros*, & alterum *Brutium*, vt apud modernos Plinij correctores invenitur. Sed ni fallor à veritate discedunt, nam in antiquis MM. SS. codicibus, ex Stranæi Valentini M. S. ab hinc CL. annis scripto codice, in Bibliotheca Illustris. Domini mei Generalis Inquisitoris, legitur *Locobrutium*, absque coniunctiua, & hoc insinuat Chiffetius in Not. ad Plin. *num.* 4. in margine. Quod etiam ex ipso Plinij textu probatur, cùm non agat de duobus promontorijs, sed de vno tantum, & sic in singulari orationem finiuit numero. Quod hodie sit, nōdum didici. Nisi hæc sint illa duo promontoria à Strabone *lib.* 3. Geograph. in Gadibus consignata, aliud dictum *Cronium*, aliud *Heracleum*, quod primum *Punta de S. Pedro*, secundum *de S. Sebastian* dicitur.

Vlterior, qua animosa, ferax, mox fine resurgit
Virgintaniaco, iuga qua protenditur vsque

Citerior Pyrnæa: duas aſt altera partes
Scinditur, horrentis latere, & coniuncta Trionis,
Eſt ſociæ diſcreta ſuæ Luſtania riuo
Ana, Aminitanis, quæ poſtquam murmure, ſyluis
Exit ſtagna perdēs, modo ſe in præcluſa reſorbēs,
Hoſtia nunc latebris, abſcondens gutura, ſæpe
Naſcitur, atque vndis effluxit ſæpè redactis.
Magna Pyreneis, quæ fixa in rupibus ipſa
Tarraconenſis aquas trāsverſa expoſcit Ibero
Occeani ponto; ſocijs diſtincta duabus
Sollorijs campis, Ortano & monte, ſed inde
Altera dulciſonum, reſecante flumine, nomen
Suſcipit, infracto ſuperans vicinia cultu.

VLTERIOR.) Diuidit Hiſpaniæ ſitum in Vlteriorem, & Citeriorem. Ille vſque ad Vrgitanum ſinum; iſte ab illo ad Pyrinea iuga. Illum in duas ſubdiuidit partes; alia quæ, & Bætica; altera quæ & Luſitania, quarum terminos Ana fluvius diſcindit, qui in Laminitano agro prorumpens, per aliquod ſpacium decurrens, & poſtea ſe in terram occultās, demum renaſcens, in Occeanum curſui finem imponit. Tarraconenſis, ſiue Citerior, altera ex Hiſpaniæ partibus, incipiens à Pyrenæis montibus, totamque illam plagam Orientalem complectens, Sollorijs mōtibus decurrēs, Oretanos, Carpetanos, Aſtures, & alios comprehendens, ſitum recipit. Omnia breuiter Plin. *dict. cap.* 1. amplectitur, ſic: *In eo prima Hiſpania terrarum eſt, Vlterior appellata, eadem Bætica. Mox fine Vrgitano Citerior, eademque Tarraconenſis ad Pyrenæa iuga. Vlterior per longitudinē in provincias diuiditur. Siquidem Bæticæ latere ſetemptrionali protenditur Luſitania, amne Ana diſcreta. Ortus hic Laminitano agro Citerioris Hiſpaniæ, & modò ſe in ſtagna fun*

dens, modò in angustias resorbens, aut in totũ cuniculis cōdens, & sæpius nasci gaudens in Atlanticũ Occeanũ diffunditur. Tarraconensis affixa Pyrenæo, totoque eius latere decurrens, & simul ad Gallicum Occeanũ, Iberico à mari transversa, se pandens, Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetanisque, & Asturum à Bætica, atque Lusitania distinguitur. Bætica à flumine, eam medium secāte, cognominata, cunctas provinciarum diuite cultu, & quodam fertili, ac peculiari nitore, præcedit. Hæc generaliter à Plinio, a quo *Halus* Noster, nunc ad singula veniamus.

Vrgitanvs sinvs.) In huius nomenclatura variæ sunt lectiones; Alij Vrgitanus, alij Vergitanus; Quidam Vrcitanus. Quidquid sit, Olivarius *ad Pompon. Mel. lib. 2. c. 6.* Poza in *Vrbib. Hisp. fol.* 36. & ferè omnes conveniunt, hodie dici *Almeria*.

Pyrnaea, pro Pyrenaea,) per *Metathesim*, aut *Sincopam*, Mõtes excelsi, qui Hispaniam a Gallia discindunt, & ramis disiecti, per è vniuersam Hispaniam, advsque Occeani vndas prolapsi, speculantur.

Lvstania:) Pro lvsitania, item etiam per *syncopam*. Vna ex duobus partibus Vlterioris, in qua(licet a Poëta Nostro reticeantur) insignes fuere Vrbes, scilicet *Vlysippo*, hodie, *Lisboa* Conimbrica, *Coimbra*. Pax Iulia, *Beja*. Pax Augusta, *Badajoz*, de cuius antiquitate scripsit *Rodericus Dosma*. Emerita Augusta, *Merida*, de qua *Barnabas Moreno de Vargas*, & concise *D. Thomas Tamayo de Vargas*. Colonia Metelli, *Medellin*. Castra Cæcilia, *Caceres*. Castra Iulia, *Trugillo*. Ambracia, *Plasencia*, de qua ego in vita S. Epitatij. *Cæsarobriga*, Oliua, Patria *B. Iuvenci* Poëtæ celebris, Cauria, *Coria*, de qua M. Ægid. Gonçalez Dauila, *Augustobriga*, Ciudad-Rodrigo; de qua idem M. Ægidius Gonçalez Regius Chronographus. *Caparra*, nomen retinet, & alię innumeræ, quarum catalogum in aliud mittimus tempus. Hodie Lusitania, comprehendit *Toda Estremadura, y parte de Portugal*. De ea dixi *in vit. S. Epitat. c. 2.*

Ana.) Celebris fluvius, qui vt diximus in agro Laminitano erũpens, & in eo, apud oppidum dictum *Argamasilla* se condens, iterum in ipso agro nascitur, iuxta oppidum *Daymiel*, vt ex Medin. *Antiquit. Hisp. lib. 2. c. 36.* Brito in *Corograph. Lusit. fol. 4.* Garibay *lib. 3. c. 4* probaui, *cap. 3. fol. 175.* contra *Ioannem Botero*, & P. F. *Iacobum Rabullosa*, qui haud agnitis amnis meatibus, in errorem prolapsi, *Anam* in Lusi

tania, iuxta Coloniam Metellinensem abscondere se non grauari, ne tàm incultas intueretur sylvas, somniarunt. Ex quo liquet non in Lusitania, hodie *Estremadura*, sed in Laminitano agro, hāc fluminis occultationem procedere.

AMINITANIS, pro LAMINITANIS.) per *aphæresim*, vbi a principio dictionis litera, vel aliquid aufertur. Ager est, qui adhuc hodie dicitur *El Campo de Montiel*. Olim in Citeriori Provinciæ circulo positus. Et inter populos *La Mancha* vocatos cognitus, cuius partem in Spiritualibus Toletanus Archiepiscopus tenet, aliam Ordo Calatrauensis, & S. Ioannis Hierosolymitani, & alij. Terra ferax fructuum,

Nigra ferè, & presso pinguis sub bomere terra,
Et cui putre solum (nam hoc imitantur arando)
Optima frumentis.

Quid vltra? De hoc agro cecinit erudite Ludovicus Tribaldus Toletus, Regius apud Indos Chronographus:

Vasta mihi Hesperiæ patet, & pars optima terræ
Nec præmor angusto limite Laminij.
Arva Ceres, Bachusque colunt, Pallasque Pallesque:
Marchia at à Martis numine forte vocor.
Roboris est multum nostris ad bella colonis,
Nobilis ad Musas nec minus ingenij.

MAGNA PYRENAEIS.) Citeriorem Hispaniam, quam & Tarraconensem diximus, describit, licèt breui contextura *Halus*, sequutus Plinium, qui vt ex suis clausulis retulimus, totam provinciam cultu adsignatione breuiauit. In hac sunt innumeri Populi, quos postea singilatim recenset.

SOLLORIIS CAMPIS.) Duplicata L. per *epenthesim*, quod est adiectio literæ, frequens apud Poëtas vsus. Hi campi fuere, quos, mōtes Solorij vlrro citroque respexere, ad Septemtrionem Oretani, hodie *Campo de Calatraua*; ad meridiem Carpetani, hodie, *Reyno de Toledo*, *Alcarria*, *Real de Mançanares*, sunt. Ipsissimi Montes, vt rami Pyrenæorum, hodie *La Cordillera de las Sierras de Guadarrama*, *Puerto del Pico*, *Vera*, *hasta Plasencia*, vbi in planitiem descendentes, primeuæ arrogantiæ fumos ignorant.

Quatuor hæcque tenet Conventus, Gadibus vnus;
Ast alius, toti fundauit nomina genti,
Quo titulum magni præscriptum marmore Regis
Cæsar habet, nunc Hispalis; at dat Corduba nomẽ
Clarũ alio, & reliquis nõ subditur ille, sequensq́;
Astigitanus adest numero, qui quartus, habẽtq́;
Oppida multa simul, nã quo Romæ inclyta magnæ
Curia per medium partitur solibus annum,
Vlterior claris tot cinctu Hispania muris,
Mœnia totquè tenet, lõge, & celeberrima; portus
Insuper, & pulchros, & medijs clasibus aptos.

QVATVOR HAEC TENET CONVENTVS.) De Vlteriore Hispania, quà Bætica est, loquitur, quæ in quatuor diuisa Conventus, iura populis suæ impertiebatur ditionis. Quatuor etiam ponit Plin. *d. lib.* 3. *c.* 1. sic: *Iuridici Conventus ei quatuor, Gaditanus, Cordubensis, Astigitanus, Hispalensis.* In Lusitania tres. *Emeritensis*, Merida. *Pacensis*, Badajoz. *Scalabitanus*, Santaren. Sed nunc, quid in hoc *Conventus* nomine comprehendatur, sciendum est, vt prærrogatiuam huiusmodi cognoscamus vrbium. Hæc vox ergo tripliciter sumitur. I. cùm significatur multitudo, ex pluribus hominum generibus, contracta in vnum locum, *Cicer. in Verr.* 3. sic: *Cur prudentissimas, lectissimasque fœminas in tantum virorum conventum, insolitas, invitasquè prodire cogis?* II. cùm à Magistratibus iudicij causa populus congregatur: vt hic, & *Suet. lib.* 1. *c.* 7. sic: *Quæstori Vlterior Hispania obvenit, vbi cum mandato P. R. iuridicundo Conventus circueret, Gadeijque venisset.* III. cum frequentia hominum in aliquem locum colligitur, supplicationis, aut gratulationis gratia, *Cicer. lib.* 7. *ad Atticum epist* 48 *Conventus Vticæ pro supplicatione ex varijs gentibus factus.* Alij erant Conventus familiares, de quibus nihil ad rem. Nec me latent verba Theophili, in

lib.1.inst.§ Eadem lex; quibus probare nititur, Conventum, non locum, sed tempus significare; quia vt notum est, tempus in locum tráslatum est, vt in verbo *palestra*, quæ licet actum luctæ significet, iam in ipsum arenę stadium distractum est. Idem in *Naumachia, Consilio, Audientia*, & his similibus. Hodie idem est *Conventus Iuridicus*, ac apud Nos, *Chancilleria*, vbi Populi suæ iurisdictionis, lites per appellationem, aut in causis Curiæ, deferunt.

GADIBVS VNVS.) Hic numeratur primus Conventus ab omnibus, quem hodie *Cadiz* vocitamus. Diuersa, hæc civitas, nomina accepit. Antiquitus *Cotinussa*, post *Tartessus*: sic Ruff. Fest. Auien. Noster de Sit. Orb. vers. *611*.

Gadir prima fretum solida supereminet arce,
Attollitquē caput geminis inserta Columnis.
Hæc *Cotinussa* prius fuerat sub nomine prisco,
Tartessumque dehinc Tyrij dixere Coloni.

De eiusdem vrbis antiquitate scripsit *Ioann. Bapt. Suarez de Salazar*, breui compendio, plurima eruditionem redolentia. M. Ægid. Gonç. in suis Ecclesiarum Teat.

HISPALIS.) Secundus Iuridicus Conventus. Hæc vrbs etiam varia nomina cognouit, *Spalis, Hispalis, Iulia Romula*, & hodie *Sevilla*. De cuius antiquitate scripserunt Morgado, Paulus de Espinosa, P. Antonius Quintanadueñas, Rodericus Caro, & M. Ægid. Gonç. in quibus ad saturitatem. Inquit, *toti fundauit nomina genti*, opinionē sequutus S. Isidori Nostri in Prolog. Chron. ad Sisnand. Reg. his verbis: *De Tubal verò Hispani, & Itali orti censentur. Primus Rex Hispanorum extitit nomine Hispanus, qui famosam vrbem condidit, quam ex suo nomine Hispalim nominauit, & in ea solium sibi firmauit, à qua etiam Hispania nomen traxit.* In subsequenti carmine, quo dicitur: *Quo titulum magni præscriptum marmore Regis, Cæsar habet.* Sensus est; Nam cum Iulius Cæsar Hispalim reædificasset, Herculis nomen in marmore scriptum conseruans, aut restituit, aut imposuit.

AT DAT CORDVBA NOMEN ALIO.) Tertius Conventus *Corduba*, hodie *Cordoua*, Vrbs Patritia, de qua scripsere Ambrosius de Morales, Ribas, P. Martinus de Roa, & Ægid. Gonç. Inquit, *& reliquis non subditur ille*. An quia Patritia? An quia Princeps Bæticæ?

haud

haud ſcio. Legat Lector P. Roa in Principatu Cordubenſi.

Astigitanvs.) Quartus Bæticæ Iuridicus Conventus *Aſtigis*, hodie *Ecija* : Vrbs pervetuſta; de qua ſcripſere P. Martinus de Roa, & Andreas Florindus Medicus. De qua Ludonic. Tribald. Tolet. *in Epaneſ. Iberic. fol.* 53.

Paſcendo pecori aſsiduè vacat Aſtyga ovillo.

Conditam dicit Franc. Tarrafa ab *Aſtyre* Memnonis auriga, qui amiſſo ad Troiam hero, in Hiſpaniam venit, vbi & *Aſturibus* nomen dedit, de quo Sil. Italic. *lib.* 3. ſic:

Venit, & Auroræ lachrymis perfuſſus in Orbem
Diuerſum, patrias fugit cum devius oras,
Armiger Eoi non felix Memnonis Aſtyr.

Quem locum etiam pro hac ſententia reaſſumit Ludov. Non. *Hiſp. c.* 18.

Nam qvot Romae.) Vt huius carminis ſenſum percipias, ſcito, quod olim apud Romanos ex CCCL. diebus Annus conſtabat, ex Numæ Regis inſtitutione, quatuor diebus additis, vt inquit Macrob. *lib. 1. Saturnal. c.* 13. Si ergo ex hoc Numæ anno mediam detrahas partem, remanebunt CLXXV. tot ergo populos, nomine inſignes, habuit olim Bætica, vt ex ipſo Plinio, liquet, ſic. *Oppida omnia numero CLXXV.* quo facilius carmen Poëtę percipies.

Hic Onnobla ſedet, dicta hæc Luſtaria quōdam;
Littus ad Occeani, Mellaria, Beſipho, Bellon,
Mallaca, & internum retinens Berbeſula portū:
Et pariter Sexto Iullum, quod Menoba, Firmo
Sexi, Abdera, marique obverſa Albana rigēti:
Inter, & Occeanumque Segeda eſt; inter & illum
Parvula Tigenſi, qui ducens flumina ſaltu
Innumeris ſe tollit aquis, & nomina ſecum

Ab-

Abſtulit. Hic populo dextra, læuaquæ potenti
Cingitur, hunc largo Iullana Fidentia muro
Proſpicit, Alba ſimul, necnon Cerealis Ebura;
Atque Libertani memoranda cacumina montis:
Ebdunum, Agla minor, ſticciſq; Illurco catervis:
Oſca vetus, pariterq; manent, ac Bætica circum
Iura ſedentquè foro nō parua eſt fama Liturgo;

HIC ONNOBLA SEDET.) Poſt Conventuum Bæticæ diuiſionem, ad ſingula eorum vrbes deſcendit, Plinij interpolatim veſtigia ſequendo, ſic: *Ex his digna memoratu, aut latiali ſermone dictu facilia, à flumine Ana, littore Occeani Oppidum* Oſſonobę *Luſtaria cognominatum.* Hodie *Stombar*, apud Duard. Non. & Reſſend. Sed ſi verum amamus, hic non agit Halus de Oſſonobu, ſed de Onoba, quam Strabo è regione Gadium aſsignat, ſic *lib. 3. Extra fretum progreſſos ad M. D. ſtadia ad Inſulam venisse Herculi ſacram, è regione Onobæ Hiſpaniæ vrbis ſitā.* Quam hodie *Gibraleon*, affirmat Caro *d. lib. 3. c. 25. fol. 129.*

MELLARIA) Quam Ptolom. *Menraliam* vocat, & iſtam hodie *Ronda* ſuſpicatur Didac. de Meſſa *in Not. ad Medin. de Antiq. Hiſp. lib. 2. c. 39* Sed fallitur, nam hodie *Vejer de la Miel* eſt Caro *in Chronograph. Hiſp. lib. 3. c. 58 fol. 182.*

BESIPHO] repone *Beſippo*, ex *Plin. d. c. 1.* & alijs, hodie *Chiclana* ex *Roder. Car.* vbi ſupra.

BELLON) apud Plin. & Noſtros, *Bello*. Aliqui credunt hodie *Brabate*: Olivar. ad P. Mel. ſuſpicatur *Tarifa*: Andr. de Poza contendit *Trafalgar.*

MALLACA.) Duplici L, propter carmē, per *epenthesim.* Hodie *Malaga*, Ciuitas inſignis, de cuius antiquitate ſcripſit P. Martinus de Roa, & Ægid. Gonç. in ſuis Theatr. Eccleſ.

BERBESVLA.) Quam hodie abſque contradictione *Marbella* vocitant, omnes harum antiquitatum Scriptores.

SEXTVM IVLIVM.) Quod, & *Menoba* dicebatur, ex Plin. qui duas huius nominis in Bætica conſignat vrbes. Alia poſt *Malacam*, ſic: *Dein-*

de

de Menoba, cum fluvio. Alia in Conventu Hispalensi, sic: *Arruci*, Menoba, *Ilipa*, sed nulla cum titulo *Sexti Iulij*, quæ potius *Sexi Firmi* convenit, cum dicat Plin. *Sexi Firmum cognomine Iulium.* Prima est de qua hic loquitur *Halus*, quam *Velez-Malaga* interpretatur Poza, & alij apud Ortel.

Sexi Firmvm) quod & *Iulium.* Eius nomen variè scribitur. Pōpon. Mel. *Hexi.* Alij *sex.* Apud Dextr. vt in Plin. Hodie ex Ambros. Mor. Roder. Car. ad Dextr. *fol. 22. lit. O.* dicitur *Motril*, quamuis Pinetus, & Cocus credant esse *Velez-Malaga.*

Abdera.) Diuersimodè situatur hodie, alij credunt *Almeria*: ex Tribaldo Tolet. *Epanes. fol. 33.*

Grata dedit Liguri gemmantem *Abdera* catinum.

Alij dicunt *Vera*: Alij *Adra*: Dominico Nigro *Vbeda* est, tu elige, tripulata Nigri hallucinatione.

Albana.) Fortè *Albina*, seu *Albicina*, à qua Populi Turdetanorum ad Montem Cassium, quorum mentio est apud Andreā de Poza, *fol. 2. col. 2. in Nomenclat. Vrb. Hispan.*

Inter et Occeanvm Segeda.) Hic incipit per oppida mediterranea, exclusis cæteris litoralibus, & *Segedam* primam nominat, ceu Plinius, sic: *Celeberrima inter hunc, & Occeani oram in Mediterraneo Segeda, quæ Augurina cognominatur.* Hanc non procul à *Baza* collocat Roder. Caro *d. lib. 3. c. 69. fol. 195.*

Parvvla Tigensi.) Fortè *Tigensis* fluvius; *qui ducens parvula flumina en saltu* Tigensi *innumeris se tollit aquis, & nomina secum abstulit.* Ille fluvius (inquam) de quo Iulian. Noster *Advers. 340.* sic: *Meo tempore destructa fuerat Castulo, finis Baticæ, circa quam fluvius* Tagus *Parnasus fluit, vulgo dictus* Guadalamar: *Qui circa Batim fluvium, & Anam minorem nasci perhibetur.* Quod ferè repetit *Advers. 341.* Et licet hic *Tagus* inveniatur scriptum, reponendum est *Tigus*, quò antiquū nomen retinebit. De quo videndus Amicus, & eruditus M. Frāc. Rus Puerta *Hist. Giennens. tom. 1. Secul. 1. c. 15. à num. 1.* P. Franc. Bivar *ad Dextr. Ann. 66. Com. 1, n. 7.* qui plura circa huius Tigensis fluminis situm, ad veritatis notitiam adducunt. Sed melior omnibus R. P. Franciscus Bilches è S. I. in aliquot M. S. qui absque controuersia probat, hunc fluvium hodie Guadalimar, fuisse verè, & vnicè Bætim, de quo apud Geographos, & insinuat Halus, dicens: *Innumeris se tollit aquis, & nomina secum abstulit.*

IVLIA FIDENTIA.) Eius memoria eſt apud *Plin. d. lib. 3. c. 1.* Titulo Coloniæ apud Goltz. *in Theſaur. Antiq. fol.* 150. ex nummiſmate Tiberij, invenitur; licèt *P. Puente* inter ſuas non agnoſcat Colonias, *lib. 3. cap. 9.* Quæ hodie vrbs ſit, latet.

ALBA) quæ & *Vrgao*, ex Plin. *Vrgabo*, ex antiquis inſcriptionibus, de quibus Rus Puert. *secul. 4. c. 6. n. 1. fol.* 128. Hodie *Arjona*, celebris propter Sanctorum Martyrum reperta cadauera, de quibus ſcripſere R. P. F. Emanuel Tamayo in ſuo Apologet. & Doct. Bern. Aldret.

EBVRA) quæ & *Cerealis*. De qua Plin. Attamen Roder. Car. *lib. 3. c. 1. Corograph. fol.* 89. eam collocat iuſta oſtium fluvij *Guadiamar*, quo loco adhuc cors hoc nomine permanet Illam prope *Tarifa*, cōſignat Poza. Sed vterque à ſitu deviant, nam hæc iuxta *Vrgabonem* conſignatur a Plinio. In quo etiam non eſt audiendus Iulian. Adverſ. 181. qui *Eporam* vocitat, vt notat Caro *c. 22. fol. 120.*

LIBERTANI) pro *Illiberitani*. Et nota quòd non vrbem, ſed mōtem conſignat, & illum *memorandum* indigetat. Quod dignum eſt obſervatione, fortè propter venerandum Sanctorum tot Martyrum theſaurum, quorum lipſana in illius ſpelæis abſcondita, tot ſæcula permāſere, & bono Eccleſiæ Hiſpanicæ omine, noſtra adhuc ætate patefacta, venerantur. De Vrbe diximus ſupra, verſ. 58.

EBDVNVM.) Credo reponendum *Arialdunum*, propter contiguitatem Aglæ minoris, vrbis ſubſequentis. Quæ nunc ſit, ignoro penitus.

AGLA MINOR.) Sic ex Plin. licèt, cui oppido hodie reſpondat, haud ſciam, niſi ſit *Abla* non procul a *Guadix*, vbi martyrium pertulere *SS. Appollus, Iſacius, & Crotaton*, vt probat Marchio Aſtapenſis in memoriali ad Epiſcopum Accitanum. Quæ vrbs in Itinerario Antonini dicitur *Alva*, quam credidit *Arjona* Zurita, in Notis ad illud, *fol.* 553. ſed perperam.

STICCISQVE ILLVRCO CATERVIS.) Quæ ſint *ſticcæ catervæ*, nondum didici. Crederem reponendum *Succubijque Illurco catervis*, ab vrbe *Succubo* proxima, quam ponit Plin. *Illurco*, hodie *Alora*: Caternæ Succubæ. *Serranos de Ronda*, ex Ortel.

OSCA VETVS.) In diſcrimen alterius Celtiberiæ, hodie *Huerſcar*, vt omnibus, ſine controuerſia, placet.

LITVRGO CIRCA LACONAS.) Incipit narrare oppida Conve-

tus

tus Cordubensis, & ponit *Liturgum*, pro *Illiturgum*, quod *Forum Iulium*, & quia hęc vrbs iuxta flumen *Ossigi*, quod cognominabatur *Laconium*, ideô dixit, *iuxta Laconicas Vndas*. Illud oppidum hodie *Andujar*.

Circa Laconas quod Corduba sustulit vndas,
Conventu memoranda suo: nomenq; triumphis
Ipasturgus adest; vallata Ripepora priscis
Fœderibus; Sitiæ gentes; nonquè inde remota est
Corduba, quæ magni Conventus mater, & altas
Hispalensis ei vario cognomine turbas
Iũgit; & ampla satis plebs isto in Celtica claustro.

IPASTVRGVS) quod *Triumphale*. Ideô, a triumphis nomen, asserit Poëta: Quod verò nunc sit oppidum ignoratur.

RIPEPORA VALLATA PRISCIS FOEDERIBVS.) Nam vna erat vrbs, quæ fœderata dicebatur. Huiusmodi titulus proveniebat, quia cùm essent Ciuitates liberę, fœdera cum P. R. seruabant, vt asserit Ant. Augustin. *Dialog. 6. Ripepora* est apud Plin. sed vt notant Morales, Poza, & Roder Car. *lib. 3. c. 2. Epora* legendum erit, vt ex pervetusto lapide, & Antonini Itinerario, liquet. Hodie omnibus *Montoro*.

SITIAE GENTES.) Populi in ipso Conventu Cordubensi, quibus nostro conveniant æuo, nec ipsi accolæ norunt.

ET AMPLA SATIS PLEBS.) Vere ampla oppidorum multitudo, quam Plin. *d. c. 1.* sic: *Obulco, quod Pontificense* (Porcuna) *Martialium Oncba* (sine nomine) *& dextra Corduba Colonia Patritia cognominata: inde primum nauigabili Bæti, oppida Carbulo* (Carpio. Nigro, & Poza) *Decuma, Syngilis fluvius, eodē Bætis latere incidens*. Post, & Plinius, & Halus ad Conventus Hispalensis vrbes descendentes, insigniores enumerant, sic:

Ilipa cum geminis ostenditur acria turbis:

Hiſpalis ipſa latus ſociorum amplexa ſiniſtrum
Conſpicienda datur, quam Bætis circiter actis
Curſibus, ingrato braua haud dat robara Ponto.
Oſſet ab adverſa conſpicitur arce, ſimulque
Virgentum Genitoris habet, quod nomen Iuli.
Hic Caura, & Sauros ſuſtentat Otyppo colonos.
Hic Nebriſa manet, Bætiſque eſt inter & æſtus
Venaria, & Colobona ſimul, què hic Regia ſigno
Aſta alio, verè haſta ſuos quæ territat hoſtes.
Hicque ſolo medias deguſtans Aſido lymphas
Syngilis, in latumque irrumpens ordine Bætim,
Aſtigitaneam refluit cognomine Firmam
Auguſtã, & multas peregrina ad littora proras
Inde leuat.

ILIPA) cognomine *Italica*. Quæ hodie *Peñaflor* dicitur; diuerſa ab *Ilipa Bæturiæ*, de qua infra dicemus. De illa plura Rod. Car. *lib.* 3. *c.* 11. *fol.* 97. Ego in *Hiſtor. Ilipenſ. c.* 4. *lib.* 1.

OSSET) quæ & *Iulia Conſtantia*. Celebris propter miraculoſum baptiſterium, de quo eſt mentio apud S. Gregor. Turonenſ. *de Glor. Martyr. c.* 24. Sigebert. *in Chron. Ann.* 573. S. Mar. Max. *in Chron. Ann.* 550. Moral. *lib.* 11. *c.* 54. Baron. *tom.* 7. *Ann.* 548. & 573. & penè omnes Hiſpani Scriptores. Sed an hoc miraculum in *Oſſet Bætica*, an in *Oſſet Luſitaniæ*, diſceptatio eſt inter vtriuſque Provintiæ antiquarios. Pro iſta ſtant omnes melioris notæ Auctores, pro illa ſcripſit *P. D. F. Ioſeph à Sancta Maria* Carthuſianus libellum. Roder. Car. *lib.* 3. *c.* 19. *fol.* 113. non audet ab antiqua opinione diſcedere, etiam ſi Hiſpalenſis Conventus monumenta recenſeat. Hodie creditur *Caſtilleja de la Cueſta*, aut *S. Iuan de Alfarache*.

VIRGENTVM GENITORIS HABET QVOD NOMEN IVLI.) Sequitur Plinianos codices, etiam suo æuo deprauatos, vbi, sic: *Vergentum, quod Iulij Genitor*. Sed vt eruditè notauit Roder. Car. *lib. 3. c. 19 & 20*, legendum est, sic: *Vergentum quod Iulij Genius, Orippo*, quòd excriptoris incuria, primæ sequentis oppidi literæ, coniunctæ videntur dictioni *Genius*, qui, *Genitor*, scripsere; & sequentem vrbem in sola *Ippo* appellatione relinquere. Huius veritatis coniecturam auxit Antonini Itinerarium, vbi expressè *Orippo* consignatur, in illius mansionis tabulis, & non *Hippo*. Vbi Zurita *fol. 561*. numismа refert, hoc nomine, aliudque Caro depingit. Qui hodie *Vergentum* credit *Gelves*, aut *Gines*, dici.

HIC CAVRA, ET SAVROS SVSTENTAT ORIPPO COLONOS.) Hoc carmen tres in Plinianis codicibus errores manifestat. Sic moderni codices: *Vergentum quod Iulij Genitor, Hippo Caurasariũ, fluvius Menoba*. Sed legendum est: *Vergentum quod Iulij Genius, Orippo, Caura, Siarum, fluvius Menoba*. Hoc patet ex carmine, in cuius contextura, quatuor sunt diversa oppida, scilicet *Vrgentum, Orippo, Caura, & Siarum*. Quæ adhuc permanent. De *Vergento* iam diximus, nunc de singulis agemus.

CAVRA.) Oppidum est circa Hispalim VIII. P. M. in defluxo fluminis alueo, quod hodie *Coria* dicitur, ad similitudinem alterius, huius nominis in Lusitania, de quo videndus Roder. Caro *lib. 3. cap. 20*.

SIARVM) Licet propter carmen *saurum* scribatur. Hodie cors est nomine *sarracatin*, in cuius ruderibus aliquot inveniuntur inscriptiones Romanæ, in quibus frequens.

SPLENDIDIDISSIMO ORDINE
SIARENSIVM
PECVN. SVA POSVIT.

De quo videndus Rod. Caro. *d. c. 20*. vbi duo diuersi generis nummismata refert.

ORIPPO,) Ex quo etiam comprobatur opinio Rod. Cari, quam supra exposuimus, quod nod *Hippo*, sed *orippo* apud Plinium legendũ est. Hodie hoc oppidum dicitur *Dos Hermanas*, propter insigne mira-

culum, quod duobus honestis, & devotis sororibus euenit, in inventione venerabilis effigiei S. Anæ, Sanctissimæ Crucis, & cuiusdam tintinabuli, quæ omnia ex Hispaniæ excidio delituerant.

NEBRISSA) quæ & *Veneria*. Hæc *inter æstuaria Bætis*. Hodie *Lebrija*, ex qua originem duxit *Ælius Antonius Nebrissensis*, Bæticus, & Meus; Bæticus, propter natiuitatem; Meus, propter incolatum; Nã tempore *D. Ioannis de Zuñiga* Ordinis Alcantarensis Sacri Magistri, post Cardinalis, & Archiepiscopi Hispalensis, meam *Ilipensem* patriã, non paucis temporibus incoluit, vbi adhuc illius ædes, & nomen, & titulum demonstrant. De hac vrbe plura R. Car, *lib. 3. c. 21.*

COLOBONA.) Zurita *Castellum Chollar*. Pomp. Mel. esse *Colobonam*. Pintianus *Castellum Ebura*, nominat; quidquid sit, hodie *Tribugena* cognominatur. De quo Rod. Car. *c. 22.*

ASTA) quæ & *Regia*. Quare & Regia? Aliqui suspicantur, hoc conseruasse nomen, ex eo quod in ea sui sedem regni Argantonius Tartessiorum in Hispania Rex habuit. Hodie dicitur *Xerez de la Frontera*; de qua scripsere P. Mart. de Roa libellum, & Rod. Caro. *dict. lib. 3. cap. 23.*

VERE HASTA SVOS QVAE TERRITAT HOSTES.) Fortè propter C. Attinij cædem, in prælio, de quo apud Liv. *lib. 39.* his verbis: *Ad oppidum deinde* Astam *Legiones ducit, id quod haud multo maiore certamine cepit, quam castra; sed dum incautius subit muros, ictus vulnere, post paucos dies moritur.* Inter Colonias Bæticæ *Astam* connumerat P. Puente auctoritate Hircij, & Morales. Et ita est. At quia in Codice Plinij adest error, liceat ratione corrigere. Verba Plinij *lib. 3. c. 1.* hæc sunt, cum suis punctuationibus vulgariter: *At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona, coloniæ. Asta quæ Regia dicitur.* Vnde secundum punctuationem, sensus erit, quod inter æstuaria fluminis tria erant oppida Nebrisa, & Colobona, quæ Coloniæ titulo fruebantur, & etiam erat Asta. Ex quo liquet, quod Asta nõ erat Colonia, & Colobona, Nebrissaque illo honore gaudebãt. Quod absque dubio expungendum est, nam ista duo oppida inter Colonias, haud adnumerari in antiquis authoribus invenies. Quia & si Puente vndecimo tertio illã collocet loco, hoc in margine revocauit. De Colobona planum est; ideò sic in Plinio reponerem: *At inter æstuaria Bætis oppidum Nebrissa, cognomine Veneria, & Colobona; Colonia Asta quæ Regia dicitur.* Pro hac opinione adstat S. Mar. Max. in Chron. Ann. 612.

612.sic: *Celebratur memoria S. Secundi Astensis, in Italia, & in Vrbe Asta Hispaniæ passi, Colonia Romanorum, & sub Apostolicis temporibus sedes Episcopalis.*

ASSIDO) quæ *Cæsariana*. Hanc aliqui Codices *fecere* Coloniam, solo prætextu scripturæ Plinij, quia vbi erat punctum in vulgatis ædi tionibus Plinianis, expungebant, & ponentes illum post Colobonam, legunt: *Coloniæ Asta quæ Regia dicitur, & in mediterraneo Assido, quæ & Cæsariana.* Si ita sit, decem in Plinio Colonias inveniemus in Bætica, quod absurdum est, ex eo quod Plinius Octo tantum fatetur, scilicet Gades, Corduba, Hispalis, Astigi, Munda, Vrsao, Tucci, & Asta: ergo *Assido* haud numerari inter Colonias valet. Quod indubitabile est, eam hodie *Medina-Sidonia*, dici. ex R. Car. c. 24.

SYNGILIS.) Hic de fluvio agit, de cuius limphis degustat *Assido*; in codicibus Plinij *Singulis* legitur, & corruptè. Hodie *Xenil* Clus. & Moral. *Guadagenil*, quod idē est, Nauagiero. Huius etiā nomi nis, vrbs fuit, quæ hodie *Antequera*, dicitur, de qua Anonymi historiā latinam, beneficio D. Ioseph. Pellicer de Tovar, apud me.

AVGVSTA FIRMA, quæ & *Astygis*. Conventus iuridicus, de quo supra meminimus, hodie *Ecija*.

——Gremio positæ clauduntur in isto,
Coniunctæq; manent, duplices, quæ Cæsaris vrbes
Virtutem, Lumenq; notant: Sucrana, Meruca,
Vrso simul, Mundæq; arces, Agusta Gemella;
Vos quibus, & Dominos licitū ignorare, videbas
Dum res Roma tuas, Astygiæ clara, vetusq;
Ostippo, & geminis Oningis Bucula castris.
Hoc aliæ præsunt vrbes, hoc Tingus, & Alos.
Hoc & Alostigi protendunt mænia colli.
Hinc, & Amintananas regio quæ tendit ad vndas

Felix in duplicem ſciſa eſt Beturia partem.

GREMIO POSITAE CLAVDVNTVR IN ISTO.) Incipit deſcribere oppida Conventus Aſtigitani, vt & Plinij veſtigia ſectetur, ſic: *Huius Conventus ſunt reliquæ Coloniæ immunes, Tucci quæ cognominatur Auguſta Gemella, Itucci, quæ Virtus Iulia. Attubi, quæ Claritas Iulia, Vrſo, quæ Genua Vrbanorum, interquæ fuit Munda cum Pompei filio capta. Oppida libera, Aſtigi vetus, Oſtippo: ſtipendiaria Callet, Meruca, Sucrana, Obulcula, Oningis.* Alia recenſet Plinius, quæ Halus prætermiſsit.

DVPLICES QVAE CAESARIS VRBES, VIRTVTEM, LVMENQVE NOTANT.) Agit de *Itucci*, quæ *Virtus Iulia, & de Atubi, quæ claritas Iulia*, appellantur. Vtraque inter Colonias immunes conſignatur, de quibus agũt Moral. & Puent. *lib.* 3. *c.* 9. De *Itucci* nulla apud Noſtros memoria eſt. De *Attubi* ſigillatim ſcribit Moral. *lib.* 8. *c.* 41. *&* 43. hodieque *Eſpejo* cognominari.

SVCRANA, MERVCA.) Vrbes ſtipendiariæ, ideò dictæ, quia *ſtipẽdium, ac tributum quotannis Populo Romano penderent.* Sic Anton. Auguſt. Dialog. 6. & alij plerique. Harum vrbium memoria ſitus euanuit.

VRSO) quæ *Genua Vrbanorum.* In nomine proprio adeſt error in Auli Hirci, ſeu C. Oppij codicibus, in quibus *Vrſao, Vrſaonenſes, Saonenſes*, & *Verſabolenſes*, invenies. In cognomine, etiam in Pliniano textu eſt mendum, cum ſcribi debuit *Gemina Vrbanorum*, vt notauit Anton. Auguſt. Dial. 8. Hodie *Oſſuna* dicitur, de qua Roder. Car. *lib.* 3. à *c.* 52. *& ſeq.*

MVNDAEQVE ARCES.] Munda vrbs, celebris propter congreſſum Cæſarianorum, & Pompeianorum, quorum *nomina licitum* (inquit *Halus* in ſequenti carmine) *ignorare videbat Roma*, quia ex bello civili Romanæ res periere; quando ſola virtus in bello, & prudentia in pace illas extulerant, quemadmodum *Sulpitia* Poëtria in Satyra ad Domitianum, cecinit:

Duo ſunt quibus extulit ingens
Roma caput, *virtus bello, & ſapientia pacis.*

Hodie *Munda* abſque populo, iacet, celebri, licet conſervetur plebs ruſtica quæ dicitur, *Monda en la Hoya de Malaga.* De qua Rod. Car. *fol.* 180.

AVGVSTA GEMELLA.) Cuius nomen proprium *Tucci*, apud Plinium. Duo in Bætica oppida. Aliud inter Hispalim, & Ilipam, quod *vetus*, dicebatur, ex Plin. Antonino, & Dextro, probat Roder. Car. *lib. 3. c.* 10. Hodie *Tocina*. Aliud in Turdulis, quod *Augusta Gemella* inscribitur apud Plinium. Hodie *Martos*. De quo Rod. Caro, *d. c.* 10. & M. Rus Puerta in Antiq. Giennens. Sæcul. 1. *c.* 2. *n.* 9. & Sæcul. 4. *c.* 1 *n* 4 Qui *c.* 9. *d.* Sæcul. 4. *n.* 2. à consignatione Roder. Caro, quoad *Tucci vetus*, dissentit. Ille pro *Tocina* contendit. Iste credit cum Molina *lib.* 1. *c.* 15. esse viculum iuxta Tuccim Coloniam, quam S. Eulogius vocitat *Cfariam*, vbi delituit S Flora Virgo, & Martyr Cordubensis. Iulian. Noster *Advers.* 169. illam vrbē vocat *Alcalà la Real*, si ista glosemmatis appositio Iuliani est. En eius verba: *Tucci vetus distans Accitana Civitate XXVIII. M. nunc Alcalà la Real.* Quid tenendum, docti videant.

ASTIGIA CLARA.) Aliam diuersam ab *Ecija*, quæ titulo *veteris* nominat Plinius. Halus Noster, ideò *claram* appellitat, quia immunis, & libera ciuitas erat. Promiscuæ enim sunt voces, *clarus*, ac *nobilis*; apud Plautum in Trin. sic: *in occulto iacebis, quùm te maximè clarum voles*, apud Cicer. ad Sulpit. sic: *Quæ quamquam ex multis, pro tua claritate audiam, tamen libentissimè ex tuis literis cognoscam.* Ideô *Clarissimatus* titulo honestabantur, qui nobilitatem primitùs percipiebant: *Grande quidem* (inquit Cassiodor. *lib.* 7. *epist.* 28.) *vitæ testimonium est, non tam* clarum, *quàm* clarissimum *dici: quando penè totum de illo optimum creditur, qui tanti fulgoris superlatiuo nomine vocitatur.* Hodie *Astigi vetus* dicitur terminus nomine *Valcargado*, vbi adhuc nomen *Civitavieja* conseruatur, vt probat P. Mart. de Roa *in Antiq. Astigit. c. 3. fol.* 15. licet alij contendant esse vicum, hodie *Alameda.*

OSTIPPO) quæ, & *Astappa*. Conventus Astigitani, vt ex Plinio, Zurita *fol.* 562. non Hispalensis, vt somniauit *Ortelius*. Hodie *Estepa*, licet renuat Ambros. de Morale.

ONINGIS BVCVLA.) Crederem legendum: *Et geminis Oningis, Bacula castris*, quasi dicat, *illic adsunt vrbes Bacula, & Oningis, vnaquæque cum proprio, & munito castro.* Si ita sit absque dubio agit de *Oningi*, quam P. Marian. *lib.* 2. *Hist. Hisp. c.* 21. & alij hodie vocitant *Iaen*, de qua scripsere *M Barthol. Ximen. Paton, & M. Franc. Rus Puerta.*

BAECVLA.) Hoc nomine *Beatiam* nominat Ludovicus Tribal-

dus Toletus *in Epænesi Iberica fol. 33.*

Vt schola sic typus est magnæ tibi *Bacula* laudi.

Et me iudice, non impropriè, si nodum diphthongi soluas, quo nomen vrbis antiquum inest, & sic remanebit *Baecula*, pro *Baeza*. Quam nomenclaturam etiam olim habuisse fatentur M. Rus Puerta, & Iulianus Petri. Nec me latet apud Plin. & Antoninum esse oppidum *obucula*, cui posset convenire consignatio Hali, quia & si ita sit, *obucula* vocitatur a Rod. Car. *lib. 3. c. 41. El Castillo de la Monclova*, nonprocul a Carmone; At *Bacula* iuxta vrbem *Oningis*. Quidquid sit hæc coniectatio, doctis eam relinquo.

TINGVS.) Pro hac vrbe variè disceptatur, Plin. *lib. 5 c. 1.* illam primo dictam *Tingi*, post a Claudio in Coloniam deductã, & vocatã *Iulia traducta asserit*. Eius hæc sunt verba: *Oppida fuere Lassa, Cotes vltra columnas Herculis, nunc est* Tingi, *quondã ab Anthæo conditũ, posteo à Claudio, Cæsare, cũ Coloniam faceret, appellatũ* Traducta Iulia. Quod & Pompon. Mela, ex vera lectione Claudij Salmasij in Exercit. Plin. *fol.* 282. vbi ait: *Et quã transvecti ex Africa Phœnices habitãt, atque vnde Nos sumus, Tingi altera.* Hanc aliqui credunt *Ronda*, sed perperam, vt notauit Roder. Car. *lib. 3. c.* 58.

ALOS.) Aliqui credunt, idem quod *Alona*, quam hodie interpretantur *Alicante*, vt Roder. Car. *ad Dextr. Ann.* 52. *fol.* 24. *lit. V.* ex Carol. Clus. quos sequitur Tribald. Tolet. in Epænes. *fol.* 31.

Nectareos succos Alone, & sacchara condit.

Quod & sequuntur citati à P. Bivar. *ad Dextr. d. Ann.* 52. *Com.* 1. *n.* 2. *fol.* 107. Sed meo iudicio, in collocatione Hali Nostri diuersa fuit hæc civitas, ab illa de qua relati Auctores, cùm hic Halus Bæticæ Astigitanæ oppida recenseat, & non videtur verisimile ad Tarraconensem tam abs re discedere velle. Quæ hodie sit, me latet.

HOC ET ALOSTIGI PROTENDVNT MAENIA COELI.) Per *Tmesim*, prosodię figuram, quæ est, *vnius dictionis sectio, vna dictione interposita*, vt in illo Virgilij Georg. 3. *vers.* 581.

Talis Hyperboreo Septem subiecta Triones.

In quo per dictionem *subiecta*, discinditur *semptem Triones*. Sic in Halo, *Alostigicæli* vox diuiditur. Hic fuere Populi Bæticæ, vt ex Plinio liquet, qui *Alostigicæli* sunt dicti, cuius caput hodie dicitur *Falnaicaçar*. Etiã in hisce regionibus designat Plinius Populos voce *Alostigi* tantum vocitatos, & si mea me non fallit coniectatio, crederem, carmen

men antecedens, quo Halus nominauit *Tingus & Alos*, de hisce debere *Alostigis* intelligi, qui hodie ad oppidum *Almonte* pertinent, vt notauit Rod.Car.*lib.3.c.48.*

HINC ET AMINTANAS.) Pro Laminitanas, nam cùm Bæturiã Turdul[?]rum, quæ in duas scinditur partes, altera Hispali, altera Cordubæ parens, describere incipiat, & illam ad Septemtrionem, discrimi net A[?]a celeberrimus amnis, qui in Laminitano renascitur agro, ideò fluminis aquas *Laminitanas* vocitat Anæ.

Gentis, & hæc populo totidem, totidemq; coercet
Ora, simul primos, & dat Lusitania Celtas:
Hispalis ecce tuos; infantes nomina Turdi
Dant alijs, medijs quos Tarraco detinet agris;
Corduba quos quondam frenabat matribus actos
Celtibris, ipsosque dedit Lusitania Celtas,
Distinguitque natis populos: Hic Seria, Fama
Iulia, Nertobrige, & Concordia Cæsaris, atq;
Vcultaniacumquè, nunc Turigia, Laconi
Murgis, & Emanicos numeris adiũge Teresos.
Hic Sisapone sonat, Lastingi, Alpesa, Seripho,
Turobricanus lucens, & Arunda cateruis.
Altera, & ingenuos resouet Bæturia campos,
Multiiugasq; domos; hic prima est nominis Arsa,
Ilipa quæ minor isti nunc contiguior vrbi.
Mirobrica, & magnæ non bello ignota Carissæ
Agmina; & vrbs populis Regina obversa Latinis:

Andorise, & Bassaro, Cappagum, Oleastro, Belippo,
Callet, Brana.

GENTIS, ET HAEC POPVLOS.) Vt horum carminum sensum suggeras Plinij prosam ausculta: *Quæ autem* (inquit) *Regio à Bæti al fluvium Anam tendit* (*extra prædicta*) Bæturia *appellatur, in duas divisa partes, totidemquè gentes. Celticos, qui Lusitaniam attingunt, Hispalensis Conventus. Turdulos qui Lusitaniam, & Tarraconensem accolunt, iura Cordubam petunt. Celticos à Celtiberis ex Lusitania advenisse manifestum est; sacris, lingua, oppidorum vocabulis, quæ cognominibus in Bætica distinguũtur. Seria, quæ dicitur Fama Iulia, &c.* En totos carminum neruos, Plinij contextura solutos. De Bæturia vtràque late scripsere Ambros. Moral. in Antiq. Rod. Car. *lib. 3. c. 65.* Ego in Hist. Ilip. *c. 3. lib. 1.* Nunc ad oppida singula Conventus Hispalensis, quæ primò à Plinio, & Halo recensetur, descendamus.

SERIA) quæ & *Fama Iulia.* Sic a Plinio accepimus. Hodie *Feria* dicitur, caput Ducatus illius nominis, in quo comprehenditur *Zafra,* non procul, quam *Assafram* appellitat Tribald. Tolet. *fol. 33.*

Assafra est pecoris, nivei quoque lactis abundans.

NERTOBRIGA) quæ & *Concordia Iulia.* Vt Plinij vestigia sequamur, licet in voce dissentiat Halus. Ille, seu eius codices, *Vertobriga.* Iste vti ex charactere elicitur, *Nertobriga.* Quibus credetur? Ego pro Halo Nostro conijcio. Benedictus Arias Montanus celebris Hispaniæ splendor, & Extremaduræ Nostrę lumen, qui in oppido *Fregenal* natus, illius antiquitates elicuit, fatetur se inscriptionem Romanam penè dirutam invenisse, in qua hæc lectitantur vocabula:

NERTODRIGA RESPVDLICA.

Vbi D. pro B. literis scripsit artifex.

Item pro Halo facit Itinerarium Antonini, in Itinere *à Braccara, Asturicam,* apud Zuritam *fol. 96.* & in Not. 581. vbi inter *Præsidium.* & *Forum,* consignat *Nemetobrigam,* Quæ a fortiori dicenda eadem, ac *Nertobriga* Hali, & *Vertobriga* Plinij; quia *Præsidium*, hodie creditur *La*

Pae-

Puebla de Guzman, quæ totidem passus enumerat ad *Nertobrigam*, hodie *Fregenal*. Ad vmbilicum rem adducat S. Marc. Max. *in Chron. Ann.* 575 qui loquens de S. Exuperantio Nertobrigensi, ita scriptum reliquit: *Per hos dies Nertobrigæ, vel Concordiæ floret Exuperantius Abbas Benedictinus, Discipulusque S. P. Benedicti, de quo tale legi elogium: Nertobrigæ, quæ Concordia dicitur in Bætica floret Exuperantius Vir Dei, & ibidem, vt Sanctus habetur.* Huius Sancti Abbatis sepulchralis inscriptio, adhuc ibidem visitur quam Rod. Caro, *in prætermissis ad Maximum* edidit, & in *Chorograph. Hispal. lib. 3. c. 66.*

Vcvltvniacvm) quæ & *Turiga*. Hìc corrigendum venit Itinerarium Antonini, vbi *Curica*, pro *Turiga* invenitur, apud Zurit. *fol.* 98. & *in Not.* 583. licet prætermisserit, hodiè vt creditur, *Calera*, errauit Andr. de Poza, qui *Voltuniaco* dixit.

Laconimvrgvs) quæ & *Constantia Iulia*. Hæc vrbs diuersa ab illa, quæ in Vetonibus iuxta *Caparam* inferius a Plinio consignatur. Hæc in Bæturia Bæticæ. Illa in Vetonibus Lusitaniæ. Ista propter situm, & cognomen, coniectatur *Constantina*. Vide Rod. Car. *lib. 3. c. 70.*

Emaniaci Teresi.) Credo legendum: *Et Emanicis numeris adiunge Teresos*. Vt duo diuersi populi consignentur. Alij *Emanici Calenses*. Alij *Teresi Fortunales*. Quo Plinij verba complectentur, sic: *Teresibus Fortunales, & Callensibus Emanici*. Sed si coniecturis est locus, suspicarer non duos populos in Plinij recensione nominari, sed quatuor, scilicet *Emanici, Callenses, Teresi, & Fortunales*. Nam verba Plinij haud sensum constituunt, nisi suppleatur verbum *coniuncti sunt*, vel quid simile, vt orationem perficiat huiusmodi: *Coniuncti sunt Teresibus, Fortunales, & Callensibus, Emanici*. Ex quo lucem accipiet locus sanè difficilis S. Marci Maxim. *in Chron. Ann.* 430. vbi hæc referuntur obscura verba: *Alani, VVandalique mutant nomina in Bætica: nã Ancanicum vocant, Alanis: Calem Calcani, Fortunales oppidum S. Nicolai: Tereses Canani*. In primo nomine est mendum, & loco *Ancanicum*, reponendum est, *Emanicum*, quo, quatuor Plinij oppida complectentur. Quos hodie *Emanici* dicimus *Alanis*: ex Maximo. *Callenses* vocitamus *Cazalla*, ex Caro. *Fortunales*, appellamus *S. Nicolas*, Patria S. Didaci Complutensis. *Teresi*, nominamus *Guadalcanal*. Omnes in Nostra Bæturia.

Sisapone.) In Codicibus Plinij dicitur *Sæpone*. Ambros. de Mo

rales illam *chillon* nominat. Roder. Car. *lib.3.c.63.credit Moguer* iuxta *Moron*. Et eruditè, vt mea fert opinio, quia iã ex hoc oppido, ad Populos Celticos Hispalensis Conventus, Plinij transfertur ecphrasis.

LASTINGI.) Repone *Lastigi*, vt in antiquis nummis, de quibus Roder. Car. *lib.3.c.61*. Qui hodie credit *Zahara*.

ALPESA.) Hic etiam adest error, quia in antiqua inscriptione, (quæ adhuc seruatur in Vtricula) huius per vetustæ vrbis, pro *Alpesia*, legitur *Salpesia*:

HVIC ORDO MVNICIPII. FLAVII SALPESANI.

De qua consule Roder. Car. *lib.3.c.62*. Qui hodie affirmat esse solitudinem, seu eremum Vtriculæ, dictum *Fazialcazar*.

SERIPHO.) Pro *Serippo*, ratione carminis. Hodie dicitur *Los Molares*, vbi limpidissimus fons, toto orbe celebris.

TVROBRIGA.) Hodie in Ducatu Vrsonensi, dicitur *El Castillo de Turon*, vt credit Rod. Car. *lib.3.c.60*.

ARVNDA.) Quæ hodie paucis mutatis dicitur *Ronda*. Sic primã Bæturia partem descripsit Halus Noster; ad secundam, quæ dicitur Turdulorum, & Conventus Cordubensis, descendens, incipit.

Altera, & ingenuos refouet Bæturia campos
—— Multiiugasque domos.

Et verè, quia illius planicies optima gregibus, montium cacumina fertilissima volatilium, fluviorumque aquæ, christallo similes, piscatu celebres, & omnia appetitui suavia, & maximè concupita. Ad vrbes pergo.

ARSA.) Celebris olim in campo Bæturiano. Eius memoria apud Scriptores insignis. Appian. Alex. *de Bell. Hisp.* illam, pactionum inter Viriatum, & P.R. palestram fuisse fatetur, licèt postea Senatus fœdera cõtempsisset, & aperto Marte contra ius, & securitatem Viriati bellum gerere Cæpioni mandasset, qui *Arsam vrbem ab eo* (Viriato) *derelictam, in suam potestatem redegit*, orationẽ claudit Appianus. Circa eius locum penè omnes hallucinantur. *Ambros. Moral.* cùm primò

eius situm ignorasset, post, *Azuaga* coniectat, quem sequuntur Ortel. *in Thes. Geograph.* & P. Biv. *ad Dextr. Ann. 95. n. 4.* Iacobus Molet. *Arcos* somniauit. Iulian. Petr. Noster in Advers. 180. sic; *Arsa in Baturia Turdulana est propè Iornacam, id est* Hornachos, *nunc* Magazela, *vbi Castrumfortissimum, est Bellamata.* Laborant hæc verba manifesto glosemmatis vitio. Quis enim nō videt inane, & ineptum verborum involucrum? Dictio enim *Màgazela* cui vrbi epiteton consignabis? An *Arsæ*? an *Iornacæ*? Si *Arsæ*, Attende, & deridebis ridiculam hanc lectionem. *Magazela* Castrum novum à Sarracenis cōstructum, vt ipsum opus liquido manifestat, & totius regionis inconcussa traditio. Si *Iornacæ*, error erit peior priore, nam *Iornaca* in lectione Iuliani, correspondet *Phornacis* Ptolomæi, iuxta *Arsam*, cui hodie nomen *Hornachos*. Quanta vero diuersitas sit inter vtrumque populum, ipsus se se distinguit situs. Ergo his ineptijs omissis ad verum pergo. *Arsa* est hodie oppidum dirutum, antiquitatis vestigijs plenum, VIII. M. ab vrbe Ilipensi Bæturiæ dissitum ad Meridiem, in frondosissimo siluestrium arborum nemore, qui adhuc antiqui nominis tinnitum seruans *Arsellen*, præterito propè sæculo dicebatur; hodie (propter affinitatem literarum inter S. & G. ex Martiano *lib. 3. de semivocal.*) appellitatur *Argallen*. Quo loco castrum fortissimum perseuerat, & in termino Ilipensis vrbis, hodie *Zalamea de la serena*, cōtinetur, ex re apud Granatensem Cancellariam iudicata.

ILIPA QVAE MINOR ISTI NVNC CONTIGVIOR VRBI.) En nodum solutum. Si Ilipa Bæturiæ contiguior est *Arsæ*, & ista illi propinquior est, quo sensu *Azuaga*, quæ XXIV. M. dissidet ab *Ilipa* vrbe Bæturiæ, *Arsam* nominabis? Idem de *Magazela*, quæ ferè ijsdem Milliaribus ab illa separatur. Sed ad meam reuertor *Ilipam*, quæ in Margine codicis M. S. eisdem literis, notatur, loco *quæ minor*, nomine *Bæturiæ*. Et quælibet poterit lectio conseruari Hæc mea est Patria. Pro Patria disceptare gloriosum est. Pro ipsa temperatum calamum sumo. Lector itaque pro patria prolixum parcat parergon.

Inter Hispaniæ antiquarios, nihil tam antiquius, quam, quod dictio *Ili*, vrbem significet, aut lingua Hispanica vetustiori, aut adventitio, ex diuersarum Hispanias incolentium nationum, idiomate. Huic antiquæ dictioni compositionem adiunxere *Ilipa Italica*, & *Ilipa sine cognomine*. Has tantum agnoscunt veteres Scriptores: nam quæ de *Ilipulis* circumfertur, quid ad *Ilipam* attinet? *Ilipa Italica* seu, vt alij di-

cunt

cunt *Magna*, quæ in Conventu erat Hispalensi, vt ex Plinio, Strabone, & alijs liquet, hodie *Peñaflor*, de qua nihil ad Nos. *Ilipa* verò *sine cognomine*, præcisè *Zalamea de la serena* censenda est. Patet. *Primò*, quia huius veritatis *fidem*, adprobarunt Ambros. de Moral. *in Antiquit.* & in *S. Eulog. notat.* D. Greg. Lop. Mader. *in Mont. Sanct. c.* 33. Abrah. Ortel. in *Geograph. Thes. verb. Ilipa Livij.* P. Pineda *in Monarch. Eccles. tom.* 1. *lib.* 9. *c.* 8. § 4. *fol.* 254. D. Bern. Adrete *in Antiquit. Hispan. lib.* 3. *c.* 21. *fol.* 417. D. Mart. Anaya *in Apolog. pro SS. Hispal. fol.* 13. D. Ludov. Bauia *Hist. Pontif. tom.* 4. *in Clem. VIII. c.* 70. *fol.* 305. Licent. Franc. Lopez Concinis meus in *interpretat. Nominis Ilipulæ.* D. August. Vasconcel. *in Vit. Eduardi Menesij III. Comitis Viannensis.* Rod. Car. *in Chorograph. lib.* 3. *c.* 11. *&* *c.* 79. D. Franc. Barrant. *in relat. miraculor. S. Crucifixi, vulgo de Zalamea cap.* 3. P. Biv. ad Dextr. *Ann.* 300. *Com.* 2. *n.* 17. Roder. Mend. Silua *in Hispan. Popul. c.* 22. *fol.* 78. & Ego in *Hist. Ilipensi c.* 4. quam, Deo duce, publicæ paramus luci. *Secundo*, quia sic in Antiquis inscriptionum characteribus, eius inspicitur nomen. In Turri magna Castri hæc visitur epigraphe.

MILESIVS. ILIP.
ANN. XXXVI.
BELLO PVNICO
IN ACIE OB.

In *quadã Caupona*, in oppido *Málpartida*, vno vix milliari à *Zalámea*, hæc; illinc transvecta, obliteratis literis, inscriptio.

——HILAM. V.——
——ILIPEN.——
SITA.——————

In cippo Maioris Basilicæ, illud celebre (quod apud Auctores laudibus extollitur mirificis) cenotaphium:

IMP. CÆSARI. DIVI NERVÆ. F.
NERVÆ TRAIANO. AVG. GERM.
PONT. MAX. TRIB. POT. IIII.
CON. IIII.
MVNICIP. IVLIPENSE,
D. D.

Similes Ilipæ inſcriptiones XXII apud me ſunt, quas alij opportuniori loco reſervamus. Nec obſtabit, quod in Cenotaphio Traiani *Iulipenſe* pro *Ilipenſe* ſcribatur, quia literæ *iu*, facilè in *i*, tantum transferuntur. *Iuliopolim* in Alexandria conſtituit Plinius, quæ poſtea dicta eſt *iliopolis*, vt fatetur Ortel. *Ciuitas Iulia* vocata eſt Hiſpalis, tempore ſequenti *Ciuitas Ilia*, & ſublatis literis medijs *tas*, remanſit *Ciuilia*, abhinc *siuilia*. & Siuilla; quia *c*, illius regionis accolæ in, *s*, convertunt. *Iulius Aſcanius* filius Æneæ, aliquando a Marone *Iulius*, aliquādo *Ilus* nominatur, ideoquè nulla contra nos remanet oppoſitio.

Tertio, nam prælium inter P. Cornelium Scipionem, & Luſitanos, (de quo T. Liv. *lib.* 35. in principio) apud *Ilipam* cōmiſſum, iuxta noſtri oppidi mœnia, confectum eſt, vt fatetur *Rod, Caro*, & indubitāter affirmat P. Pineda. *Pugnatum inde* (aſſerit Livius) *haud procul* Ilipa *vrbe eſt*. In cuius rei teſtimonium (poſt traditionem maiorum) adhuc viſitur in loco, quo pugna confecta eſt, inſcriptio Romana, in nativo lapide, huiuſmodi:

P. CORNEL. SCIP.
D. D.

Quibus omnibus meum, licèt rudiori carmine, *donarium* appendo, quod, quidquid vrbem meam celebrem reddidit, complectitur.

In Vrbem Ilipam. Epigramma.

Vrbs, quæ conſpicitur, quæ nunc ſit dicito? Nonne
 Ilipa Bæturico gens memoranda ſolo?
Nonne hanc (vt fama eſt) Argiva ab origine quondam,
 Egregius Sophia, Turdulus incoluit?
Nonne hic belligeros certo dedit omine, alumnos
 Mileſios Mavors? Militis vrna canat:
Nonne hic, ardenti ceu fulmine, Scipio Luſos
 Edomat, & populos depopulatus abit?
Nonne hic Auguſto cives tunc ſtemmate freti
 Traiani Genio marmora docta vovent?
Nonne hic templa colunt Veſtæque, Patriquè Lyæo,
 Vnde focum Virgo, Nebrida Mænas amat?

Nonne hic optata olim libertate parata
Municipum cœtus publica cuncta novat,
Basilicamque, Forosque, Theatraquè, Balnea, Fontes,
Gymnasium, Portas, Mœnia, Templa, Lares?
Nil dubium: toto hæc illustrior vbere gleba
Vrbs erecta potens, Vrbis, & Orbis amor.
Proh scelus! At populus falsis addicitur Aris,
Mentitum & quondam dogmate numen adit.
Cœliferæ at postquam victor Crucis arbore Christus
Ætheris æternas prodigus auxit opes;
Tunc subito ex animo tàm noxia dogmata, prudens
Respuit, & fidei iungitur illa sacris.
Hinc nostro memoranda manens, vrbs tempore, Salue
Nunc Christi sedes, atque perennis Ave.

Christi ergo fidem, prçter IACOBVM, seminarunt in Nostra vrbe, & propinquioribus populis SS. Aquila, & Priscilla coniuges, & Discipuli S. Pauli, vt infra dicemus. Ad vlteriora descendo.

MIROBRICA.) Ambrosius Moral. aliquibus inscriptionibus innixus, hodie probat situm apud *Capilla*.

CARISSA.) Locus desertus ex Morales. Sed *Bornos*, Rod. Car. *lib. 3. c. 29.* At istam esse hodie patet; quia Conventus est Gaditani; vbi ex Cordubensi, ad illum nunc gradum Halus facit.

REGINA.) Duplex etiã huius nominis vrbs fuit. Prima in Conventu Gaditano. Altera, & Nostra, in Bæturia, Cordubensis Convẽtus, quæ hodie dicitur *Reyna*, non procul ab Vrbe *Llerena*.

ANDORISSE.) Sic legendũ, & probant antiqua M. SS. Chifletij, & Stranæi Valentini. Hodie *Benalcaçar*.

BASSARO.) Licèt in Plinio *Besaro*, legatur. *Cappago, Oleastro, Belippo, & Brana*, omnes ignotis locis delitescunt.

CALLET.) Vt Rod. Car. insinuat hodie dici *Cala*, ex marmore, & numis confirmat *lib. 3. fol. 197.* Ex quo Halus ad Tarraconensem, sive Citeriorem diuertens, incipit:

——Tuas sed iam veniamus ad oras
Citerior, primam mutasti, & tempore formam

Cum

Cum signa horrentes euexit Magnus in Alpes.
Bastulus hic primas intusq; aspeximus oras;
His Mintisanos, Ortana, & gente, simulq;
Celtarum turbas miscentes nomen Iberis,
Cum populis, agros Vettonum, collaq; circum
Carpetana Tagi lustrantia viscera longi;
Vacceus, Atreuacis, necnon Mauitania, turbis:
Et Deitaniacam sequitur Colonia terram,
Emula plebs Tyrijs, mox & nova turribus vrbē
Sydoniam, multumq; loci cum nomine gestans.
Celtarum stagnis Edetania insurgit amænis,
Ipsa videns manus; nitet hic Valentia, Sucro,
Turius; hic magnæ cernuntur tecta Sagunti.
Quodq; hiberna capax peperit Iullobrica flumē,
Et Subur. Indigetes, pariter Laletanus, Ilerges;
Hæc Ausetanam Itanis Hispania gentem,
Ipsa Ceretanos religat Vasconibus, ipsa
Vnde libet fortem protendit in æquore classem.
Hæc vrbs est socia, quæ quondam gessit Iluro
Cæsaris arma sonāt hic blandi murmura Larni;
Albaq;, Massiliā, quæque & vetus incola matrē
Ducis Troiugeno, quæ prima adversa Tyranno.

Tvas sed iam veniamvs ad oras citerior.) Descripta Bætica, vna Vlterioris Hispaniæ parte, ad Citeriorem accedit, cu

ius quatuor tantum Conventus exponit, relictis tribus, scilicet Bracarensi, Lucensi, & Asturicensi. In Septem item Conventus Tarraconensis distributa dignoscitur, ex Plinio *lib. 3. c. 3.* sic: *Nunc vniuersa Prouincia diuiditur in Conuentus Septem, Carthaginensem, Tarraconensem, Cæsaraugustanum, Cluniensem, Asturum. Lucensem, Braccarum.* Antequã ad illorum quatuor situm deveniat, populos Provinciæ cumulatim describit, consignatis aliquot Populorum civitatibus, quæ vel illorum capita, vel peculiari prærogatiua insignes fuere.

PRIMAM MVTASTI, ET TEMPORE FORMAM) Tempore, quo Magnus Pompeius trophæum ad Pyrenæi iuga constituit, vt Plinij verba sonant: *Citerioris Hispaniæ (sicut complurium Prouinciarum) vetus forma mutata est, aliquantulum; vtpotè, cùm Pompeius Magnus trophæis suis, quæ statuebat in Pyrenæo DCCC.XLVI. oppida, ab Alpibus ad fines Hispaniæ Vlterioris in ditione à se redacta testatus est.* Quibus verbis, & lucem accipiet carmen Hali Nostri subsequens, ibi:

——— Primam mutasti, & tempore formam
Cùm signa horrentes evexit Magnus in Alpes.

BASTVLVS) exorditur, vt in Plinianis Codicibus, à Populis Citerioris vniuersaliter, sicut & ille, *d. c. 3.* sic: *Primi in ora Bastuli, post eos, quo dicentur ordine, intus recedentes Mentesani, Oretani, & ad Tagum Carpetani; iuxta eos Vaccei, Vettones, Celtiberi, Arenaci.* Quos omnes singulari complexione describemus. *Bastuli*, qui & *Pœni*. Duplex Populus ad ora maris; vnus ad Gaditani fretus Bæticæ fines; alter ad Mediterranei litora Tarraconensis terminos; De vtroque creditur locutus Horatius *lib. 2. od. 2.* vt inquit Ortel. verb. *Bastuli*, sic.

Latius regnes, avidum domando
Spiritum, quàm si Lybiam remotis
Gadibus iungas, & vterque *Pœnus*
Seruiat vni.

MINTISANI.) Populi sic dicti ab vrbe *Mentesa*, de cuius situ variè disceptatur, vt videre est, apud M. Rus Puert. *Hist. Gienn. secul. 1. c. 16.* Cuius opinionem libenter amplector, quòd duplicem Populum Mentesanum assignet. Alius *Oretanus*, alius *Bardulus*. Hic hodie

La Guardia,iuxta *Giennum*. Halus Noster verum nominis, vocabulũ scripsit,cùm hos populos *Mintisanos*,non *Mentesanes* dixit,nam vt testis oculatus est *Rus Puerta*,sic in antiqua inscriptione legitur.

AB ORDINE
MINTISANO
OB HONOREM
VI. VIRATVS
D. S. P. D .D.

Nec obstant *Cyriaci Antonitani* inscriptiones à *Morales* excriptæ,& à *Grutero* collectæ:quas hactenus invisit nemo. Ex quo veniunt corrigendi *Codices Pliniani*,& *Antonini* Itinerariũ;quo loco Zurita,etiã duas colligit *Mintisas*,*fol*.551.

ORETANI.) Ab vrbe *Oreto* dicti,hodie *Campo de Calatraua*.Vbi Eremitorium B. V. MARIAE dicatum,titulo *S.Maria de Oreto*.

CELTIBERI.) Horum ambitum varij variè definierunt. Hier. de Zurita *lib*.1.*c*.45.*Annal*.*Arag*.sic cinxit: AbOriẽte *Nertobriga*, hodie *Ricla*,inter Cæsaraugustam,& Bilbilim. Ab Ocidente *Salonis* fontes,hodie *Xalon*,propè Methynamcęli. Ad Meridiem fontes *Tagi*. Ad Setemptrionem *Mons Caunus*,hodie *Moncayo*.

VETTONI.) Populi primò dicti *Berones*,qui è Celtiberia in Carpetaniam,post in Lusitaniam populantes, Provinciam ferè totam impleverunt,adeò vt confusi,aut Vettones Lusitaniæ,aut Lusitani Vettoniæ dicerentur: Hodie *La Estremadura Oriental*. De ipsis plura dixi *in Hist*.*S*.*Epitat*.*c*.3.*fol*.171.& *c*.1.*fol*.63. vbi *Prudentium* Nostrum elucidatum invenies.

CARPETANIA.] Inscriptura , varietas. Aliqui *Carpentania*,à voce *Carpentum*,dicũnt,ex *curribus Carpentatis* quibus in hac Provincia maximè vtuntur Oppidani, Quorum formam,& vsum inter Romanas delitias cõsignãt L Flor.*lib*.1.*c*.7.&*lib*.3.*c*.2.Trebell.Poll. *c*.20.Sueton.in Caligul.*c*.15.Ovid.*lib*.1.*Fast*.

Nam prius Ausonias matres *Carpenta* vehebant;

S.Paulinus *Carmin*.31.*ad Vxor*.

Vectus magnificis *Carpentis* sæpè per vrbes,
Rus vacuum fessis æger adit pedibus.

Apud Polibium *Carpesii*. Apud melioris notæ Scriptores *Carpetani*, vt pluribus probo in *Martyr. Hisp. tom. 1. Prid. Non. Ianuar.* Hodie dicitur *El Reyno de Toledo*. De quo loculentam latinè Historiam *D. Thomam Tamayo de Vargas* scripsisse mihi retulit *Martinus Abbas Lafarina* Sacelli Regij ornamentum, & literatorum Siciliësium decus, qui auctore, & amico denato, cum Historiæ perficiendæ, atque evulgandę de hæredum voluntate Provinciam suscepisset, domi sublatam, eodem quo sibi tradenda erat die, vehementer doluit.

VACCEVS.) Apud aliquos, vt Ortel. per B. literam, consignatur. Stephanus, & Plin. *per. V.* Hodie, vt interpretatur P. Mar. *lib. 1. Hist. Hispan.* dicuntur Regiones, quas *Castilla la Vieja* comprehendit.

AREVACVS.) Sæpè *Arrevacus*; Nonnulli *Atrenacus*. Eius primariam vrbem, aliqui *Arauaca*, non procul Matrito; alij *Arenalo*, in Abulensi Episcopatu ponunt.

MAVITANIA.) Pinetus, apud Ortelium, credidit *El Reyno de Murcia*. De qua apud D. Franc Cascales, qui istius regni texuit historiam, altum silentiũ. Vide P. Biv. *ad Dextr. Ann. 100. Com. 3. n. 1.*

DEITANIA.) Regio apud Carthaginem Spartariam, seu Novam, quæ hodie sit, me latet. Nisi sit *La Venta de Cotana*, de qua P. Bivar, vbi proximè *fol. 206.* agens de *S. Vincentio* Episcopo Mevitano, cuius sacra lipsana ad oppidum *Deitanum* translata requiescunt, ex Dextro. De quo & Nos ad amussim die *VI. Iunij tom. 3. Mart. Hispan.* Vide interim Iulian. *Advers. 366 fol. 80.*

COLONIA EMVLA PLEBS TYRIIS.) Carthago Nova, seu Spartaria, hodie *Cartagena*. Quam *Vrbem Sydoniam* ad æmulationem illius Africanæ a Didone Sydonia extructę, vocitat, Silium Italicum *lib. 15.* imitatus.

> Vrbs colitur Teucro quondam fundata vetusto,
> Nomen *Carthago*, Tyrius tenet incola muros,
> Vt Libyæ sua, sic terris memorabile Iberis.

EDETANIA.) Hodie *El Reyno de Valencia*, dicitur, in quo *Valentia Colonia*, quæ nomen retinet, vrbs Archiepiscopalis. Eius terminos *Sucro*, & *Turius*, hodie *Xucar*, & *Turia* lambunt.

SAGVNTVS.) Celebris inter Orbis vrbes, civitas, si ad fidẽ atten-

tendas: insignis, si ad constantiam accedas: & memorabilis si fortitudinem explores. Hodie *Mon Viedro*.

Ivllobrica.) Duplici L. per *epenthesin*; Hodie alijs *Logroño*, alijs, vti Pozæ, *Bermeo*.

Svlvr.) Campus iuxta Tarraconem. *Indigetes*, Populi, quorum caput *Empuria*, a fluvio *Sambroca* ad *Caput Crucis*, hodie, *Cabo de Creux*.

Laletanvs) Iuxta Barcinonem, a fluvio *Lebrocate*, ad *Sambrocam*.

Ilerges.) Populi iuxta Ilerdam. Stranæus Valent. M.S. apud me, affirmat, suo sæculo vocari *El Campo de Vrgel*.

Avsetani, et Viccetani.) Hodie *Vic*, aut *Vique* Sedes Episcopalis in Cathalonia.

Itani.) Quos Stranæus Valentinus, ad oppidum *Albufera* cō signat; de cuius fertilitate agit.

Ceretani.) Qui & *Cerretani*, Hieron. Pujad. in Antiquit. Catal. *lib*. 2. *c*. 1. asserit, hodie dici *Cerdania* in Pyrenæis. Propter honorem Provinciæ Nostræ liceat aliquot veterum Scriptorum loca perpendere, vt & ipsa lucem accipiant, & vnicuique quod suum est tribuatur. In Scenam primus descendat Plinius *lib*. 14. *c*. 6. Qui generosa vina referens, sic in aliquibus codicibus, scriptum reliquit: *Ceretano* (vino) *inter Gallias consistit auctoritas*. Quis quæso Geographus, quis Historicus *Caretanos* populos, quorum vina laudat Plinius, illustrauit? Vel nudis saltim nominibus, nuncupauit vnquam? Me hercule, nullus. Atqui si *Ceretanos* in Hispania nobiles comperimus, proculdubio de illis locutum Pliniū fatendum est. Siquidem idem Plinius *Ceretanos* populos in Hispania *lib* 3. *c*. 3. consignat. Horum vina inter laudatissima adnumerauit Mart. *lib*. 13. *ep*. 124. Cuius carmina, secundò, lucem accipient, hucusque ab interpretibus, dilaniata. En distichon:

> Ceretana Nepos ponat, Setina putabis,
> Non ponit turbæ, cum tribus illa bibet.

Scio omnes ferè eruditos hactenus existimasse Martialem hoc loco, esse locutum de *Carretanis Etruscis*, in quo exponendo non minus errarunt, quam in illo, eiusdem *lib*. 13. *ep*. 54. cuius lemma est: *Ferna*.

CE-

Ceretana mihi fiat, vel massa licebit
De Menapis: lauti de petasone vorent.

Crediderunt enim hoc quoque ad *Cerretanos Etruriæ* referendum, in quod manifestum erratum ne inciderent, potuissent Strabonis lectione admoneri, sic *lib*.3. Geograph. scribentis. *Media Pyrenes loca con. valles tenent, quas frequentes cultores habitant, quas, qui maxima Hispaniæ portio* Ceretani *tenent, à quibus multifariam pernæ condiuntur*. Quid his Strabonis verbis lucidius esse potest? Quid apertius? Sed & Athenæus *lib*.14.*c*.30. eadem probat; Cuius auctoritate Rader. ad Mart. *fol*.866. contra Domitium, & antiquiores, hanc nostram sentẽtiam approbauit. Quam prius invenerat Philipp. Beroald. ad Plin. *d*. *c*.6. qui ex Columel. *lib*.4. de R. R. vina *Ceretana Hispaniæ* laudat, & Martorell, Hist. Dertusan. *lib*.2.*c*.22.*fol*.550.

VASCONES.) Duplex Populus, in Hispania ad Pyrenæa iuga occidẽtalia, alter, in Gallia, ad ipsius montis radices alter. Hodie ille *Nauarra*, iste *Gascuña*. De vtroque scripsit Oihenart. De Nostro *D. Ioannes de Gongora*, in Ciuilibus, & *D. D. Prudentius de Sandoual Episcopus Pampilonensis*, in Ecclesiasticis. De Gallo separatim *Guillermus Catellus*, omnimodam Historiam.

IPSA VNDELIBET FORTEM PROTENDIT IN AEQVORE CLASSEM.) De *Barcinone* loquitur, cuius securus portus, & celebre emporium, passim à Cosmographis, & Historicis laudatur. Ex quo S. Paul. in Poem. *ep*.12. ad Ausonium, illam *amœnam* vocitauit: De eius antiquitatibus scripsit *Hieronymus Paulus*, & de eius Comitibus *P. F. Franciscus Diago*, & plura *Pujades*, & *Carbonell*, in suis Chronicis.

ILVRO) quamvis Chifletio *Irulo*, & Morisoto *Diluron*. Hieron. Pujad. (cui in hoc credendum est, tanquam indigenæ) *lib*.4.*c*. 33. illã vocat *Huro*, siue *Iluro*. Quam hodie *Lloret*, licet Petr. Ioann. Nun. in Geograph. credat dici *Matarò*. Abrah. Ortel. ex Nauigerio contendit esse locum, quem nunc *El Zerro de los Infantes* in Pyrenæis, motus ex inscriptione ibidem reperta, ab Smetio edita *fol*.66.*n*. 7. vbi mentio est de M. Vivio Materno Ilurensi. Nam hæc coniectatio non sufficit; potuit enim ibidem erigi monimentum Vivio; vt si vrbs alibi sita esset, Ego pro incolis iudicarem. Morisotus somniat *Alora*.

SONANT HAC BLANDI MVRMVRA LARNI.) Hoc carmine

de

de Vrbe, & Flumine agit. Illa *Blanda* hodie *Blanes* Ciuitas Municipalis, priuilegium quod assecuta est, propter innumera P. R. beneficia conlata in trāsitu Annibalis in Italiam, vt refert Pujades *lib.2.c.30.* *Larnus* fluvius est, ex Plinio, quis sit, hoc æuo nemo aperit.

ALBA.) Item & fluvius iuxta *Emporiam*, Hieron. Paul. illum etiam in tract. de flum. Hisp. *Cledianum* vocat, qui per *Indicetas*, seu *Indigetes*, quos *Emporitanos* appellant, decurrit; *Emporias* Phocēsium, & Latinorum, olim Coloniam, alluens, à Pyrenæis funditur, & versus *Medas* insulas, in quibus *Palæopolis* oppidum quondam fuit, in *Balearicum* mare devolvitur, Hieron. Pujad. *lib.2.c.3. & c.7. & 14* *Albam* etiam vrbem consignat, quam primò sic, post *Empurias* dictitatam contendit. Et videtur assentire Halus Noster carmine sequenti, cum clarè dicat:

Masiliam quæque & vetus incola Matrem,

Supple agnoscit. Nam *Emporiæ* primò ex Phocensium accolis, post ex Masiliensibus incolis conditæ sunt, vt referunt Flor. Ocamp. *lib.1. c.25.* Viudam. in *M.S. Hist. c.13.* Garib. *lib.5.c.9.* P. Marian. *lib.2.c.5.* Episcop. Ger. *lib.1.* Pujad. *lib 2.c.13.* Audi Marian. *Illud pro constanti traditur, Masilienses aucti suorum numero, & comercij exercendi gratia, Anno ab Vrb. Cond. CCCC.XIX. multis navibus Coloniam missise in Hispaniam.* Cætera apud ipsum, quia prolixiora, invenies.

Quinq; decemquè tenet populos sub sole tepēti
Tarraco: Augustanis, Iullis, Gerundensibus, ipsam
Bisgargitanam, Dertusanaq; corpora turbam
Iungitq;, Stetanis communia iura Tearis:
Aqui-calolenses, cum plebe Onense, phalanxq;
Gersoriensis adest; nec Betulonensia circum
Colla silent animos.

QVINQVE DECEM.) Hoc est *Quinquaginta* populi in Conven-

tu Tarraconensi; At in Plinianis Codicibus *Quadraginta quatuor*, in emendatione Chifletij *XLIII.* At apud Stranæum meum Valentinum M.S.*CL.* ab hinc annis excriptum *Quinquaginta populi* numerantur. Ex quo Hali Nostri sententia sustinebitur. Qui Conventuum Tarraconensium, seu Vlterioris Provinciæ terminos describere incipiens, & *Tarraconensem* Conventum, ceu Primarium, ex Plinio desumens, illum quinquaginta populos amplexari fatetur, vt Plinianos ita sectetur gressus: *Tarracone disceptant populi L. quorum celeberrimi Civium Romanorum, Dertusani, Bisargitani, Latinorum Ausetani, Cerretani, qui Suliani, cognominantur, & qui Augustani, Sedetani, Gerundēses, Gessorienses. Tearique Sulienses. Stipendiariorum Aquicaldenses, Oenenses, Betullonenses.* De his omnibus nonnullos prætermisit Halus, brevitatis causa. Ad singula enucleanda venio.

TARRACO.) Vrbs antiquitate celeberrima, Scipionum opus, Octauiani Cæsaris delitiæ, & humanæ conditionis exemplar. Eius antiquitates, & illustria monimenta congessit *Pons Icart*, breui licet, succulento compendio, & *Hieron. Pujades* latiori calamo. Hodie *Tarragona*. Vltimam restaurationis manum accepit à B. Archiepiscopo Bernardo Toletano, cui hoc opus sacrauit Halus.

AVGVSTANI.) Illorum caput *Ausa*, siue *Vicum*, hodie *Vique*. Cui erat titulus in nummis *Augusta Ausensis*. De ea supra iam diximus.

IVLIENSES.) Princeps vrbs illorum *Ceretes* ex Poza. Hic corrigendi Codices Plinij vulgati, nam loco *Ceretani qui Suliani*, reponendnm *Ceretani qui Iulienses*, vt in antiquis M.S. apud Morales, Poza, Pujades; & Ortelium. De hac vrbe, & eius nova appellatione superius meminimus.

GERVNDENSES.) Eius vrbs, quæ & Episcopalis, *Gerunda*, hodie paucis demptis literis *Gerona*.

BISGARGITANA.) Quo situ fuerit, sub iudice lis. Goltzius in Thesaur. Antiquit. ex nummismate in Edetanis constituit, sub vocabulo *Biscargis*. Plin. & Halus, in Conventu Tarraconensi. Pujades nec aliquod eius loci vestigium adinvenit.

DERTVSA.) Etiam Episcopalis Ciuitas, hodie *Tortosa*. Eius antiquitates, & sacra concinnauit, occasione Cinguli B. Mariæ V.D.N. quod ibidem adseruatur, Franciscus Martorel, & Luna, Dertusanus.

STE-

STETANIS TEARIS.) Repone *Sedetanis* ex Plinio, quos à *Teari* diſtingue quia ſeparati cenſendi ſunt Populi. *Sedetanus* è regione Conuentus Cæſarauguſtani ex Poza, & Pujades. *Teari.* Tarafa illos *Ternel.* Pujades apud Gerundenſes, quos *Aro*, & *Valdearo* vocitat.

AQVICALDENSES.) Iſtos Marineus, & Tarafa *Caldes de Mõtbuy en Vallès* fuiſſe credunt, Hieron. Pujad. *lib.* 2. *c.* 1. *&* *lib.* 4. *c.* 34. hodie *Arles* appellitat.

ONENSES.) De his etiam mentio apud Plin. *lib.* 3. *c.* 5. Eius ſitum, vt Hier. Pujad. *d. lib.* 4. *c.* 34. coniectat, fuit, vbi hodie *Conesa.*

GERSORIENSIS PHALANX.) Populi iſtius Cathalonicæ ditionis, Hieron. Pujades *lib.* 4. *c.* 34. fatetur ignorare ſitũ, niſi ſit (inquit) vrbs, quæ hodie dicitur *Besora*, in Comitatu Biſoldunenſi.

BETVLLO.) Diuerſa à *Beturi* illa ſtipendiaria; hæc municipalis, Illa hodie *Badalona.* Hæc noſtro æuo *Mataró*, vt adnotauit Pujades *d. c.* 34. *fol.* 178.

Ibroq; affuſa recepit
Cæſarauguſta ſinu, decies terquinque ferocem
Callaturganum Celſenſi admiſcuit, atque
Oſcenſes, Bellique occultant nomina Tanis.
Hic, & Ilerda manet Romanæ nota ruinæ,
Cui Sicoris rigido madefecit guttura Phœbo.
Turiaſonenſis; genſq; Ercabicenſis, & ipſi
Nicentes, vincti veniunt Gerdenſibus Oſsi,
Arcobricus pariter, ſimul Andagolẽſis, & Arco
Cœlitonus, dura quam ſignat fabula gente.
Quod ſciſſo ſermone ruat, Carcenſe leonis
Plebe, Lacetanis ſociatur terra maniplis.

Huic etiam primum, cui fertur Salduba nomen,
Sunt Daminitani socia ditione, simulque
Hic, Ilursenses, populo Cortense, Iubique
Ensis adest, sonituq; tumens Pampilonia magno.

Recensitis aliquot vrbibus ex Tarraconẽsi Cõventu, Poëta ad Cæsaraugustani oppida calamum diuertens, etiam nõnulla insigniora præmittit, quæ singillatim Hispana faciemus.

CAESARAVGVSTA.) Colonia immunis, primò *Salduba* in *Sedetanis*, & Conventus iuridicus Vlterioris Hispaniæ, de qua Plin. *d. lib. 3. c. 3.* verba faciens, sic: *Cæsaraugusta Colonia immunis, amne Ibero affusa, vbi oppidum antea vocabatur Salduba, regionis Sedetaniæ, recipit populos LII. Ex his Ciuium Romanorum Bellitanos, Celsenses. Ex colonia Calagurritanos, &c.* Nec obstat, quod Poëta Noster dicat populos fuisse *Decies terquinque*, quasi tantum *XLV.* credat, quia hæc lectio sic construenda est *Decies quinque ter* hoc est *LIII.* & si èt in Plinianis Codicibus tantũ *LII.* recenseantur, facilè potuit vnitas obliterari.

CALLATVRGANVM.) Repone *Calagurritanum*. Huius vrbis duplici nomine memoria est. Imó duplex populus. Alius, qui *Calagurris Iulia Nasica*. Alius, qui *Calagurris Fibularia*. Illa hodie in Regno Aragoniæ *Loharre*, de qua Ludov. Lop. Hist. Cæsaraugust. 1 *p. cap.* 11. *fol.* 111. Anton. Aug. Dialog. 7. Hæc in Regno Castellæ Ciuitas Episcopalis insignis hodie *Calahorra*.

CELSA.) Municipium Romanorum, vt asserit Plin. licèt Anton. August. Dial. 6. ex aliquot nummis Coloniam vocitet, quibus *C. I. CEL.* & in alijs *C. V. I. CEL.* Hoc est *Colonia Victrix Iulia Celsa*, lectitatur. Quidquid sit, hodie est *Xelsa*.

OSCENSES.) Celebris antiquitate vrbs, nobilitate celebrior, sanctorum educatione celeberrima. Eius monimenta scripsit Franciscus Didacus de Aynsa Yriurt. Eius Divos patriæ asseruit Ioannes, Franciscus Andreas Vztarroz Regni Aragonum Historicus eleganti (vt assolet) calamo, perspicaci, vt veritas postulat, acrimonia. De ea ferè omnes Nostri, hodie *Huesca*.

BELLIQVE OCCVLTANT NOMINA TANIS.) Loquitur per *Tmesim* de populis *Bellitanis*, cuius caput hodie *Belchit*. Ludou. Lop.

*d.p.*1.*c.*11.*fol.*120.coniectat duo fuisse oppida municipalia; Alterum hodie *Bililla*, Alterum *Belchit*, sed cùm sine auctore loquatur, fides apud illum esto.

ILERDA.) Ciuitas Episcopalis,munita,& celebris, cuius ager ferè omnibus sæculis theatrum belli fuerat,& nunc(proh dolor!) est. Hodie *Lerida*.De ea scripsit D. Ferdinandus Ortiz de Valdes erudi tione,& iuris comprehensione conspicuus. *Nota Romana ruina* inquit *Halus*,de qua videndi Cæsar *in Coment.de Bell. Ciu.* Dion. Cass. *lib.* 41.P.Mar.*lib.*3.*c.*18.

SICORIS.) Amnis,cuius aquæ,vt ex nivium origine,profluentes facilè Solis ardorem,& sitim restinguunt.Eius incrementa ex Pyrenæis niuibus describit Lucanus *lib.*4. Hodie *Segre*.

TVRIASONA.) Ex nummis,quibus intra Coronam Civicam nomen vrbis TVRIASO.Olim Municipium, nunc Ciuitas Episcopalis *Tarazona*.

ERGAVICA, SEV ERCAVICA.) Ambros. Moral. duplicem oppidum fuisse fatetur,alterum *Ergavica* in Vasconibus,alterum *Ercavica* in Celtiberis. De ipsis Lud. Lop.*fol.*110,D.Petr. Portocarrero,qui eius historiam texuit.Hodie *Molina*.

NICENTES) Repone *Leonicenses*.Qui & Populi *Osigerdenses*, de quibus etiam Plin.*d.lib.*3.*c.*3.hodie excidere.

ARCOBRICA.) Triplex in Hispania oppidum, Bæticæ Arcos, ex Vasseo *c.*20. Marian.*lib.*1.*c.*18. Ocampo *lib.*1.*c.*7.*&lib.*2.*c.*24. Lusitaniæ: *Alcazor* ex Moletio,apud Ortelium, Celtiberiæ *Arcos de Aragõ*,ex Barreyro,& Moral.*lib.*9.*c.*28. vbi inscriptio apud me, quam in Vit.*S.Epitat.c.*2.*fol.*129.excripsi.

ANDAGOLENSIS.)Repone *Andologensis* ex Plin. *c.*3. Quis hodie sit populus,adhuc non didici.

ARCO-COELITNVS. In Antonini Itinerario apud Zurit. *fol.* 613.*Arce-Cœli*.Quem hodie *Araciel* vocitat.

CARCENSE.) Repone *Carense* ex Plin. *d.c.* 3. Cuius oppidum *Carauaca*.De adiectione ad vocem *Cara*,vocabulum *Vacca*,legendus Iul.Petr. *Adverf.*83.*fol.*23.

LACETANVS.) Pujad.*lib.*2.*c.*1.& plures ab ipso citati, nullam inter *Laletanos*,& *Lacetanos* diuersitatem constituunt,ideo istos in Cathalonica consignant. Sed error est manifestus, quem alibi detegemus.

DAMINITANI.) Repone *Damnanitani*, ex Plin. *c* 3.

ILVRSENSE.) Repone *Ilurcēse*, ex *Fest. Pomp.* sic: *Graccuris Vrbs Iberiæ regionis, dicta à Gracco Tiberio Sempronio, quæ antea* Ilurcis *nominabatur*. Hodie *Agreda*.

CORTENSE.) Per syncopem *Cortonense*, ex *Plin. c. 3. Iubique Ensis*, per Tmesim, *Iubiensis*. Repone *Vibiensis*. Eorum situs ignoratur.

ADEST SONITVQVE TVMENS PAMPILONIA MAGNO.) Nam cum hæc celeberrima, primò *Pompeiopolis* diceretur vrbs, sonitu nominis prolixo tumescens, pronuntiationem tanta literarum mole, distendit. Caput hodie Nauarræi Regni, & Ciuitas Episcopalis, Hodie *Pamplona*, cuius Præsules contexuit, *Sandoual*.

Sexdecies iunctis populis Carthago duobus:
Pulchra Gemellenses, hic & Lybisocca cohortes;
Et castella ferox primis Labaensibus, atque
Bastianum, & Tani fulgescunt mœnia Lorci:
Consabuensiaca & Dunensis turba, corona:
Celtibrense caput, mediò non Parua Toleti
Vrbs. Cluniēsis habet, quos dat quaterque decēq;
Vardulus in multo præscindens rura ligone:
Turmodigi quater atque simul, quis Segis, & Ammo-
Nensis, & hoc pulchra Carietes mœnia vallo;
Vennenses pariterq; trahunt vrbesq; decoras,
Quinq; tenēt; istoq; est clara Numantia claustro,
Bina trophæa negans rigidi victoris: & inde
Mœnia pulchra patēt populus Catinēsis & ipse
Lacobricensis adest puribus Caucensibus, atque

Am-

Amnis Areua suæ largitus nomina terræ.
Huc Vxama, senexq; Saguntia, & ingens
Ante siti Herculeum vexata Secouia saxum.
Ipsaq; Celtibrum, quæ nescit Clunia casum.
Tris taceo partes septem de partibus; ipsum
Braccatum, Lucense caput, quosq; alta vocabat
Legibus antiquo Princeps Asturica sceptro.

Post duorum Conventuum designationem Vlterioris, ad quinque superstites breui commemoratione descendit Poëta Noster, atque ita duorum vrbes percurrit, vt vix vestigia calamus fixerit, & in tribus omnino vrbium nomina prætermiserit. Nunc ad singula.

Sex decies ivnctis popvlis Carthago dvobvs.) Cōventum *Carthaginensem* asserit LXII. continere populos, quod & Plin. *d. libr 3. c. 3.* insinuat: *Carthagini conueniunt populi LXII. exceptis Insularum incolis. Ex Colonia Accitana Gemelenses, & Libisosana cognomine Foraugustana, &c.*

Gemellenses.) Qui & *Accitani*, ex Plin. *d. c. 3.* Hodie ex omnium consensu *Guadix* Ciuitas Episcopalis.

Libisoca.) Sic legendum, non *Libisona* vt in *Plin.* Nam in veteri inscriptione apud Moral. Biu. & Requena *Libisocca* visitur. Hodie *Lezuza*, in ditione *Castaonensi*, quam dicimus *Alcaraz*, vt ex *Henr. Steph. Coquo, Clusio*, & alijs probat Ortelius. De hac vrbe scripsit Requena, Zurit. *ad Anton. fol. 603.*

Labaenses.) Antiquis in codicibus Plinij, vt ex not. Marginal. in impresis *Babanenses.* Chiffletio *Alabanenses.* Ego pro Halo sto. Si Chiffletio credimus, hodie *Alana.*

Bastianvm.) Pro *Bastitano* territorio, quod hodie in Bætica *Baza* dicitur.

Tani fvlgescvnt maenia Lorci.) De vrbe *Ilorcitana*, per varias carminis figuras, loquitur. Hodie *Lorca*, licet non desit, qui contrarium sentiat.

Consabvensiaca.) Legendum *Consaburis*, seu *Consabrum*. Hodie

die ex Morales, *Consuegra*. De eo mentio apud Zuritam, *in Itiner. Anton. fol. 602* & apud Amicum Noſtrũ D. Ioſeph. Pellicer in Lect. Solemn. ad Gongor. ad Poliphem. Stant. 20. *num. 3. fol. 156.* vbi inſcriptionem Romanam invenies, in qua.

CONSABVR.
ET
LAMINIT.
PP.

DVNENSES) ſiue vt Zurit. *ad Anton. Itiner. fol. 603.* legit *Dionenſes*. Ego ſcriberem cum *Halo* Noſtro, in quo *Dunenſis* invenitur. Corruptum hunc locum, ita ex M. S. pervetuſta Hiſtoria de Geſtis Rammiri Legionenſis à Zurita ad Anton. Itiner. *fol. 595.* memorata, reſtituo: *Tunc temporis populauit Rodericus Comes, Amaiam: Didacus etiam Comes populauit Burgis, per iuſsionem Regis. Populauit etiam Munio Muniæ Raudam, & Gondiſaluus tollit Exomam; & Gondiſaluus Ferdinandi, Axeam*, Duniam, & *S. Stephanum*. En apud antiquiſsimũ Scriptorem *Dunia*, & ex eo *Dunienſes* non, vt corrupte *Dianenſes*, nam huius apellationis tantum *Dianium* hodie *Denia*. Nec me latet poſſe ſuſtineri lectionem Plinianam, *Dianenſis*, cum hæc vrbs etiam fuerit Conventus Carthaginenſis.

CELTIBRENSE CAPVT.) Intelligit Halus *sigobrigam* quã Plinius *d. lib. 3. cap. 3.* caput Celtiberiæ appellitat. De eius ſitu, & recentiori nomine, ſuam ſequetur vnuſquiſque ſententiam. Vaſſeus, Tarrafa, & Cluſius *Segorbe*, Morales, & Mariana, *Inieſta*, ſiue potius *Cabeça el Griego*. Primam opinionem ſequuntur Ocamp. *lib. 1 c. 8.* Garibay *lib. 8. c. 23.* Aduerſus omnes inſurgunt Zurit. *lib. 2. cap. 29. & lib. 6. c. 76.* & D. Did. Portocarr. *Hiſt. Ercauicẽſ. c. 8. p. 1.* Apud quos verum a fabulis ſegregabis.

MEDIO NON PARVA TOLETI VRBS.) Quæ caput Carpetaniæ, etiam à Plinio *d. lib. 3. c. 3.* dictitatur. Hodie *Toledo*. De eius antiquitatibus Iulian Neſt. *Adverſ. 108. 109. 110. 111.* Blaſius Ortiz, Alcoçer. Franc. Piſa, Illuſtriſs. Didacus Caſtrejonius, Turiaſon. Epiſcopus, & alij, P. Hieron. Rom. de la Higuera aliam texuit Hiſtoriam, quæ M. S. ſervatur.

CLVNIENSIS HABET.) Quartum *Clunienſem* Conventum deſcribit, in quo XIV. Populos *Vardulorum* conſignat, ex Plin. *lib. 3. c. 3.* vbi hæc: *In Conventum Cluniẽſem Varduli ducunt populos XIV. &c.*

Vardvli.) Populi inter *Cantabriam*, & *Vasconiam* ex Ocampo *lib*.4.*c*.3. Oliuar. ad Pompon. Mel. Stephan. Garibay verè *Cantabros esse* contendit. Videndi Morales, & Andr. de Poza, qui de illis agunt.

Tvrmodigi qvater.) Ex Plinij verbis: *Turmodigi quatuor in quibus segisamonenses*. Hi Populi ab vrbe *Thermeda* in Carpetania dicti, vt ex Pineto suspicatur Ortelius. Quæ verò vrbs fuerit ista videndus Dexter *Ann*.290. vbi P. Biu. *n*.1. *fol*.310.

Qveis Segis, et Ammo-Nensis.) Contractis aliquot figuris, agit de *Segisamone* vrbe. Duas huius nominis agnoscunt Scriptores, aliā in Cantabris, vt refert Morales *lib*.8.*c*.53. quæ hodie dicitur *Sāta Gadea*. Alterā in Vaccęis ex Villanouano ad Ptholom. hodie *Simancas*. Pro prima stat Plinij consignatio.

Carietes.) An *Caristi* in Cantabris iuxta Austrugones, vel Antrugones ex Ocampo *lib*.4.*c*.3.? An fortè hodie *Ciria* ex Pineto, & Ortelio? Nondum didici.

Vennenses.) An legendum *Vianensis*? Dubito. *Si* antiqua lectio seruetur apud Ortel. ex Pineto *Dueñas* hodie. Si secūda erit *Viana* Gallæca iuxta Tudem, de qua Flor. de Ocamp. Barreyr. Sandoval, & alij ex Dextr. *Ann*.26. vbi Biu. *fol*.289.

Nvmantia.) Circa recentiorem contendunt situm celebres vrbes Hispaniæ pro *Zamora*, P. Alphonsus Vazquez in suis S. Ildephonsi vindicijs. Pro *Soria* D. D. Lupus de Morales à Consilijs Philipp. IV. Hispaniæ Regi Catholico, in Invent. SS. Sergij, & Sociorum MM. Pro patria certet vnusquisque sua. *El Garray* Ocāpus, & Morales, quibus adhæreo.

Catinensis.) Repone *Intercatienses*. Hodie Populi inter Legionem, & Vallisoletum ex Moral. & Ortel.

Lacobricenses.) Plutarchus in Sertorio *Langrobitarum* populos nominat. Iuxta *Bursadam* consignat Luitprandus. Hodie *Labros* ex Portocarrero Hist. Ercauicens. *c*.11. *p*.1. *fol*.101.

Cavcenses.) Populi cuius vrbs præcipua olim Episcopalis *Cauca*, Hodie *Montes de Oca*. Perperam Ortelius *Coca*. De Pineto *Cuenca* iure queritur, qui hallucinatus est. Eius sedes apud *Burgos* Patriarchali titulo; De qua scripsere R. P. F. Melchior Prieto electus Episcopus Paraguaiensis, cuius adhuc M. S. publicè desideratur; & M. Ægid. Gonçal. cuius theatrum prælo subigitur.

ATQVE OMNIS AREVA SVAE LARGITVS NOMINA TERRAE.) Ex Plin. *d.c.3. Areuacis nomen dedit fluuius Areua.* De Populis iam diximus supra *fol.* 54. inter quos erant *Pelendones*, vt ex inscriptione à Floriano adducta sic, *lib.3.c.42.*

GENIO LOCI PELENDONES
AREVACOON.

Eorum termini ex oppido *Roa* ad vsque Grachurrim extendebantur.

VXAMA.) Alijs *Exama*. Hodie *Osma*. Ciuitas Episcopalis. Apud Dextrum *Ann.91. & 268.* epitheton *Barcha* adijcitur; sed vt notauit *Binarius* hæc ab illa diuersa. Alia in Areuacis, alia in Autrigonibus. Illa *Osma*. Ista *Orduña.*

SEGVNTIA.) Episcopali infula decorata. *Senex* propter eius antiquitatem. Hodie *Siguença*. De qua M. Ægid. Gonçal. & D. Did. Portocarrero historias Ecclesiasticas texuere.

ET INGENS, ANTE SITI HERCVLEVM VEXATA SEGOVIA SAXVM.) Propter celebrem pontis molem ab Hercule extructam, de quo videndus Didacus Colmenares, eius Historiographus. Hodie *Segouia*. Sedes Episcopalis.

CLVNIA.) Caput totius Conuentus; de ea mentio est apud Sueton. in Galba *n.9.* vbi Torrent. *fol.327.* numum depingit, in quo & *Sulpitia* cognominatur, Plut. *in vit. Galb.* Dion. *Cas. lib.39. Hist. Rom.* Zurit. *ad Anton. Itin. fol.* 595. Hodie creditur *Cruña*, Comitatus titulo decorata propè Vxamam.

CELTIBRVM, QVAE NESCIT CASVM.) Ex eo quôd Metellus Nepos cùm oppugnaret *Cluniam*, à Vacceis Celtiberis, superatur, inscijs Cluniensibus, vt refert Dion. *d. lib.39.*

TRIS TACEO PARTES, SEPTEM DE PARTIBVS.) In Septem Conuentus, vt diximus, partita est Vlterior. Actum est de quatuor, scilicet *Tarraconensi, Cæsaraugustano, Carthaginiẽsi, & Cluniensi.* Tres prætermittit *Braccarensem*, Braga; *Lucensem*, Lugo; *Asturicensem*, Astorga.

En Mater intacta hæc tuo sacro nomine visi
Oppida; nec labor improbus hiccine valet

Vin-

Vincere ferocis tam ſubitò pectora gentis.
Te ſatis ergo quidem cupiebam cernere; quis te
Cerneret? O Magnam! Non ſunt mihi pectora, quæ ſe
Te capiant: mihi ſat erit omnia voluere, quæ ſis;
Quis decor in labijs, manibus quæ gratia, quis nam
Fronte color, quæ flamma genis, quæ flamma capillis,
Luminibus quot caſtra micãt cœleſtia, quãta eſt
Lux animi, qui mentis odor, quæ cætera; multis
Ceſpitat in labijs mens digne exterrita; cæcam
Pectus habet vocem, vox veri turbida. Ergo
Da mihi te Dominam nũc rogo mente videndã,
Vt de meo ſacras hæc vox contingat ad aures
Ore, tuas: Mater eia tuo confoue IACOBO.

EN MATER INTACTA) Poſt vrbium Hiſpanicarum, quas ſe fatetur luſtraſſe IACOBVS, decreto Virginis, ecphraſim, progreditur Poëta ad explicationẽ ingẽtis amoris, quò providẽda MARIAE ſpecioſa facie flagrabat, ideòque ex illo occaſionem arripiens, in illius laudes prorumpit Apoſtolus. *Mater intacta.* Frequens de Virgine epithetum, ſic in Hymno pervetuſto apud Belingh. *in Parnas, Marian.*

Mater, Virgo, intacta, pura
Cui non erit creatura
vnquam ſimilis.

NEC LABOR IMPROBVS HICCINE VALET, VINCERE TAM SVBITO FEROCIS PECTORA GENTIS.) Tam *ſubito* dixit, quia vix quindecim Menſes fuerāt elapſi, quando S. Apoſtolus apud Cæſarauguſtam degens à Virgine in Columna meruit honorari, vt ex Hugonis Portacallenſis Epiſtola ad Mauritium Braccarenſem liquet: *Quindecim Menſibus vix ferè elapſis, eius Magiſter IACOBVS ad Cæſarauguſtam ædiculam excitarat, in honorem Deiparæ Virginis*, & patet ex contextu Dextri.

FEROCIS GENTIS.) Nō converſatione politica; ſed pro tuēdis Paternorum Deorum ritubus, & propter adſeruanda libertatis iura. De primo locus inſignis D. Vincent. Blaſc. de Lanuza *in Periſtephan. lib.* 1. agens de parua meſſe Apoſtoli ih Hiſpania.

Nec dubium Salduba potens, tunc mole ſub iſta
Noſtra ſatis regio felix, & firma fuiſſet,
Ni effera relligio gentis, Martiſque Iouiſque
Totaque Tartarei peſtis commota Barathri,
Et Sponſam Chriſti divino ſanguine partam,
Atque vrbem noſtram multos vexare per annos
Curaſſet.

TE SATIS ERGO QVIDEM CVPIEBAM CERNERE; QVIS TE CERNERET?) Proprij amantium affectus, quorum vehemens cupiditas ſolo rei amatæ intuitu placatur. Abſint profana. Adſit Gregor. *lib.* 1. *in Ezech. hom.* 15. ſic: *Qui ſunt in Sancta Eccleſia thalami, niſi eorum corda, in quibus animæ per amorem Sponſo inviſibili iunguntur, vt eius deſiderio mens ardeat, nulla iam quæ in mundo ſunt concupiſcat, præſentis vitæ longitudinē pœnam reputet, exire feſtinet, & amoris amplexu in cœleſtis Sponſi viſione requieſcere. Mens itaque, quæ iam talis eſt, nullam præſentis ſæculi conſolationem recipit, ſed ad illam quam abſentem diligit medullitùs ſuſpirat, feruet, anhelat, anxiatur. Vilis fit ipſa ſalus ſui corporis, quia transfixa eſt vulnere Amoris.*

MIHI SAT ERIT OMNIA VOLVERE QVAE SIS.) Perſpicax amoris languentis cautio, vbi deficiente amantis viſione, ad contemplationem abſentis perfectionum devenitur. Perbellè Gregor. *lib.* 26. Moral. *c.* 12. agens de amante terrena, & per contemplationem ad cœleſtia erecto: *Primò enim* (inquit) *quæ eſſent æterna neſciebat, in*

præ-

præsentium delectatione torpuerat, simulque ipse transiens, amore transeuntia tenebat. Sed postquam quæ essent æterna cognouit, postquam supernæ lucis radios raptim contemplando contigit, admiratione summorum, sese ab infimis suscitatus eleuauit, vt nulla iam ei, nisi quæ æterna sunt libeant, & despectis transeuntibus, sola quæ permanent, requirat, quæ donec veniant, continua pensitatione, vt spes delectetur, rimatur.

Qvis decor in labiis.) Virginis à natura perfectiones per compendium enumerat. Quas fermè *S. Epiphanius* descripsit, vt notat Causin. de eloq. Sacr. *lib* 14. *c.* 9. sic: *Omnes in ea pariter certabant virtutes, omnes vincebant. Sed neque naturæ bonis erat destituta (Maria) nam formæ quædam in ea diuinitus perstringebat aspectus, frons pudica, verecundiæ sedes molliter assurgebat, sub nudis, & arcuatis supercilijs emicabant dulces oculorum faculæ: quæ quam fortiter in intimum pectus Numinis penetrarant, quis ignorat? Nasus venustissimè incuruus castigatam fronti columellam faciebat, labra subtilia, mittis facundiæ, & cœlestium gratiarum receptacula, magna sermonis affabilitas, summa incessus modestia, vultus sine mollitie decorus, sine fastu grauis, in perpetuo sereno positus, exundantem de cœlo vim lætitiæ vix capiebat.* At certè vera *pulchritudo est* [illegible]*am mentis integritas efficit, viuus Dei color*, & ille quidem totus affloreſcit Virgini, quam omnium virtutum, integer, atque illibatus decor, tanto gloriæ coronat fastigio, vt nihil sit in diuinis operibus, nec splendore magnificentius, nec suauitate dulcius. Non in Maria fucati medicamenta candoris inquiras, genasque cerussatas, vibratos ferro crines, nodosque tortiles per inexplicabiles mæandrorum sinus, implexos. Nec in ea speculare purpurissum velis, stibium, baccata monilia, stalagmia, murænulas, muscaria pauonina, totumque illud muliebris mundi choragium, quod pulchritudinem mentiri potest, non facere: *Scena est enim ineptiarum pretiosa*, quā illæ studiosa luxuria conquirunt, quæ carius volunt insanire; Sed in Maria.

Nec enim mortalis in illa
Humanus vē decor, sed erat cœlestis imago:
Æthereasque Virgo flammas, & sydera vincens,
Mira supercilij grauitas, pondusque venustæ
Frontis, & eximia fulgentes indole vultus
Suspensas hominum mentes, atque ora videntum
Per longas immota moras retinere solebant.

Crines, caput, ora, ſinuſque
Brachia, colla, manus, poſtremaque membra ligarat
Sollerti compage Deus;

vt dixit Bapt. Mantuan. in Parthenic. *lib.* 1. delineans Virginis excellentias.

MVLTIS CESPITAT IN LABIIS MENS DIGNE EXTERRITA.) Tanto maieſtatis, & decoris Virginalis, obrutus Apoſtolus, pondere; ſilentio, & humilitate claudit, quod mens etiam ſublimior comprehendere non valet. Quia *lógum eſſet cætera perſequi; omnia dixero, cùm Dei Matrem dixero; ſed hanc dignitatem, cùm omnium, non dicam hominum, ſed etiam Angilorum, linguæ pro viribus prædicarint, cogentur exclamare*, De dilecta nunquam ſatis. Quare dixit Petr. Comeſt. de Laud. Mariæ:

Si fieri poſſet, quod arenæ, pulvis, & vndæ,
Vndarum guttæ, roſa, gemmę, lilia, flammæ,
Æthera, cœlicolæ, nix, grando, ſexus vterque,
Ventorum pennæ, volucrum, pe[illegible] genus omne,
Syluarum rami, frondes, avium quoque pennæ,
Gramina, ros, ſtellæ, piſces, angues, & ariſtæ,
Et lapides, montes, convalles, terra, dracones,
Linguæ cuncta forent, minime depromere poſſent
Quæ ſis, vel quanta es Virgo Regina MARIA,
Quæ tua ſit pietas, nec littera, nec dabit ætas.

Obſtupeat ergo IACOBVS tantis impeditus dotibus Virgineis, & ille tanto magis, quanto eius virtutes agnouerat propriùs.

Vix ea fatus erat, cum ſplendida ſubito nubes
Cœlicolûm totos loci penetrauit amœnos
Sacrati latices: furibundo in tempore cœlum
Contremens, ſuperas nubilauit murmure luces;
Obſtupuit Divus; quid multo? fumigat Orbis,

Mon-

Montis vicini flammis cacumina prorſus
Igneſcunt, ipſas glomerauit gurgite flumen
Vndas ferventes, concoquens littora fulmen:
Cæſaris auguſtæ (quò tot prodigia certant)
Ad ſonitum tanti fragoris mœnia tremunt.
Quid vltro? titubauit totus ſtellifer axis,
Pulvurulenta reddens tunc omnia concaua cœli.
Tempora temporibus dant ſydera; protinus omne
Quod penè corruerat, ſimul in iam corpore pulchro
Vertitur; has tetras Virgo relegauit & vmbras.
Corpore nam viuens proprio, vt ſolaret amico
Angelicis ſociata choris, tunc alta columnæ
Occupat extrema; amandans ſic horrida Divi,
Vt totis, pulſante fide, hic inviſeret almam
Oculis, & ſenſu; nam hæc fuit vnica tantum
Gloria, quã Divus promeruit ipſe IACOBVS.
Si primò ignorans, totus, quid poſceret Orbis,
Contremuit, totus, iam lætus viſo MARIAE
Sacrato vultu; his ſic verbis loquitur illam.

VIX EA FATVS ERAT. Depingit *Halus* Virginis adventum e Hieroſolymis, vt viuens ſolaretur IACOBVM in agone poſitum, propter tam paruam Chriſticolarum meſſem. Ferè tota hæc carminum moles, deſcriptio fragoris, tumultuantis adventus ſignificatio eſt; cu-

ius imitationis obſeruatio in ſimilibus frequens eſt, vt & huiuſmodi fieri ſolent apparitiones. De Adventu Spiritus Sancti ſuper Virginē, & Diſcipulos, diſertè *S.Luc.c.2.* ſic: *Et factus eſt repente de cœlo ſonus tanquam advenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum vbi erant ſedentes.* De Adventu Gabrielis Archangeli in Annuntiatione Dominica, Bapt. Mant. in Parthen. *lib.2.* Et de Adventu Spiritus Sancti *lib.3.* ſic:

Et cùm flammiferæ venit ſub imagine linguæ
Spiritus, ingenti reſonans per tecta fragore.

ANGELICIS SOCIATA CHORIS TVNC ALTA COLVMNAE, OCCVPAT EXTREMA.) De huius Adventu MARIAE Virginis, & Matris in Hiſpaniam ex Palęſtina, concors apud omnes ſentētia eſt, præter innumeros, quos congerere longum eſſet, eruditorum beneficio, hic ſubnectere per breuē hiſtoriam libet, quam M.S. antiquis characteribus, poſt Moralium S. Gregorij Magni à S. Taione Cæſaraugustano Præſule Codicem propria manu exaratum, & in Bibliotheca de Pilari adſeruatum, venerabilis memoria, conſeruat; cuius apographum ex inſigni D.D. Laurentij Ramirez de Prado in Supremo Cōſilio Caſtellæ merito togati, Bibliotheca meus deduxit affectus; imò non deduxit, ſed tanti Viri innata humanitas, & in literarum protectione proclivis affectio, vt hiſce commentarijs affigerem, vltro obtulit. Verè vera Genij, & Ingenij eruditioris liberalitas, & amor,

Qui vt Gentis honoret
Nomina, libenter reſerabat ſcrinia paſsim.

vt dixit Beda de S.Cudverto *lib.1.* Ad meam ergo Hiſtoriæ excriptionem revertere opus erit. De ea plures meminere; hactenus à nemine qui de Pilaris antiquitatibus, & de S. IACOBI Adventu ſcripſerit, excuſa, licèt ab omnibus piè deſiderata ſit. En tibi do.

HISTORIA MIRACVLOSAE FVNDATIONIS

S. ANCTAE Capellæ Beatæ MARIAE de Pilari Ci-

uitatis Cæsaraugustæ, ad laudem, & gloriam Summæ Trinitatis, Patris, & Filij, & Spiritus Sancti, qui est vnus verus Dominus, Trinus, & vnus, & ad promulganda beneficia, & præconia Advocatæ humani generis Filij Altissimi Genitricis. Annuntiamus fidelibus vniuersis narratione veridica, & fideli, qualiter ab exordio Christianæ Religionis Camera, seu Basilica S. MARIAE de Pilari Ciuitatis Cæsaraugustæ, & Ecclesia eiusdem adorsa fuerit fundamentum. Consequenter notitiæ fidelium tradere, disponimus pauca quædam, quæ de mirabilibus multis ad nostram notitiã peruenerunt, operante Virginis Filio, precibus, & meritis Genitricis ipsius, Capellæ de prolibato Pilari deuotis.

Post Pasſionem, & Reſurrectionem Salvatoris Domini Noſtri Iesv-Christi, ac ipſius in cœlum, aureo volatu, Adſcenſum, remanſit pijſsima Virgo virgini commiſſa Ioanni. Creſcente vero Diſcipulorum numero in Iudæa ad Apoſtolorum prædicationem, & ſigna; fremuerunt quorundam Iudæorũ perfida corda, magnamquè adverſus Chriſti Eccleſiam, perſecutionem ſæuiſsimam commovendo, lapidantes Stephanum, diuerſoſque nihilominus trucidando. Propterea dixerunt ad eos Apoſtoli: Vobis quidem primùm oportebat prædicare Verbum Dei, ſed quia repuliſtis illud, & indignos vos iudicaſtis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. Sicquè euntes per mundum vniuerſum, iuxta Chriſti mandatum, prædicaverunt Evangelium omni creaturę, vnuſquiſque in ſortè ſua. Cùm autem egrederentur de Iudęa, vnuſquiſque accipiebat congerium, & benedictionẽ ab ipſa glorioſa Virgine benedicta. Interea revelante Spiritu Sancto B. Iacobvs Maior, frater Ioannis, filius Zebedæi mandatum accepit à Chriſto, quatenus ad partes Hiſpanas Verbum Dei prædicaturus accederet. Ipſe verò ſtatim pergens ad Virginem, oſculatis manibus, licentiam, & benedictionem, pijs lachrymis, poſtulabat. Ad quem Virgo: Vade, inquit, fili mi, imple mandatũ Magiſtri tui; & per ipſum te deprecor, quatenus in vna Civitate Hiſpaniæ, vbi maiorem numerum hominum ad fidem converteris, ibi Eccleſiam in mei memoriam, provt te monſtrauero, facias. Progrediens autem B. Iacobvs, ex Hieruſalem venit ad Hiſpanias prædicãdo; inde pertranſiens per Iſturias advenit in Civitatẽ Oveti, vbi vnum ad fidem con-

vertit. Sicque Galliciam intrans Padronum Civitatem aggreditur; inde properans in Castellam, quę maior Hispania nuncupatur, tandem venit in minorem Hispaniam, quæ Aragonia dicitur, in Regione illa quæ Celtiberia nuncupatur, vbi sita est Cæsaraugustana Ciuitas ad Iberi fluvij ripam. Ibi igitur D. IACOBVS multis diebus prædicans viros octo convertit ad Christum, cum quibus quotidie tractās de Regno Dei, exiebat ex parte noctis ad ripam fluminis, quietis causa, in loco, vbi paleæ iactabantur. Ibi namquè post soporem orationi vacantes, turbationes hominem, & molestias Gentilium declinabant. Et ecce post dies aliquot, media nocte lustrante, stabat B. IACOBVS cum fidelibus supra dictis, contemplatione, & oratione fatigatis, cæteris igitur sopore deditis, in hora ipsius mediæ noctis, audivit Beatus Apostolus voces Angelorum cantantium AVE MARIA GRATIA PLENA, quasi suaui invitatorio, Matutinale VIRGINIS Officiū inchoando, qui statim flectens genua sua, vidit VIRGINEM MATREM CHRISTI, inter duos choros milliū Angelorum, super Pilare quoddam marmoreum residentem. Concentus igitur cœlestis militiæ Angelorum Matutinale Virginis, cum versu BENEDICAMVS DOMINO compleuerunt. Quo finito, pijssimus vultus B. VIRGINIS MARIAE Apostolum Sanctum, ad se quàm dulciter evocavit. Ecce, inquit, IACOBE fili, locus signatus, meoquè honori deputatus, in quo in mei memoriam, tua industria, mea Ecclesia construatur. Conspice quinimò Pilare hoc in quo sedeo, nam Filius meus, Magister tuus, per manus Angelorum illud transmisit ex alto, circa cuius situm Capellæ altare locabis; in quo præsertim loco, precibus; ac reuerentia mea, signa, ac mirabilia Altissimi virtus operabitur admiranda, illis nimirum, qui in suis necessitatibus, meum auxilium implorabunt: Eritque Pilare istud, in loco isto vsque ad finem mundi, & Christum colentes nunquam ex hac vrbe deficient. TVNC IACOBVS Apostolus hilaratus lætitia multa innumeras gratias Christo referens, easdem retulit GENITRICI. Et ecce subito cœlestis illa concio Angelorum, Dominam cœlorum suscipiens ad Hierosolymam vrbem reduxit, & in suā Cellulam conlocauit. Hic est exercitus ille millium Angelorum, quem Deus misit ad VIRGINEM in hora, qua Christum concepit, vt illam servarent, & vijs omnibus sociarent, & illæsum Puerum custodirent. BEATVS autem IACOBVS de tanta visione, & consolatione congaudens, continuò cępit ibi ædificare Ecclesiam, iuvantibus, quos ad fi-

dem converterat, supra dictis. Capit autem, præfata Basilica octo quasi passus latitudinis, & sexdecim longitudinis, habens Pilare prædictum in capite, versus Iberum, cum Altari, in cuius Ecclesiæ seruitium, vnum de prædictis in Presbyterum, quasi magis idoneum B. IACOBVS ordinavit. Consecrans verò prædictam Ecclesiam, & ipsos Christicolas in pace dimittens, suo tempore, reversus est in Iudæam, Verbum Domini prædicando. Intitulavit autē ipsam Ecclesiam Sanctā MARIAM de PILARI. Hæc est enim prima Mundi Ecclesia, in honorem VIRGINIS, Apostolicis manibus dedicata. Hæc est Angelica Camera primordijs Ecclesiæ fabricata. Hęc est Aula Sanctissima, sæpius per VIRGINEM visitata, in qua cum Angelicis choris visa est sępius Dei Genitrix Matutinos psallere Psalmos. In hac siquidem obtentu VIRGINIS, plurimis præstantur beneficia, & operantur insignia multa, præstante Domino Nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu Sancto vivit, & regnat per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Hactenus historia, quam referunt *P. Morillo, Gabriel Pennotus, Ludovicus Lopez, Michael Martinez del Villar, Ludovicus Diez de Aux, P. Bivar, D. Ioseph Pelllicer, P. Ojeda*, & alij innumeri. In illius contextu, vnum variæ lectiones vocabulum animadvertere, illudque illustrare compellunt. Scilicet in illis verbis: *Cum autem egrederentur de Iudæa, vnusquisque accipiebat* congerium, *& benedictionem, ab ipsa gloriosa Virgine benedicta.* Vbi tripliciter lego apud varios vocem: *Cōgiarium*, alibi: *Congerium*, in meo M. S. *Congedum* fortè, scribendum. De vno quoque agemus separatim, vt ad proprium, & genuinum Auctoris deveniamus sensum.

CONGERIVM, in accusatiuo, fortè a nomine *Congerius*, quod à I. F. IC. *oppleta multitudo* vocitatur; & licèt aliquis credat, sensum in Historia esse, vnumquemque Apostolorum, accepta benedictione, *& congerio*, hoc est multitudine insequentium Discipulorum, divertisse, congruè ex historijs liquet, hoc nullo modo sustineri posse, quia nec B. Virgo Apostolis, Discipulos distribuit, nec isthæc actio in subiectam cadit materiam; quia quilibet fidelis suo, quem receperat, adhærebat Magistro; ideòque hæc lectio non subsistit.

CONGIARIVM.) Vt ex melioris notæ Auctoribus apparet, hoc verbum significat propriè (Isidori Nostri *lib. 14. Orig. c. 25.* verba recenseo) *mensura liquidorum*, à congio, *vnde postea, pecunia beneficij gra*

tia dari cœpta, congiarium, *appellatum est. Vnusquisquè enim sui temporis Imperator favorem populi captans, adijciebat, vt largior videretur in donis.* Hactenus Isidorus. Quis ergo credere poterit, in hoc sensu locutum historiæ auctorem fuisse? Non enim Apostoli huiusmodi munera ambiebant, spiritualia à Paracleto acceperant, & à MARIA Sanctissima licentiam, & benedictionem exposcebant; ideò non *congeriũ*, quem in personarũ multitudine inesse diximus; nec *congiarium*, quod munus Imperatorium, quo donabatur populus, fuisse, expressimus, sed *congedum* legendum est, cuius vocabuli significationem, eandem esse ac *licentiam*, in vetusto Italorum idiomate. Hanc veritati assertã lectioné, in quã nemo hactenus collimavit, summa, qua præditus est humanitate, iuxta, ac doctrina Martinus Abbas Lafarina mecum communicavit, qui *congedo* etiam nunc *licentiam* Italis dici admonuit. Quod & probatur ex Thesaur. Trium Linguar. *tom.* 3. verb. Congedo. Et patet, nam inferius eandem sententiam referens Historiæ Auctor, vt tautologiam fugeret, loco *congedi*, vsus est *licentiæ* vocabulo. Verba de IACOBO agens, ausculta: *Ipse vero statim pergens ad VIRGINEM, osculatis manibus*, licẽtiam, *& benedictionem, pijs lachrymis, postulabat.* Ergo non pedisequos, nec munera. Qua explicatione, quid clarius, quid vè luculentius dici poterit? Hanc ergo sectare, cæteris explosis. Flau. Dext. Nost. *in Chron. Ann.* 37. vbi *P. Bivar. Commẽt.* 3. *n.* 3. *fol.* 73. & Iulian. Petr. *in Chron. Ann.* 36. *n.* 7. *& Advers.* 428. asserunt, etiam *S. Ioannem Evangelistam, vt individuum Virginis comitem, ipsam ad Cæsaraugustam adsociasse, fratremque invisisse.*

Heus tu Virgo Parens, Virgo pulcherrima, quæ tu
Qualiter, & Lybano Cedri exaltantur in alto,
Atque in Palma Cades, viridisq; in monte Cupressus,
Tantum læta tuos extendis vertice ramos;
Tu Terebinthus ades, placidi tu montis Oliva,
Tu Platanus aquis, tu myrrha, & balsama, tuq;

In

In Hyericontino Rosearum semina campo;
Tu vitis. Mihi quò tanta est gloria? Mater
Vt Domini miserum dignetur visere servum?
Fortunata domus! tecta hæc felicia, quæ te
Excipiunt: Hispania felix hæc tua, te te
Quæ capit vnica, vivam per miracula tanta,
Intueri mecum! Sed & ego lux mea felix
Æternumque ero. O magni gloria mundi!
O decus nostri, tua iam solamina posco;
Fove, refove tuos, Virgo intemerata, clientes,
Vt liberi patriam, te conducente, reposcant.

Virgo Parens.) Oratio gratulatoria Iacobi ad Virginē, propter beneficij exhibiti expiationem, in qua epithetà, ab Ecclesia cōcini solità, & ab Ecclesiastico *c.* 24. extractá, alto humilitatis obsequio, & miro amoris æstuantis ardore, referuntur. *Quasi Cedrus exaltata sum in Libano, & quasi Cupressus in monte Sion: Quasi Palma exaltata sunt in Cades, & quasi plantatio Rosæ in Hieryco: Quasi Oliua speciosa in campis, & quasi Platanus exaltata sum iuxta aquas in plateis. Sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi, quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.* Hactenus Ecclesiasticus. Ecclesia, & Iacobus. Huius gratulationis, per de *synonymiam* vtitur S. Laurent. Iustinian. *casto Connub. cap.* 10. his verbis, vbi hæc, & alia complectitur epitheta: *Maria est porta cœli, paradisi ianua, stella maris, solatium mundi, peccanti refugium, naufraganti portus, auxilium periclitanti, erranti via, desperanti salus, mundi interventrix, interemptrix peccati, diaboli terror, & spiritualibus nequitijs pavor. Ipsa est tabernaculum testamēti, arca fœderis, templi propitiatorium, trhonus Dei, virga florida, nubecula leuis, hortus conclusus, signatus fons, porta clausa, colūba immaculata* Rosa redolens, *lilium candens, flos nitens, virgula fumans,* Oliua virens, Vitis fructificans, Cupressus se attollens, Palma

frondens, Terebinthus se expandens, *campus germinans, terra pullulans. Est etiam ipsa gloriosa Aurora surgens, lucifer rutilans, luna pulchrior, sole splendidior, auro purior, gemmis pretiosior*, Balsamo suavior, *margaritis carior, nectare dulcior, omni harmonia delectabilior*. Nos mysticè ad singula epitheta.

QVALITER IN LYBANO CEDRI.) Comparatur Virgo *Cedro* à multis, post Ecclesiam, sic in Hymno inter Rythmos S. Bernardi, & in pervetusto Roman. Breuiar.

Cedrus alta Lybani
Confirmatur hyssopo
Valle nostra.

Licèt ergo per *Cedros* aliquando in sacris literis intelligantur superbi, vt in illo Dauidico: *Vox Domini confringentis Cedros*; attamen potius *Cedri* nomine, celsitudo gloriæ in electis accipitur, apud Prophetam: *Iustus vt palma florebit, & sicut Cedrus, quæ est in Lybano, multiplicabitur*. Sed istæ expositiones nihil ad Nos. Comparatur MARIA *Cedro* ex eo, quia super omnes humanas est exaltata creaturas, vt communiter sentiunt Patres, & vt inquit S. Petr. Chrysol. *serm. 143. de Virgine*, & de alijs creaturis loquens: *Singulis data est gratia per partes, MARIAE verò simul se totam dedit gratiæ plenitudo*. Sic communiter; Nos nostrum Virgini offeramus symbolum. Cùm quidquã volumus indicare immortalitatem mereri, solemus per parœmiam, *Cedro dignus*, dicere. Quid hoc prouerbium? Quia huius arboris ea est natura, vt cariem, aut tineam nequaquam sentiat, Plin. *lib. 13. c. 13.* vbi inquit: *Et libros Cedratos fuisse: propterea arbitrarier tineas non tetigisse*. S. Isidor. Noster, Theophrastus, & plurimi apud Meursium. Ex quo crederem, apud Ethnicos hanc fuisse arborem Eumenidibus, dicatam, cùm istæ sint, vindictæ, & prauæ conscientiæ exactrices, quarũ vulnus immortale est. Quod si hæc arbor carie caret, quare non MARIAE similabitur, quæ penitus ab omni tineæ peccati macula præseruata fuit, & contagionis nescia? Cedro ergo comparatur, quæ vt Cedrus exaltata, celsitudinem gloriæ meretur, Cedri superbiæ resistit, immortalitatem omnibus parat, & Cedro digna, naturã Cedri in pulchritudine, & incorruptione recepit.

ATQVE IN PALMA CADES.) Propter carminis mensurã pro-

po-

positio *In* anteponitur:sic itaque soluta oratione, *Atque Palma in Cades*. Huiusmodi ad Virginem epitheto vtuntur vniuersi. Antiquum Breuiar. Parisiens.sic:

Rubus ardens, Palma iustitiæ,
Myrrha, Nardus summæ fragantiæ,
Hortus virens, Flos pudicitiæ,
Te circundant cœli delitiæ
O Maria.

Et Adam Canonicus à S. Victor. in Hymn. Virg. sic:

Palmam præfers singularem
Nec in terris habens parem
Nec in cœli curia.

Ad huius comparationis concentum pertrahi potuit Ecclesiæ, & Sanctorum Patrùm affectus, propter plura; *Palma* etenim signum victoriæ, *Horat. lib. 1. Carm. od. 1.*

——— Palmaquè nobilis
Terrarum Dominos euehit ad Deos.

De quo videndus Aulus Gellius *lib. 3. Noct. Attic. c. 6.* Rosin. Paschal. & Meurs. *Palma* etiam iustitiam designat, vt ex Hymno supra adducto liquet, & apud Meurs. *c. 5. n. 4.* & alibi: *Palma* item Innocentiæ hieroglyphicum fuisse demonstrat S. Ambros. *lib. 1. de Virgin.* S. Eucher. *de Contempt. Mund.* Ioann. Meurs. *n. 9.* *Palma* denique piorũ vitam demonstrat; causam refert *S. Eucherius*, nam sicut interior eius caudex, & tenuis est, & corticum scabritię, perplexitateque minimè iucundus: superius pars visenda, tùm trunci, tùm ramorum amplitudine, amęnaque pulchritudine viriditatis expanditur; ita piorum cõditio, prima faciè, contemptibilis videtur, sed in mirificam demum exit m[illegible]um, virtutumque pulchritudinem. Quis ergo maiora sustinuit trophæa, quam MARIA, vt Palmæ symbolũ præ se ferret? Quis iustior MARIA, vt illi iustititiæ titulum turbet? Vitæ innocentiam, quis superiorem edere valebit, quam Virgo Dei Genitrix, & non deficiet?

ficiet? Morum puritatẽ absque æmulatione sortitur Nostra hæc Palma Virginea. Sed & nostrum Virgini obsequium pendamus. Illi ansam præbuit Orus Apollo *de sacr. Not. lib. 1. c. 3.* ex interpretatione *Ioannis Merceri*, qui agens de *Palma*, sic refert: *Aliter quoque Annum indicantes* (Ægyptij) *Palmam pingunt, quod arbor hæc sola ex omnibus, ad singulos Lunæ ortus, singulos etiam ramos procreet, vt duodecim productione annus expleatur.* Et licèt hęc ratio, mysterium ferat; attamen Plut. *lib. 8. Quæst. Connubial. c. 4.* aliud in mei sentẽtiam exponit, cùm agens de *Palma*, prosequitur: *Nam prædicant, & decantant Babylonij sexaginta supra trecenta commoditatum genera ipsis ab hac arbore subministrari.* Et addit Meursius: *Ideòque anni simulachrum insigne: tot enim diebus annus constat, intercalaribus quinque subductis.* Si ergo per *Palmam* significatur annus propter CCCLX. vtilitates, quas generi humano hæc arbor confert. Quis non Palmam *Virginem* agnoscet? & Anni Dominam? quæ quotidie nobis noua subsidia subministrat.

VIRIDIQVE IN MONTE CVPRESSVS.) Cur hæc arbor funesta, & absque fructu *Virgini* cõparetur, me latet; nisi propter æqualitatem, quam in compositione ramorum obseruat, de qua Andr. Alciat. *Emblem. 198.*

Indicat effigies metæ, nomenque Cupressi
Tractandos parili conditione suos.

Aut propter causas, quas S. Ambros *serm. 4. in Psalm. 118.* in Apostolicis fatetur moribus: *Genus hoc arboris* (Cupressi) *nunquam amittit viriditatem suam hyeme. Iuxta Ver, & æstatem comam pascit, nec diuerso colore mutatur. Solam hanc arborem ventus suo nunquam honore despoliat; sola nunquam verè exuitur amictu, aut nouo flore virescit. Sic Apostolica quoque gratia nescit defectum, sed vetustate sui floret.* In Maria, quæ Apostolorum corona est, omnia hæc symbola continẽtur. Pulchra propter æqualitatem; singularis propter constantiã morum; nunquam a splendore diuertens, semper in gratia persistens, nec hiberno peccati horrore deficiens, nec frondosa veris gratiæ amęnitate florens, quia cùm abinitio plena totius gratiæ fuerit, nec temporũ processu minuitur, nec æui viriditate luxuriantis augetur.

TV TEREBINTHVS ADES.) Hæc arbor licèt per se tenuis, & parua sit, attamen humilitatis titulum non abhorret; ex hoc enim, &

si des-

si despiciatur, absque dubio propter illius odoriferam resinam exaltatur, Plin. *lib.* 25. *c.* 6. Certè mysticum MARIAE symbolum; illam sui ipsius testem ausculta, Luc. 1. *Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce ex hoc Beatam me dicent omnes generationes; Quia fecit mihi Magna, qui Potens est.* En *Terebinthi* typus, in humilitate designatus, & in Virgine completus. Arbor humilitate subtimescit, sed illius fructus stillis odoriferis eius paucitatem exaltat, & orbem totum fragrantiæ suavitatibus opplet. MARIA humilitatis abyssus, ideò Magna à Deo, & Beata à gentibus vocitatur.

PLACIDI TV MONTIS OLIVA.) Frequens apud Patres de hac similitudine placitum. In Antiq. Hymn. Breu. Parisiens.

Es Oliva virens, & fertilis,
Tu Columba simplex, & humilis,
Tu Columna fidei stabilis,
Porta Sion inexpugnabilis
O Maria.

Quòd *oliva*, seu *olea* pacem, & misericordiā significet, nemò est, qui ambigat, sicut & fertilitatem in Hymno præcedēti, & apud Psalmographum: *Ego autem sicut Oliua fructifera in domo Dei, speraui in misericordia Dei in æternum.* In Virgine Pacis, & Misericordię elogia protrita sunt; non est cur in ijs insistere conemur.

TV PLATANVS AQVIS.) Huius arboris typum gestat MARIA, quia sicut *Platani* vmbra refrigerat illos, quos populosa operit coma, & tanto erit æstimatione sublimis, quanto ramorum frondositate patula, sic Virgo Mater *Platano* assimilatur, tāquam vmbra vniuersalis Ecclesiæ, sub cuius protectione, sub cuius ramis, Catholicus vbique operitur cœtus. Sed licèt hæc germana sit, & trivialis elogij explicatio; aliam hieroglyphicè ex naturæ involucro scintillam accēdam. Refert Ælianus, a quo Meurs. *lib.* 1. *c.* 15. Munimentum ab insidijs, atque veneficijs, per *Ciconiam Platani* folium gestantem, significari: ea siquidem huiusmodi folio nidis imposito, editis ovis, pignoribus satis, ab iniuria *Noctuarum* defendit. *Nouit verò Ciconia amuletū id, vt eo non accedat Noctua, vbi Platani folium fuerit.* Agnovisti mysterium? O quisquis es, qui ova conscientiæ, & pignora virtutum à Diaboli fascinatione, qui sub *Noctuæ* funestis plumis, & nocturnis evo

iat vmbris, defendere cupis, folium platani, hoc est *Mariæ* nomen, in nidulo appone, quo amuleto cognoſces, veluti *Ciconia*, in tantum te à *Noctuæ* inſidijs pignora liberatum eas, in quantum *Mariæ* patrocinium abundans experieris ex typo.

TV MYRRHA, ET BALSAMA.) Propter virtutum redolentiam, cuius odoris ſuavitas, cuius ſpiritus fragrãtia cunctas, per totũ Orbem illuſtrat Eccleſias. Quæ varijs Virginem proſequũntur epithetis. Ex hoc, *Altare Thymiamatis* appellatur Exod. *c. 30. & 31.* Et illud Sapientis *Cant. 3.* accomodatur: *Quæ eſt iſta quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi ex aromatibus Myrrhæ, & Thuris, & vniuerſi pulveris pigmentarij?* De illa etiam dicitur *Balſamum effuſum nomen tuum*, pro quo *P. Anton. Pimenta* hoc concinnauit decaſtichon.

O dignum gemma Gangetide Nomen, & auro,
Delicias *Mariæ*, quod mihi dulce ſapis.
Alitis Aſſyrij quod vincis odoribus ignes,
Quæque metit ſylua diuite, diues Arabs.
Balſama quod vincis felicia, vincis amomum,
Quidquid & Elyſius ſpirat odoris ager.
Quod ſapis Ambroſiam, blandi quod Nectaris hauſtus,
Delicias Divûm, quod ſapis, atque facis.
Maximus Oceanus fiat ſi felleus: omni
Pro felle, audito Nomine, mella dabit.

In pervetuſtis officijs Romano, Pariſienſi, Tornacenſi, Burgenſi, Toletano, Compoſtellano, & alijs hæc Strophe.

Cynnamomi calamum
Myrrham, thus, & balſamum
Superas fragrantia.

Omnium exempla, longum erit congerere, ideò ad alia pergimus.

TVQVE IN HIERICONTINO ROSEARVM SEMINA CAMPO.) Roſæ ſimilitudo, quam Virgo præſefert, communis eſt; ideò, quia ſic vt Roſa colore oblectat, viſu lætificat, & odore recreat, ſic MARIA colore virginitatis delectat, obtutu ſerenitatis roborat, & ſpiritu charitatis animat. De hoc elogio plura apud omnes; pulchrè in Antiq. Rom. Breu.

Gaude Rosa speciosa,
Non attrita, non corrosa
Gelu, neque glacie.

Diffusius in alio Hymno eiusdem officij, apud Belingh. Parnass. Marian. *Hymn.* 15. *fol.* 218.

Ave Verbi summi Parens;
Ave Rosa spina carens;
Per te viret mundus arens,
Per te datur venia
Ave Verbi Dei cella,
Mundi decus, maris Stella,
Serva servos à procella
Maris huius noxia.
Mundum pingis novo flore,
Florem paris novo more,
Virgo manens cum pudore
Novæ Rosæ gratia.

Item *Rosa* principatum inter omnes flores obtinet, ideô in omnibus Coronis, eius est frequens vsus, nam sine Rosa, haud fausta fieret coronatio. Audi Anacreontem Teium.

Rosa, honor, decusque florum:
Rosa, cura, amorque veris:
Rosa cœlitum est voluptas,
Roseis puer Cytheres
Caput implicat coronis
Charitum choros frequentans.

Singillatim omnia vt in Rosa, in Maria comperies: *Honor, & decus florum.* Nam de ipsa Rupert. *lib.* 1. *in Cant.* post Sedulium: *Virgo Virginum, nec primam similem visa, nec habere sequentem* Quod repetit Abb. Guerric. *serm.* 1. de Annunt. *Cura, amorque veris.* Quia cũ Christus verus sit Ver Novus, qui hyemis peccati horrida suo fulgore re-

 pa-

paranit, & ipſiſsima eius Mater ſuper omnes illum creaturas proſequeretur amore, ideò, cura, & amor Veris dici potuit. *Cælitum volup tas*: patet ex *Hymno Græco* quem refert Nomenclator Marian. *fol.26. Gaudium Angelorum*, S.Germ. *Orat. de Natiu.* B.V. *Gaudium commune mundi*, & in Pſalm. 44. *Gaudium certum vniuerſi.* Quibus probatis in Maria, ergo propriè Roſa, ſi hæc, ergo omnium Regina. Quis cum illa de principatu certabit?

TV VITIS.) Et additur in Eccleſ. *cap.24. fructificans.* Nam cùm B.V. MARIA multipliciter fructificauerit, nimirum pariendo benedictum fructum Ieſu-Chriſtum, Dei filium; præbendo exemplum ſanctarum virtutum omni populo, & impetrando nobis omnem benedictionem, & gratiam a Deo, ideò hoc congruit *Virgini* epithetum. Sic Lorich. *in Triumph. Mar. c.26. §. fin. fol.* 282. Sed hocce elogium non adeò nudum dimittamus, vt ſola comparatione contenti, ſine noſtro ſymbolo dilabatur. Quædam ex *vitis* natura ad Virginem congruentia propalabimus, I. Per *vitem*, vt notum eſt, *lætitia* intelligitur, videndus Meurſ. *lib.2.c.3.* Nonne de MARIA canit Eccleſia: *Tu lætitia populi Noſtri, tu gloria Hieruſalem?* II. *Vitis* etiam *libertatem* ſignificat, ex quo Bacchus apud Grȩcos *Lyæus*, apud Latinos *Liber* dicitur. Nonne Maria noſtræ libertatis ianua fuit, vt ex morte peccati, ad vitam perveniremus æternam? Eccleſiam audi:

Tu Regis Alti Ianua,
Et Porta lucis fulgida:
Vitam datam per Virginem,
Gentes redemptæ, plaudite.

Perpulchrè Ioannes Geometra de Laudibus B.M. Virginis, *Hymn.* 2. hoc diſticho:

Salve gratia votorum iucunda priorum,
Quæ generis ſolvis probra, ſcelúſque vetus.

III. *Vitis*, vt periti examinant, *felicitatem* demonſtrat, de quo exempla apud Meurſ. § *fin. fol.* 125. Sed quod maior felicitatum exemplar, quam MARIA? Auſculta mulierem è turba: *Beatus venter, qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti.* Nunc pro coronide de Vite, & de Virgine, ſingulare hoc hieroglyphicum, quod meæ humilitatis excogitauit

affectio, perpendito. Mos erat antiquis Romanorum Ducibus aliquando *vitem* pro insigni gestare, ideò Silius *lib.*2. Punic.

Latiæ superbum
Vitis adornabat dextra decus.

De quo plura Meurs. *d.c.*3.§.2. *fol.*114. Etiam fuit mos, vt delinquẽte milite, pœna delictũ subsequeretur, prout grauitas exposcebat. Si verò misericordia interpellabat pro nocente, ne ignominia afficeretur, vite delictum expiabatur, vt Iuvenal. *sat.*8. indicat:

Nodosam post hęc frangebat vertice vitem
Si lentus pigra muniret castra dolabra.

Ex quo liquet, vitem, quæ insigne erat Principum, & Ducum, nocentium fuisse simul, & misericordię instrumentum, cuius verbera nec ignominam, nec dolorem afferebant, quia interposito *vitis* auxilio, & Principis iram sedabat, & horrorem dedecoris abstergebat. Sic O MARIA verum Dei Principis insigne, vera vitis, quæ nobis instanter delinquentibus (vita nostra, & militia est) succurris, a pœna nos redimis, & si qua iniungenda sit, cum per te, quæ vitis, quia misericors, es, exequenda est, penitus nec sæua erit, nec infamiam pariet; quia de te dictum *Mater misericordiæ, vita, dulcedo, spes nostra.*

MIHI QVO TANTA EST GLORIA? Vsurpatum ex gratulatione admirationis Elizabeth, quando Virginem in propria conspexit domo, de quo *Luc.*1. dicens: *Et vnde hoc mihi, vt veniat Mater Domini mei ad me?* Quæ verba & Iuvencus Noster Poëticè vsurpauit etiam *lib.*1. *Hist. Evangel.* sic:

Vnde meam tanto voluit Deus æquus honore
Illustrare domum, quam Mater Numinis Alti
Viseret?

Baptista Mantuanus ex Carmeli famulitiò, eandem, etiam carmine connexuit *lib.*2. *Parthen.* sententiam:

Vnde igitur mihi tantus honos, vnde ista repente
Gaudia prorumpunt, vt semine plena Tonantis
Fœmina sacratos ferat ad mea limina gressus?

In ſequentibus carminibus felicitatem ſuam, loci, regionis, & domus explicat, propter tantæ *Virginis* viſitationem; vt olim *Elizabeth*.

O'me felicem, tua quod licet ora tueri.

His dictis ſacrata Parens ſolamina præbens
Vnicè dilecto, verba hæc affatur, IAGO:
En Pater Omnipotēs, qui tua nūc conſpicit altè
Merita, de tantis te vult liberare periclis;
Vltimis vt nixus, poſsis conſcendere cælos.
Patrum te primā præbet iam Martyris almi
Palmā Apoſtolicam: Tu primus in aula Beatus
Ingrederis ſancta; En primus tu iugula dabis
Fratribus è tantis, ridens mandata Tyranni.
Si de meſſe timor, nullus te concutat; Ego
Totius en huius Regionis munera ſumo.
Hanc deſeras libet: Illam prædicabit amica
(Te procul) en tua magna cohors, nam numine plena,
Agmina, quæ Chriſtū ſequētur numeroſa beabit.
Poſt te Paulus erit, qui plures tingere lymphis
Sæcratis valebit; cui ferè ſingula tota
Cognoſcet tellus. Nam hunc Xantippe Beata
Nec non Probus, Læto cum Vincentio, plenè
Sequentur, Lybiſoca primi in vrbe renati.
Hūc Aquila & Priſcilla in vertice nemoris Arſæ

Bæturiæ linquent, queis palma hic protinus vrget.
Post illum Petrus, Pastor supremus vtrasq;
Hispanias lustrabit amans, quē plurima passim
Sequetur turba, ex quorum tunc vocibus, illæ
Accipient sacros fidei cum dogmate ritus.
Pluribus hæc Regio decorabitur alma trophæis;
Pluribus en illa illustrabitur Ordine Sacris
Doctorum titulis, quos dabunt tempora seclis.
Hæc tibi, post tantos sume IACOBE labores,
Nuncquè solamina, tecum totos conspice casus.
Hìc mihi nunc Casam lubens fabricato fidelis.
Dixit, & evanuit, propriam penetraret vt vrbē.

HIS DICTIS SACRATA PARENS.) Solatur B. Virgo S. IACOBVM, & à Deo ordinata, in posterum exequenda, breuiter prædicit, & singulari comprehensione recenset, in qua IACOBI merita à Deo remuneranda, ipsius martyrium, & coronam demonstrat. Subvētionem Hispanis promittit, quos Discipulorum cœtus, post Magistri obitum, ad fidem convertet. Adventum S. Pauli, tanquam in eius locum substituti in Hispaniæ Apostolatu, refert, expressis aliquot Discipulis, quos Gentilium sæua crudelitas Hispanos efficiet Martyres. Denique Petri Apostolorum Principis accessum ad Hispanos præuūtiat. Quot Sanctorum Martyrum, Doctorum, Virginū agmina ager Nostræ Ecclesiæ fertilis parturiet, periodo compendiosa complectitur. Demum, vt illic domum suo nomine sacram extruat, lustret, & consecret; iubet. Hæc Virginalis oratio, est. Nunc ad singula.

FRATRVM TE PRIMAM PRAEBET IAM MARTYRIS ALMI PALMAM APOSTOLICAM.) Fuisse S. IACOBVM Nostrum Apostolorum Prothomartyrē, nemo est, qui ignoret. Sic in antiquo Compostellano Hymno:

Hic

Hic primus in Apoſtolis
Triumphans per martyrium
Primatum tenet nobilis
Apoſtolorum Omnium.

Et in alio ad laudes die XXV. Iulij, hymno, eadem repetuntur verba, quæ infra dabimus. Nunc quæ Eccleſia canit ſubijciemus. *O Beatũ Apoſtolum, qui inter primos electus, primus omnium Apoſtolorum, calicem Domini bibere meruit.* Quare Primus ex Apoſtolis, Martyr, vidẽdus, P. Petrus Vivero in Solemn. Divin. *differt. 3. de Apoſt. n.21.*

EGO TOTIVS EN HVIVS REGIONIS MVNERA SVMO.) IACOBVM anxium de meſſe, Virgo Puriſsima ſolatur, & quia ſi qua fortè in eius pectore afflicto, pro grege cõmiſſo anguſtia ſupereſſet, extingueretur, Ipſa Virgo Mater pro ſe Hiſpaniam in ſuam recipit clientelam, Ferreol. Locr. *d. lib. 2. c. 2.* Mar. Aug. *Ecce ſubito ex Palæſtina ad Hiſpanos, Angelico famulitio VIRGO transfertur, & IACOBVM angore conſtrictum cernens, affatur, dolorem ponere iubet; quod ſuis ſuderibus obtinere non potuit, per Diſcipulos ſe aſſequuturum pollicetur:* HOC SVAE CVRAE DESPONDISSE REGNVM.

POST TE PAVLVS ERIT.) Hiſpaniæ Apoſtolus, quia, Iacobo demortuo, in eius locum ſucceſsit Paulus, vt Chriſti per Hiſpanias fidem ſeminaret. De eius Adventu Dext. *in Chron. Ann. 64. vbi Biv. n.4. fol.* 124. Iulianus Petri *in Chron. n.* 21. Gotfrid. Viterbienſ. in *Chron. p.* 14. & plures alij, quos refert, & congerit nouiſsimè Alphonſus de Requena *Hiſt. de Adventu S. Pauli ad Hiſpan. 1. p. c. 8. fol.* 47.

NAM HVNC XANTIPPE.) De Converſione Probi, & Xantippes in Agro Laminitano, ſic *Dexter* agens de S. Paulo: *Lybiſocæ, Laminyque vrbibus Provinciæ Arevacum prædicat, Philippum cognomento Philotheum,* Probum, Xantippam *que, eius vxorem, ad fidem cõvertit.* Iulian. *Adverſ. 68. & 423.* Metaphraſtes, & alij ab ipſo Requen. *c. 9. fol.* 78. collecti.

LAETO, CVM VINCENTIO. Non quia tempore *S. Pauli* ad fidem pervenerint; nã eorum martyrium multos poſt annos, eveniſſe, nemo eſt qui neſciat; ſed quia, prædicante in *Lybiſoca Paulo*, omnes illius Vrbis, cives, ſpirituales *Pauli* filij credentur. Quinimo potius illorũ meminit; tanquã Civiũ Toletanorum, & Poëtæ concivium. De

ipſis

ipſis poſt Dextrum, Iulian, Silonen, Bivarium *fol. 303*. Sandovalium, & alios Requena, ex *c. 13. & ſequent. fol. 103*.

Hvnc Aqvila, et Priscilla.) Paulum ſunt ſecuti ad Hiſpanias *Aquila*, & *Priſcilla* coniuges, non perſonam Apoſtoli ſectantes, ſed præceptum eius complentes, vt notauit Dext. *Ann. 70*. ſic: *Heracleæ in Hiſpania prædicat S. Aquila Ponticus, miſſus ab Apoſtolo Paulo in Hiſpanias, prædicationis gratia*. Qui iſti *Aquila*, & *Priſcilla* fuerint, diſce ex Act. Apoſtol. *c. 18*. Chryſoſtom. in peculiari de ipſis homilia, P. Biv. *n. 2 fol. 157*. & ex Dextr. *Ann. 95 fol. 191*. Qui eo, anno, agens de eorum paſsione, ſub nectit: *In Arſa Mariana Hiſpaniæ patiuntur Aquila, & Priſcilla*. En ex Halo, vt opinor, decaſtichon, in meo M.S.

Ponticus Aquila, Priſcilla item Pontica, Chriſti
Coniuges, hoc tumulo Martyr vterque iacet.
Martyr vterque iacet, ſequendo munera Pauli,
Cuius ab exemplo clymata cuncta notant.
Clymata cuncta notant, & Iberi clymata luſtrant.
Heracleæ ſiſtunt, agmina Chriſto legunt.
Agmina Chriſto legunt, necnon ex ciuibus Arſæ,
Hic illis palmam ſors veneranda dedit.
Sors veneranda dedit tunc Arſæ Numina tanta:
Numina tanta vouens, Arſa requirat, amet.

Plura de eorum agone coaceruata comperies in meo Martyrologio Hiſpaniæ die VIII. Iulij, vbi ad concordiam revoco alia diuerſorum martyrologia.

In vertice nemoris Arsae.) Iam ſupra egimus de hac vrbe *Arſa*, vbi eius ſitum ſumma fide tetigimus, quam opinionem, digito dēmonſtrat Poëta, cùm *Arſam* in vertice nemoris conſignet. Eſt igitur hodie locus *Arſæ* (quem olim *Arſellen*, hodie *Argallen* dicimus) mons excelſus, & arduus, cuius inferiora (quæ ad Setemptrionem inſpectant, & vbi erat oppidum) denſis nemoribus veſtiuntur, ſuperiora alticomis interpuncta arboribus, quæ (ni illas incendia toton diſſent) & horridæ, greſſus interdicerent, & denſæ cœli claritudinem vſurparent. In vertice planities maxima, vbi adhuc funeſta propter ruinam, licet elegantiora propter artem, monimenta videntur antiqua, ad equi curſum continuantia, quæ ad amphitheatri ſpeciem acce

dunt. Ad calcem nemoris, vrbisque dirutæ, rivulus (cum vrbe, & nomine communis) qui fruticibus circunductus siluestribus, posteriora ciuitatis tegmina pertingebat. Hìc adhuc castrum fortissimum perseuerat. In nemoris planitie, ex aquarum dilabentium, aut per cœli pluuias, aut per fontium exundantium excessus, copia altus, latusque congeritur lacus, cuius vndæ placidæ saxū immani magnitudine procerum, arte compositum, sed absque diligentia politum, imò sectum, tanta tenacitate complectuntur, & nimia adeo severitate custodiūt, vt vix accolarum oculis liberum permittant intuitum. Ibidem, vt lō gæua, ab hominum memoria, traditio est, tantum incolas horrorem fatigare, & noctu, diuque transeuntibus formidinem inferre silentiū, aut situs opacitate sylvestris, aut lacus murmure vndantis, vt coniector, propter maius Deo reservatū mysterium: quin fortè propter Sanctorum huiusmodi recondita pignora, in eo loco delitescentia, donec ad maiorem Dei gloriam, & Martyrum honorem, ipse, qui eos martyrio coronavit, quorumque capitis capillos, ne pereant, enumerat, custoditquè, illa, cōsignato propalationis tempore, nostris deposcentibus orationibus, manifestet. Nec terrorem illum accolarum parvipendendum, aut ex aliqua imaginaria causa iudicandum esse, per plura in sacris literis exempla suadent. Iacob post visionem scalæ (Genes. 28.) surgens, *pauensque, quam terribilis est, inquit, locus iste.* Daniel Propheta *c.* 7. 8. *&* 20. Abacuc *c.* 3. Ierem. *c.* 23. Cornelius Centurio Noster Hispanus, viso Angelo (*Act. c.* 10.) *intuens eum, timore correptus*, & S. Gregor. *lib.* 3. *Dialog. c.* 23. cùm de horrore ad tumulum S. Petri Apostoli, contracto, per Theodorum ipsius Basilicæ mā sionarium, ageret, & Petro, in Dialogo interlocutori, dubitanti convinceret, concludit: *Quid super hac re miraris Petre? Nunquid nam mē te excidit, quia cum Daniel Propheta magnam illam, & terribilem visionem vidit, ex qua contremuit, protinus adiunxit:* Et ego elangui, & ægrotaui per dies plurimos. *Caro enim, ea, quæ sunt spiritus, capere non valet, & idcircò, numquā, cùm mens humana vltra se ad videndum ducitur, necesse est, vt hoc carneum vasculum, quod ferre talenti pondus nō valet, infirmetur.* Ex quo liquet, non formidinem ex praua origine tā tum oriri, sed & à causa descendere posse cœlesti, & maximè in locis, vbi sunt Sāctorū corpora sepulta, vt ex D. Greg. *lib.* 4. *Dial. c.* 21. probāt P. Petr. Tyræus de Apparit. Spirit. *c.* 14. & P. F. Emanuel Tamayo in Apolog. 3. *p. c.* 1. §. 10. *&* *c.* 3. §. 2. qui asserunt, ideò in hisce

lo-

locis horrorem sæpius agnosci, quia *ibi se mente(* Sancti *) atque cognitione, externis signis, probant, vbi corpora, in quibus militarunt Deo, cõquiescunt.* Quod Tamayo fatetur, demonstrans, locum illum, quo postea reperta sunt Iliturgitanorum Martyrum sacra cadavera, in superioribus seculis, terribilem, horridum, & formidabilem fuisse. Quod adhuc hodie in nostro Arsæ nemore experimur. Pro thesauro abscondito fama, apud oppidanos meos perantiqua est. Si sacrorum lipsana Martyrum Aquilæ, & Priscillæ, quale maius? Adsit Deus, vt nostra Sacrosanctis impleat exuvijs desideria.

POST ILLVM PETRVS.) Sanctissimi Apostolorum Principis, in Hispaniam ad Ecclesias visitandas, adventum, referunt Dext. *Ann. 50. vbi P. Biv. & Caro*, & fere omnes Nostri, & exteri sacrarum rerum Scriptores, quos congerit nouissimè Requena *d. c. 8. fol. 46.*

EX QVORVM TVNC VOCIBVS.) Ex IACOBI, PETRI, & PAVLI Apostolorum, eorumquè prædicatione Discipulorum, vniuersam esse Hispaniam, CHRISTI fidem, indicat hisce HALVS versibus, amplexuram. Ex eo igitur exordio, originem, crediderim, sumpsisse, illud antiquum stemma, ab Hispanis vetustioribus depingi solitũ, quo, post Virginis Matris, horum trium Sanctorum Apostolorum exprimi effigies, solemne erat. Plura de hoc exempla adducere, prolixũ. Pro omnibus, illud singulare, in tintinnabulo, supra Virginis MARIAE, vulgo DEL PVIG, in Edetanis, simulacrum, repertum mnemosynon, debitum soluat. Licent. ergo Franciscus Ximenez Presbyter Darocensis(relatus à R. P. F. Francisco Boyl *Histor. del Puche cap. 5 fol. 26.*) qui anno M.CC.L. vitam agebat, & Historiam Hispanicæ restaurationis M.S. reliquit, refert, se inventioni huius sacræ Imaginis interfuisse, & tintinnabulũ(sub cuius cavo effigies delituerat Virginea) cõspexisse, in eoquè foris expressas Virginis, & SS. Apostolorũ Petri, Pauli, & Iacobi fusiles iconas demirasse, & in circulo, seu limbo Nolæ has sigillatim, Gothicis caracteribus, literas perlegisse.

(*+*)

S. MARIA ORA PRO NOBIS
IMAGO TVA SIT NOBIS TVTRIX.
QVÆ FVIT AB ANGELIS IN LAPIDE
SEPVLCHRI TVI DEDOLATA.
ET AB EIS ADSPORTATA.
AC APOSTOLORVM ADVENTV
DECORATA.
SERVI TVI TE COLIMVS. ABIGE
FVLGVRA, TONITRVA, SONITV
CAMPANÆ, QVAM FECIMVS.
ÆRA DC. LX.

Quo epigraphe, recondito myſterio Adventus trium horum in Hiſpania Apoſtolorum, liquido pateſcit, & tantis, antiquiſsimum hunc teſtem addimus; tùm propter HALI Noſtri auctoritatem, tùm propter traditionis noſtræ corroborationem, vt nullus ſit in poſterum, diſputationi locus.

PLVRIBVS HAEC REGIO DECORABITVR ALMA TROPHEIS.) Inſinuat Virgo, Hiſpaniam pluribus Sanctorum Martyrum tropheis decorandam eſſe, necnon maximis Confeſſorum vtriuſque ſexus, titulis illuſtrandam. Quot fuerint Hiſpanorum Sanctorũ agmina, qui numerus, adhuc ſub ſilentio eſt. *P. F. Ioannes Marieta* Hiſtoriam texuit, licèt minutam; poſt eum omnis ferè Scriptorum ſedulitas contiſceſcit. Ego licèt omnibus, viribus, impar, Martyrologium Hiſpanum paro, in quo ſupra LXXX. M. Sanctorũ acta *cõpagino*, ſuiſque faſtis diebus ad noto, elogijs, & notis illuſtro, ſex tomis diſtribuo, in vno quoque, duorum Menſium feſta cõponẽs, opus laborioſum, & M. SS. antiquorum auctographis textum, quod cito publicam conſpiciet lucem, ſi adſint Numina, & nummi, quibus, vt inquit ille.

Hic moderantur & Orbis
Et quæcunque gerit ingenium, & Genius.

Sin-

Singillatim *P. Martinus de Roa* ſcripſit de Sanctis *Cordubenſibus, Aſtigitanis, Aſtenſibus, Malacitanis, P. Antonius Quintanadueñas* de Sanctis *Hiſpalenſibus*, & *Vrſaonenſibus, P. F. Antonius Vincentius Domenec* de Sanctis *Cataloniæ*, *P. Antonius Vaſconcelos* de Sanctis *Luſitaniæ*, Nunc de Sanctis *Iliberitanis* R. P. F. *Petrus à S. Cæcilio, & P. Franc. de Vilches* de Sanctis *Baecenſibus* R. P. F. *Emanuel Tamayo* de Sanctis *Iliturgitanis*, & alij innumeri, quorũ catalogum haud facile colligere.

Hic mihi nvnc casam.) De Oratorio ſeu capella Virgini extruenda, agit; de quo præcepto peculiares ſcripſerunt hiſtorias, Ioannes Bordallo, Ludovicus Diez de Aux, P. Morillo, P. Gaſpar Sanchez, & alij. De huiuſmodi ſanctuario Dext. Ann. 37. hiſce verbis: *Templum, vel Oratorium B. Virgini ex eius iuſſu, præſentiaque ſuper Columnam, Cæſarauguſtæ erexit.* Item S. Marc. Maxim. in Carmine Elegiaco edito, cuius in meo M. S. adeſt apographum:

Prima domus Mariæ ſacrata eſt dicta Columnæ
Hanc eadem Iacob tradidit Alma Parens.
Cum primum hìc iaceret Divini ſemina verbi
Præco ſacer, luſtrans oppida Ibera, fide
Aſtitit hic Genitrix Hominiſque Deique verenda,
Et iubet in magna ſurgat vt vrbe domus.

Idem in hymno de huiuſmodi domo, qui etiam M. S. in meo viſitur pervetuſto codice:

O Cæſarauguſta decus,
Et dulce patrocinium;
Gentis Iberæ culmen,
Templum Columnæ immobilis:
Te præ ſolis cubiculis
Elegit ipſa Genitrix:
Quæ geſsit almo in vtero
Summi Tonantis filium.
Hæc nam Iacobo Apoſtolo
Et ſuo Conſanguineo,
Ædem iubet conficere
Cunctis manentem ſeculis.

Iulian. Petr. in Chron. *num.* 7. de eadem re agens proſequitur: *Inde venit (IACOBVS) Cæſarauguſtam, vbi illi nocte oranti apparuit B. Virgo ſuper Columnam, comitata Angelis, & civibus æthereis, allato ſecum S. Ioanne, individuo B. Virginis, dum vixit, comite, iuſsitquè ibi erigere, in honorem ſuum, Eccleſiam, & ſuper Columnam illam Altare, futurum pollicens, manſuram, præ cæteris Hiſpaniarum civitatibus, devotionem B. Virginis, & Fidei ſacræ anchoram ſemper ibi inconcuſſam fore.* Quæ verba, ecphraſi hiſtoriæ ſuperius excriptæ, reſpondent.

Quãta movet animo Divus, ſed quãta revolvit
Succeſſura demum, quæ Virgo indixerat: illos
Quos ſecum duxit, quoſq; hìc converterat, ergo
Diſcipulos iũgit, quibus omnia libere enarrat.
Protinus hìc cellam lætus fabricare MARIÆ
Incipit, & manibus proprijs erexit, & aram,
Quæ, providus voluit, præeſſet iuncta Columnæ,
Quam Mater humanis vivens calcavit honeſtis
Pedibus. Erectam luſtrat: Quo tempore Chriſti
Votum complendo, regionem linquit Iberi;
Committens fidei regulam, plorando, Magiſtris,
Quos in ſubſidium ſui delegerat alta
Voluntas Patris: & lubens remeauit in Vrbem
Iſacidum; quo creditur in itinere Gallos
Inviſiſſe meos, duroſque tetigiſſe Britannos
Et ſimul. Altaquè maris tunc volumina volvẽs,
Vt Chriſto vivat, mortem quærebat IAGVS;
Quam invenit amor, licèt vitam in morte recepit

Affe-

Affectus; quo penitus felix æthera Divus
Conſcendit. Sacrum corpus properè cœtus
Diſcipulorũ nocte capit, quin, murmure dempto,
In Ioppem portat, hic naue locata, receptum,
Hiſpanas inviſit oras, quod Iria Flaua
Recepit, proprio tandem ſub tegmine, corpus.

Qvanta movet animo.) Magna facinora, & illuſtria opera ſemper omnes animæ potentias m'ibunt, adeò vt vix remaneat in ſpiritu quies, in corde placiditas, aut in corpore trãquillitas. Quando huius generis curæ quieſcunt? Aut quando iuſtorum agones præſcij, locum intermiſsioni dedere? Chriſtum attende iam morti proximum, quantis curis imbutum, ad Patris placitum adimplendum, & vulnus humani generis medicandum. *Quod facturus es fac citius,* Iudæ in menſa. *Tranſeat a me calix iſte* Patri in horto. Facta ergo illuſtriora totis viribus perficienda ſunt.

Discipvlos ivnxit.) Vt illis, quæ ab ore Virginis acceperat, cuncta proferret, more fidelium amicorum, quibus nihil reſeruandum eſt, aliàs à vero amicitiæ titulo deuiaret Apoſtolus, quod haud Eccleſię primitiuæ vnanimis patiebatur concordia, inter quos *erat cor vnum, & anima vna.* Imò Chriſtus Dominus amicis in hiſce caſibus regulã poſuit, Ioan. 15. *verſ.* 15. dicẽs: *Iã non dico vos ſeruos; quia ſervus neſcit, quid faciat Dominus eius; vos autẽ dixi amicos, quia omnia quæcunque audiui a Patre meo, nota feci vobis.* Quid aliud quærimus? quid expectamus? cum a Domino talia dicere cognoſcimus. Si varia velis: adi Ambroſ. *lib. 3. Offic. c. fin.*

Erexit, et aram.) Pro Altare. Promiſcuæ enim ſunt voces *Altare*, & *Ara*: licet hodie ex ritu Eccleſiaſtico diuerſæ agnoſcantur; *Altare* aut terreum, aut lapideum, aut ligneum conficitur, dummodo in ipſius vmbilico lapidea *Ara* conſignetur, ad munus conſecrationis conficiendum. Quid autem olim inter haſce voces diſcriminis fuerit, ſcire ſi cupis, adi D. Ioſephum Pellicer *in Notis ad Gongoræ, Poliphem. stant. 20. n. 3. fol.* 154. vbi plura comperies. Cui adiunge (adverſus impiam Iuliani Aurelij Haurechij *lib. 1. de Cogn. Deor. c. 2.* ſen-

ten-

tentiam,qui pro *Ignoto Deo* apud Athenienses in *Ara* culto,substituit *Ignotis Dijs*)carmen Arati Diaconi *lib.2.in Act.Apostol.fol.*286. vbi *S.Paulus* Athenienses increpans,ait:

Vos cernimus ARAM
Ignoto posuisse Deo,qui condidit astra.

Vtroque ergo invenitur vocabulo,hoc,apud Auctores veteres,ædificium:in Historia de Pilari,quam supra dedimus,sic Virgo Mater, IACOBO Nostro:*Circa cuius situm*(inquit)*Capellæ* Altare *locabis.* Postea agens de Oratorij perfectione prosequitur:*Capit autem prædicta Basilica Octo quasi passus latitudinis, & sexdecim longitudinis, habens Pilare prædictum in capite,versus Iberum, cum ALTARI.* Eo etiam nomine vtitur Iulian.Petr.*d.n.7.&.Advers.*428. De *Ara* adest in carmine apud Villar memoria:

Donec adesse tuum præsens Hispania Numen
Sentiat:hisquè *Aris* supplex imponat honorem.

S.Marcus Maximus agens de templis Cæsaraugustanis, eorumque Præsulibus in Saphico apud me M.S.Gothico:

En piè sacris adolemus *Aris*
Thura,nardos, & solutos odores.

ERECTAM LVSTRAT.) Idest sacrificat, seu Missam celebrat in Ara noviter erecta.*Lustrare* enim,idem ac *sacrificare* est. Sic Servius intelligit illud Virgilij *lib.3.*Æneid.

Lustramusque Iovi,votisque incendimus Aras.

Ideòque *Lustratio* itidem pro *sacrificio* accipiebatur, Columell.*lib.2 c.*28.his verbis:*Hoc loco certum habeo,quosdam,cum solemnia festorum præcesuerint, desideraturos* lustrationum, *cæterorumque* sacrificiorum, *quæ pro frugibus fiunt,morem priscis vsurpatum,* Liv.*lib. 1. de lustrali sacrificio* meminit:*Sacrificium lustrale*(inquit) *in diem posterum parat.* Et inter Græcos commune placitũ est, *Agnizo* Græce, Latine *lustro,* verbum apud Suidam *tom.1.fol.*43.*sanctificio,* vel *sacrũ facio,* esse. Quo

ver-

verbo etiam pro *lustratione* vtuntur, ex Robert. Constantin. in Lexic. *tom.* I *fol.* 17. qui plura ex Appollonio, Plutarcho, & alijs exempla recenset.

QVO TEMPORE REGION. LINQ. IBERI.) Non quia statim, post erectionem Basilicæ de Pilari, Hispaniam deseruisset Apostolus, sed hoc factum scribit Haius, eo tempore, quo Christi voluntas ordinaverat. Nam constans traditio est, illum Hispaniæ vrbes plurimas peragrasse, post huiusmodi apparitionis Virgineæ euentū. Adsit Dexter, qui annum, quo IACOBVS Hispanias dimisit, breui describit calculo: *Anno XLI. impleta honorifice legatione sua, ac rebus Hispaniæ sanctissimè compositis, relictaque Ecclesia, Theodori curæ, quæ de Columna dicitur, quam B. Virgo sua præsentia sospitauerat, beauerat, & consecrauerat, Iacobus cum lachrymis Hispanorum Hierosolymam reuertitur*, Iulian. Petr. *in Chron. d. n.* 7 computum peregrinationis per Hispaniam explens, ait: *Et ibi dicitur in Hispania moratum Apostolum vsque ad annum XLI. ferè sex annorum spatio, mira celeritate Iudæis, Gentilibus prædicasse.* Michael Martinez de Villar *in Not. ad Inscript. Cæsaraug. fol* 53. breuiter his verbis: *Omnino quatuor annos B. IACOBVS commoratus est in Hispania, nempe ab Anno Christi XXXVI. vsque ad XL.* In quo à Dextro, & Iuliano deviat, sed in hac ratione illis, vt viciniori-bus, credendum est.

REMEAVIT IN VRB. ISACIDVM.) Hoc est Hierosolymam revertitur. Dicitur enim hæc *Isacidum* civitas, propter *Isaac*, ex quo etiam Iacobus eius filius, etiam *Isacides* vocitatur, sic Ludovic. Hillessemius *in Sacr. Monument. Tabul.* 22. agens de *Iacob*, hoc disticho:

Hinc sacer *Isacides* alto celebretur honore,
Cui se cœlestes exhibuere chori.

Quod & ad ipsam vrbem vocabulum extendit, frequens Poëtarum acceptio, idem Hillessem. *Tabul.* 30.

Mille quis *Isacidum* noxas, funestaque fando
Facta queat dignis commemorare modis?

De quo passim innumera comperies exempla, ideò amplius non est cur insistam.

QVO CREDITVR IN ITINERE GALLOS INVISISSE.) De hac in Galliã, Britanniamque IACOBI peregrinatione, post Hispaniæ discessum, nõnulla subijciemus testimonia, Flav. Dexter *in Chron. Ann.* 41. primas ferat: *Rediens IACOBVS Gallias inuisit, ac Britannias, vbi prædicat, ac Hierosolymam reuertitur.* Eadem ferè Iulian. Petr. *Adverſ.* 428. Nec huic sententiæ obstabit, *Petri Antonij Beuter* assertio, dicentis, Apostolum post Cæsaraugustam, Ilerdam pervenisse, deinde, Tarraconem commigrasse, vbi inscensa naui, in Palæstinam iter egisse, quia benè potuit hoc omne fieri, & ex Tarraconensi portu, Angliam, Hiberniam, & Galliam conscendere, ibidemquè prædicationis munus experiri.

GALLOS MEOS.) Ideò sui, quia origine Halus *Burdigalensis* erat, cuius memoriam servans, futuris sæculis manifestam de progenie dubitationem extinguere curauit.

DVROS BRITANOS.) Id est feroces, immanes, & crudeles. Si causam requiras, audi Horat. *lib. 3. Carm. Od. 4. verſ. 33.*

Visam *Britannos* hospitibus *feros*,
Et lætum equino sanguine Concanum:

Quo loci *Torrentius* notat: *Hospites enim immolabant, si Acroni credimus. Strabo in bellis gerendis immanes fuisse tradit.* Iuvenalis illos *satyr. 5. verſ. 704.* terribiles compellat

Qua nec terribiles Cimbri, nec *Britones* vnquam.

Nec in lectione *Britones*, aut *Britanos* hallucineris, vtraque enim vox communis est, ex Ausonio *epigramm.* 107. Sidon. Apollin. *lib. 1. ep. 7.* adi *Vinet. n. 246. lit. D.*

ALTAQVE MARIS TVNC VOLVMINA VOLVENS.) Maris volumina volvere, idem est, quod mari se fidere, aut nauigare. Nec absque duce, Beda *lib. 2. c. 28. in Marc. c. 6. tom.* 5. mirifice: *Et aliquãdo etiam manifesto adiutorio, victis adversitatibus, quasi calcatis, sedatisque fluctuum* voluminibus, *liberat*, Ruffus Festus Avienus Noster *de Oris Marit. verſ. 596.*

Numquã excitent fluctuum *volumina*,
Sternatque semper gurgitem Alcyone quies.

VT CHRISTO VIVAT, MORTEM QVAEREBAT.) Veri, & æſtuantis amoris effectus. Anhelabat nimirum Apoſtolus, propter duo: Primùm vt Domini præceptum adimpleret: Deinde, vt æternam gloriam, & beatam Magiſtri faciem conſpiceret, in quibus vera eſt vita, ad quam, niſi per mortem temporalem, fruſtra currimus. Nam ſi fortis eſt, vt mors, dilectio, & morti nõ reſiſtitur, nec itidem amori, *quia enim* (inquit Auguſt. ſup. Pſal. 12.) *ipſa charitas occidit, quod fuimus, vt ſimus quod non eramus; facit in nobis quãdam mortem dilectio.* Abeſt à charitate, & amore, qui terrena amans, cœleſtia reſpuit, & propter temporalem, æternam vitam calcare feſtinat. *Rectè* (inquit Gregor. *homil.* 11. in Evang.) *per Salomonem dicitur:* Fortis eſt vt mors dilectio, *quia videlicet ſicut mors corpus interimit, ſic ab amore rerum corporalium, æternæ vitæ charitas occidit. Nec enim quis mori pro Domino poteſt in corpore, niſi prius a terrenis deſiderijs mortuus eſſet in mente.* Exẽplum diſcimus in Cain, qui vt ait S. Ambroſ. *lib.* 2. *de Cain. Rectè obtulit, quia oblatio inſigne devotionis, & indicium gratiarum eſt; ſed non rectè diuiſit, quia ante omnia debuit deferre primitias, vt à gratia inchoaret auctoris. Etenim diuiſionis hic ordo eſt,* vt charitatis ſtimulus proferatur, *quòd prima ſecundis, non primis ſecunda præcurrant; & cœleſtia terrenis, non terrena cœleſtibus præferãtur.* Quod IACOBVS effecit, qui vt Chriſto viueret, mortem temporalem ardebat.

QVAM INVENIT AMOR.) Vis enim amoris, difficiliora conſequitur, ſi perſeverantiam comitem adiunxerit. Non enim ſolo titulo continetur dilectio, vt ad deſiderata perveniat, activum continuationis expoſcit ardorem, quo felicius fine fruatur liberè cõcupito. Perbellè D. Gregor. *homil.* 25. in Evangel. intuens Magdalenæ amorem, & perſeverantiam, ad monumentum. *Maria ergo cùm fleret, inclinavit ſe, & proſpexit in monumentum. Certe iam monumentum vacuum viderat, iam ſublatum Dominum nuntiauerat: quid eſt, quod ſe iterum inclinat, iterum videre deſiderat? ſed amãti, ſemel aſpexiſſe non ſufficit: quia vis amoris intentionem multiplicat inquiſitionis. Quæſivit ergo prius, & minime invenit, perſeveravit, vt quæreret: vnde & contigit, vt inveniret: actumque eſt, vt deſideria dilata creſcerent, & creſcentia caperent quod inueniſſent.*

VITAM IN MORTE RECEPIT.) Iuſtorum enim mors, vita eſt; quia carneo hoc peregrinationis vaſculo derelicto, ipſi ad æternam felicitatis vitam conſcendunt. Ideò Eccleſia illorum, aut agones, aut

transitum, Diem Natalem compellat, vt August. *homil. 20. de Sanct.* prosequitur: *In alijs Sanctis, & electis Dei novimus illum Diem coli, quo illos post consummationem laborum, & devictum, triumphatumque mundum, in perpetuas æternitates præsens hæc vita parturijt, in quibus consummata vltimi diei merita celebrantur.* Et merito, quia mori, vt Christo vivamus, lucrum est. S. Paulus *ad Philipp. c. 1.* ex versione Alvari Gomezij Toletani in *Mus. Paulin. fol. 191.*

Laus Domino, quodcumque parat, si vivimus illi,
  Vivemus, grato stat mea vita sinu;
Seu morior, diro surgit mea gloria læto,
  Cum mihi per verum mors venit ipsa bonum.
Est mihi Christus amans pretiosum vivere, morsque
  Lucro habita, & nullo me premit illa metu.

Prudentius Noster in *Peristeph. hymn. de S. Vincent.* agens de agone Martyris, quantoque desiderio mortem cupiebat, Sanctissimus Levita prosequitur:

Si mors habenda huiusmodi est,
  Quæ corporali ergastulo
  Mentem resolvit liberam,
Et reddit Auctori Deo.

Fastigium inchoatę propositioni summum imponat S. Basil. *hom. 18.* de Barlaam Martyre dicens: *Somnus Iustis est mors, imò magis vita, seu migratio ad vitam meliorem. Hinc est, quod Martyres exultant: dum trucidantur.*

SACRVM CORPVS COETVS DISCIP. NOCTE CAPIT.) Occiso per Herodem IACOBO, ipsius sacratum cadauer Discipuli latenter, præ metu Iudæorum, accipiunt, & illud Ioppem deferunt, & paratam navem invenientes, in illam imponunt, in Hispaniam navigant, & apud Iriam Flaviam Gallæciæ vrbem solventes, ibidem honorifice corpus Apostoli sepeliunt. Quæ ecphrasis, quia communis est, ab authoritatibus abstineo, vt aliquot hymnorum carmina subijciã. Antiquus Compostellanus gesta recensens, ait:

Cuius corpus Diſcipuli,
Nocte levantes media,
Prophani metu Populi
Petunt Ioppem præſidia.
Nauis parata mittitur
Illis à Deo marium;
Corpus in ea ducitur
Per maris longum ſpatium.
Poſt dies Septem Iriae
Portum intrantes gaudio
Omnes cœleſti curiæ
Laudes cantant tripudio.

In alio pervetuſto Breviario S. E. Toletanæ, in feſtivitate Sanctiſsimi Patroni, adeſt alius hymnus, in quo hæc carmina:

Euntibus Apoſtolis
Per cuncta mundi climata;
Hic Hiſpanorum populis
Dat Chriſti ſacra dogmata.
Effuſo tandem ſanguine,
Cæſus Herodis gladio,
Apoſtolorum agmine,
Primus fulſit martyrio.
Cuius corpus, divinitus,
Poſt immane ſupplicium,
Hiſpaniæ donatum eſt
In Patriæ præſidium.

De haccine trãslatione, omnes quotquot de S. Iacobo Noſtro ſcripſere, perlegito, apud illos enim huius veritatis ecphraſim comperies.

In Ioppem portat.) Portus celebris Palæſtinæ qui etiã *apho* dicebatur, ab agro Iſraelitarũ quinque leucas diſtans, vt ex Itinerario Bèjamini Tudeléſis *fol.* 49. liquet, his verbis: *Viſitur adhuc Iſraelitarũ ager, Iſraelitarum ſepulchris inſtructum multis, duorum milliarium*

spatio longus. Quinquè ab hinc leucis est Gapha, *olim* Iapho, *alijs* Iope *dicta, ad mare sita.* Ab Italis hodie *Iaffo*, aut *Zaffo* nominata, à Barbaris, ex Nigro *Arsufo.*

QVOD IRIA FLAVA.) Pro FLAVIA propter carminis placitũ. Vrbs olim Episcopalis, & pervetusta, hodie *El Padron.* De ea historia M.S. apud me, vetustissimo Gallæcorum idiomate. Sedes Episcopalis in *Campum stella*, seu *Compostellam* translata, à Leone III. & Archiepiscopali titulo decorata, Anno M.C.XXIV. à Calixto II. P. M. Cui Paschalis II. vt templum Compostellanum septem Cononicos, Cardinales, Romanæ amplitudinis æmulatione, haberet, indulsit, vt P. Marian. *lib. 10. c. 5. & 6.* refert. Quæ omnia in honorem exuviarum, ibidem servatarum Sanctissimi Patroni, Apostoli, & Magistri IACOBI Nostri, & post V. MARIAM vnici Tutelaris, perfecta sunt.

Accipe Sancte Pater mea hæc obsequia, Halus
En tuus, haud potuit tua sic mandata referre,
Vt posit præcepto Musa reducere votum
Sancto tuo: supplex mea iam veniamq́ reposcit.
Tu ceu Sanctus nunc hanc Præsul dilue tetrã
Litturæ maculam; tu errori præbes, & ansam,
Nam tuos insequens nutus, præceptaq́ lubens
Qualibet errandi indocto tribuisse Poëtæ
Creditur; hinc Pater ignosce hæc peccamina planè,
Vt posim tutas consulto accipere grates.

ACCIPE S. PATER.) Peroratio, seu totius operis epilogus, in quo breuiter de voto, seu promissione completa lætatur, de que errorum incursibus se excusat, cùm coactus, & interpellatione Bernardi protractus, ad huiusmodi Musarum invocationem, accesserit.

Huius perorationis vſus frequens. Prudentius Noſter ad Impp. cõtra Symmach.

Accipe dilatam tua dux in tempora famam,
Quodque Patris ſupereſt, ſucceſſor laudis habeto.

Quod, & perpulchrè Sidonius Apollinaris *carmin.* 23. explevit, & alij plurimi, quos prætermitto.

Halvs en tvvs.) Virgilij, & aliorum ex priſcis Poëtis, extitit, imitator, apud quos erat de more, vt non ſolum titulis adſcriberetur nomen, ſed etiam in exordio operis, aut fine conſcriberetur, Virgil. *in Georgic. verſ.* 563. *lib.* 4.

Illo *Virgilium* me, tempore, dulcis alebat
Parthenope.

Et in Æneidum prooemio, licet nomine ſuppreſo, ſuum per demonſtrationem aliorum operum, nomen, abſque obſcuritate, propalat.

Ille Ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen, &c.

Licet non deſint, qui hæc Virgilio non tribuant, contra quos inſurgit Scaliger *lib.* 5. *Poët. c. fin.* qui aſſerit ideò nomina à Poëtis inexordio, aut fine operis exprimi ſolita, vt plagiariorum inverecundam audaciam reprimerent.

Havd potvit tva sic mandata referre.) Cogita modeſtiam Chriſtianam, quàm ab Ethnicorũ petulantiꝭ diſsimilem. Auſculta Horatij elationem in epilogo:

——Exegi monumentum ære perennius.

Ouidij necnon intuere inſolentiam, itidem in vltima operis peroratione:

Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignis
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetuſtas.

Vniuersos legito, haud vllum reperies absque arrogantiæ vitio. Aliter apud Catholicos, qui, cùm omne datum optimum descendere à Patre luminum, agnoscant, de proprio ingenio diffisi, quidquid excogitant, quidquid operantur, semper erratum, humili confessione fatentur. Audi B. Iuvencum Nostrum Cæsarobrigensem in fine sui laboriosi Operis Evangelici:

> Has mea mens fidei vires, sanctiquè timoris
> Cepit, & in tantum luxit mihi gratia Christi,
> Versibus, vt nostris divinæ gloria Legis
> Ornamenta libens caperet terrestria linguæ.

Non inferior Aurelius Prudentius etiam Noster V.C. & Poëta Catholicus in fine *lib.* 1. *Contr. Symmac.*

> Non vereor ne me nimium confidere quisquam
> Arguat, ingenijque putet luctamen inire.
> Sum memor ipse mei, satis mea frivola novi,
> Non ausim conferre pedem.

TV CEV SANCTVS.) Non parum felicitatis est Patronum habere, & Sanctum, & Doctum Censorem, quia ille, animi alacritate, si quæ oscitanter dicta sunt, supplet; iste docendo corrigit, & corrigendo lætificat, Quod & observavit Sidon. Apollin. *carm.* 24. cùm suo præceperit libello, vt primò in Domitij larem, intraret, quē, & si cēsorem conspiceret, prosequitur:

> Sed gaudere potes rigore doctos:
> Hic si te probat, omnibus placebis.

In quo, est Heracliti Physici sententiam, amplexatus, qui summam laudis putabat, ab vno probari, dummodo is esset optimus, & doctus, vt refert Symmac. *lib.* 9. *epist.* 105. Ideoquè Halus Bernardum, quē Sanctum, & Doctum appellat, vt diluat *tetram lituræ maculam interpellat.*

TV ERRORI PRAEBES, ET ANSAM.) Quare enim Præsuli culpam tribuit? En causam ab ipso scriptam:

Nam

Nam tuos insequens nutus, præceptaque lubens
Quælibet errandi indocto tribuisse Poëtæ,
Creditur.

Quod primò expresserat Symmac.*lib.4.epist.45.*his verbis: *Fiducia mihi styli, atque ingenij mei nulla est, sed tua benignitas ausus meos provocat.*

PATER IGNOSCE HAEC PECCAMINA.) Quia apud Doctos culpa quælibet ingenij, facile veniam meretur. Imò in aliquo illis displicere gloriosum est, Plin.*lib.3.epist.13.*omnia complectitur: *Quin potius illud adnota, quæ putaveris corrigenda, ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognovero.* Sidon. Apollin. *lib.9 epist.3.*breuiori stylo, ipsam adnectit sententiam: *Tunc enim certius te probasse reliqua gaudebo, si liturasse aliqua cognouero.* De Culpa, Sidon.*Carm.3.& Carm.8.fol.*114.

——— Tanto iudice culpa placet.

VT POSSIM TVTAS ACCIPERE GRATES.) Debitum laboris præmium. *Quis nō pro mercede laborat?* Sed cum hoc discrimine, nam ingenij opera, solo gratitudinis, & laudis denario penduntur, cætera spiritus despicit generosus. *Pecunia*(inquit B.Ambros.*lib.2.de Offic.*) *numo soluitur, gratia nunquam exinanitur. Reddendo vacuatur pecunia, gratia autem, & habendo soluitur, & soluendo retinetur.* Quod etiam in accipiente, adimpletur; nam si opus pecunia pensatur, illa soluta, & operarij actio extinguitur, & Patroni obligatio dissoluitur. Quod mechanicum est. Ingenij ergo labor supremam aliam, & honestiorem insectatur viam, tantum gratitudinem quærit, vt quanto gratiarum solutionibus honoretur, tanto rediuiuis gratificationibus augeatur. Ille vt mercenarius facilè a negotio discedit. *Nam qui opibus* (inquit Symmach. *lib.1.epist.3.*) *inlaudatus iuuatur, necessarium magis donum, quam iustum præmium videtur adipisci.* Iste verò vt generosus artifex, excluso donario, & denario, ad gloriam transcendit inclytus. *Nā qui gloriæ laudibus*(Eginhardi verba sunt *epistol.56.*) *donatus discedit, iustum de opere perfecto, licet repetitivum vbique, præmium cōsequitur.* Et meritò, ex duplici capite; aut quia gratificatus discedit; aut quia laude eruditorum, linguæ calumniantium conticescunt. Audi Regem Psalmistam. *Deus laudem meam ne tacueris.* Quare laudes

expetit a Deo? *Quia es dolosi super me apertum est.* Et Deo laudante, dolosus comprimetur. *Vnde apparet* (inquit August. in 1. enarrat. ad hunc Psalm.) *& falsam esse vituperationem, quam non tacet dolosus, & veram esse laudem, quam non tacet Deus.* Ergo laus à iusto, qui Dei imaginem gerit, calumniantium ora comprimet. O! vtinam libelle, illius gratiam ex spectes, laudes merearis, & affectū agnoscas, nam hisce vallatus commeatibus, istorum calumnias haud timebis. Et O! quisquis sapiens es, hæc qui leges:

Tu quoque si nostrum non dedignabere Pensum,
Pone graui, precor, fronte supercilium;
Præmia nulla meo fuerint maiora labori,
Quam liceat munus, si placuisse meum.
Non mihi sit tanti sententia dia Mineruæ,
Pïerides parui, Iudice te, faciam.

F I N I S.

INDEX RERVM.

scrip-

Ca-

D

E

Ili-

The-

V

X

MATRITI
Ex Typographia DIDACI DIAZ
de la CARRERA.

Anno M.DC.XLVIII.